

MÜÜRILEHT

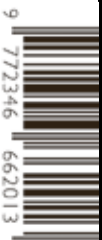
NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA

SAJAS NUMBER : OKTOOBER 2020

HIND 2€

#100 : MEEDIA

POLIITTEHNOLOOGIDE KAAPERDATUD ARUTELURUUM

Massimigratsioon, abort, abielureferendum jne. Ühismeediat ja ajakirjandusväljaandeid jälgides tunduvad need ühed viimase aja kõige kriitilisemad teemad Eesti ühiskonnas. Ent kui vaadata pealefaktidele, siis tuleb tunnistada, et aruteluruumi on kaaperdanud Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna poliititehnoloogid. See on sedasorti propaganda, mille vastu Nõukogude Liidus elanud põlvkonnad peaksid olema immuunsed, aga ometi leidub märkimisväärselt neid, keda sellised afektiivsed loosungid kõnetavad, kellel puudub oskus olla allikate ja ütlejate motivatsioonide suhtes kriitiline ning, mis peamine, keda on võimalik nende sõnumite kaudu mõjutada.

EKRE tõusis suurde poliitikasse lubadusega peatada massimigratsioon Eestisse. Niigi konservatiivse kohaliku rändepoliitika kontekstis saavutati see selgelt valijate eksitamisega. Teisisõnu tekitati probleem sinna, kus see puudus, s.t Euroopa rändekriis on tõesti äärmiselt keeruline, aga tõele ei vasta see, justkui Eestis oleks märkimisväärne toetus suure hulga pagulaste vastuvõtmiseks. Ehk aitavad numbrid pilti selgust tuua. Eestis on saanud aastatel 1997–2019 rahvusvahelise kaitse 531 inimest. Pagulasstaatuse on neist 280 inimesel ja täiendav kaitse 251 inimesel. Pagulasstaatusega inimesel on elamisloa kolmeks aastaks, täiendava kaitse puhul antakse üheaastane elamisloa. Juhul kui olukord koduriigis pole paranenud, on elamisloa pikendatav kaheks kuni kolmeks aastaks. Mitte ühestki küllast ei saa rääkida massimigratsioonist Eestisse. Punkt.

Võtame järgmise teema. Kui jätta kõrvale meditsiinilistel põhjustel tehtud abordid, on omal soovil raseduse katkestamine alates üheksakümendate algusest drastiliselt langenu – 1991. aasta 26 470-lt stabiilses languses möödunud aasta 3741-le. Eesti Naistearstide Selts toob edu peamise võtmena välja seksuaalhariduse kooliastmes, aga ka naiste reproduktiivõiguste tagamise. Eesti on oma väheste abortide ja vastutustundliku pereplaneerimisega eeskujuks kogu Euroopas. Punkt.

Mis puutub abielureferendumisse, siis Eesti põhiseadus sätestab, et „perekond rahva püsimise ja kasvamise ning ühiskonna alusena on riigi kaitse all“. Perekonnaseadus algab aga punktiga, kus on kirjas, et „abielu sõlmitakse mehe ja naise vahel“. Ilmselgelt on abielureferendumi lauale toomine kohalike omavalitsuste valimiste eel – eriti arvestades, et kavandatava rahvahääletuse tulemus ei ole siduv ega muuda mingilgi moel põhiseadust – järjekordne poliitstrateegiline käik, et tõmmata tähelepanu ära tegelikelt ühiskondlikelt probleemidelt, mille lahendamise vastutus lasub otseselt valitsuserakondade poliitikute õlul. Mehed ja naised sõlmivad Eestis jätkuvalt abielusid ja paraku ka jätku-

valt lahutavad neid, ent sellegipoolest – traditsiooniline peremudel ei ole Eestis ohustatud. Punkt. Ja nagu te juba aimate, saab selliseid näideid tuua küll ja veel.

Müürilehe lugeja jaoks on see kõik muidugi küllap iseenesestmõistetav, aga ometi leidub aeg-ajalt ikka mõni tuttav või sõber, keda ühismeedias ja ajaleheveergudel lokkav rumalus ning teadmatus on endast välja ajanud ja kes tunneb, et toimuva suhtes peab ometi midagi ette võtma. Jah, tõesti – midagi tuleb ette võtta ja, mis peamine, võetaksegi! Alustame sellest, et ärme lase pseudoprobleemide väljamõtletel oma avalikku arutelu- ja isiklikku vaimuruumi kaaperdada ning hoolitsemise nii ajakirjanike kui ka kodanikena selle eest, et laual oleksid teemad, mis vajavad tegelikult tähelepanu. Ja iga kord kui ühis- ja uudismeedia kihavad mõne poliitiku järjekordsete idiootlikust väljaütlemisest, ei tasu lasta sellel end vaimselt ära kurnata, vaid vaadata seda sellena, mis see on – kommunikatsiooni- strateegiana, otsesõnu propagandana. Selmet emotsionaalselt reageerides ka ise nendesamade strateegiate pantvangi sattuda, on palju mõistlikum teha seda, mida intelligentsed inimesed – filosoofid, teadlased, kodanikud, ajakirjanikud jpt – on propaganda suhtes aastasadu, kui mitte aastatuhandeid ikka teinud: lükata ümber lausvalesid või lihtsalt teadmatuses tulenevaid väärarusaamu, osutada pooltõdedele, esitada fakte, selgitada konteksti ning küsida võimukandjalt ebamugavaid küsimusi. Tühja ahas-tamise asemel tasub märgata kõiki neid inimesi, kes võitlevad väsimatult rumalusel ühiskonnas triumfeerimise takistamise nimel. Ehk annab see tuge enda jaoks olulisele keskendumisele, sest ühiskond ei vaja niivõrd, et kõik kõige kohta lakkamatult midagi arvaksid, vaid et leiduks neid, kes millestki ka päriselt midagi teavad. Selleks aga on vaja võtta aega süvenemiseks, mida tänapäevane afektiivne inforuum enamasti ei toeta. Kokkuvõtteks, meie ühiskond vajab hädasti inimesi, kes oskavad midagi ette võtta, kui me seisame silmitsi eri valdkondades esinevate nn nurjatute probleemidega. Mis sellest, et masse ei kõneta sõnumid stiilis „kõik on palju mitmetahulisem, kui me oleme võimelised endale sageli selgeks tegema“, propagandast pole raskete otsuste langetamisel eriti kasu. Küll aga võib propaganda teha otsuste tegemise lihtsaks võimukandjatele, kui pole kedagi, kes oskaks mõista nende tehtavate otsuste tagamõtteid.

Helen Tammemäe, peatoimetaja

Foto: Ken Mürk

Esikaanel Vilja Kiisler. Foto: Ken Mürk

Müürileht on keskkonnasõbralik trükk, mille tootmisprotsessis on kulutatud vähe energiat, kasutatud minimaalselt keskkonda saastavaid kemikaale ning arvestatud maailma metsade keskkonnasõbraliku, sotsiaalselt õiglase ja majanduslikult elujõulise majandamisega.

TOIMETUS

Helen Tammemäe peatoimetaja helen@muurileht.ee
Henri Kõiv tegev- ja sotsiaaliatoimetaja henri@muurileht.ee
Mariliis Mõttus elustiili- ja muusikatoimetaja mariliis@muurileht.ee
Maia Tammjärv kirjandus- ja teadustoimetaja maia@muurileht.ee
Aleksander Tsapov kultuuritoimetaja aleksander@muurileht.ee
Pille Sepp keeleteoimetaja pille@muurileht.ee
Tanel Mütt müügi- ja reklaamijuht tanel@muurileht.ee

Makett/kujundus Makis Katz
Illustraatorid Andrei Kedrin, Ann Pajuväli, Jaan Röömus, Liisa Kruusmägi, Lilian Hiob, Stella Salumaa, Vahram Muradyan, Villem Roosa
Fotograafid Aleksander Kelpman, Janis Kokk, Ken Mürk, Priit Mürk, Renee Altrov, Tõnu Tunnel

KOLLEGIUM: GUSTAV KALM, PIRET KARRO, MARGUS KIIS, KEITI KLJAVIN, AHTO KÜLVET, KAISA LING, ELLEN MACKAY, SILLE PIHLAK, BERK VAHER, KEIU VIRRO

VÄLJAANDJA: SA KULTUURILEHT

TOETAB KULTUURIMINISTEERIUM

TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 4500

JÄLGI MEID

@Muurileht

SAADA MEILE

Uudiseid ja pressiteateid: uudised@muurileht.ee
Kirju, heliplaate, raamatuid ja muid väljaandeid Müürilehe aadressile Voorimehe 9, 10146 Tallinn
Müürilehele pakke saates palume märkida aadressaadiks kindlasti „Müürileht“.

KAASAUTORLUSEST

Müürileht ootab kaastöid, milles on ajakohased ideed ja nende veenvad põhjendused; mis on kirjutatud loetavas eesti, vene või inglise keeles; milles ei leidu arutut idiootsust, vaid troonib silmapaistev mõtteselgus. Palavalt oodatud on artiklid ühiskonna, kultuuri, teaduse ja laiemalt elu kohta. Toimetust jätab endale – iseenesest mõista – õiguse valida, millised tekstid avaldatakse. Aga kuna määrav ei ole ainult tekst, on tervitatud ka illustatsioonid, fotod, koomiks, plakatid ja muud ajaleheformaati sobivad väljendusvormid! Kaastööga seoses võta ühendust mõne meie toimetajaga.

TOETA MÜÜRILEHE VÄLJAANDMIST

Telli Müürileht püsilepinguga 1.80 € eest kuus: tellimine.ee/muurileht
Reklaami Müürilehes: muurileht.ee/reklaam

INFO TELLIJATELE

Müürilehe levi korraldab Express Post. Kui värske leht õigel ajal kohale ei jõua, siis võta ühendust Express Posti klienditeeninduskeskusega telefonil (+372) 617 7717 või kirjuta aadressil tellimine@expresspost.ee.

SISUKORD

MEEDIA

PERSOON

Intervjuu Vilja Kiisleriga –
Maia Tammjärv [6–9]

AJAKIRJANDUS

Aeglasest ajakirjandusest – Virgo Siil [10–12]

Kas ajakirjanik või aktivist? –
Laura Mallene [18–19]

ALTERNATIIVMEEDIA

Neli kuud konservatiivide kaisus –
Sanna Kartau [13–17]

KÜBERILM

Süvavõltsingutest – Stefan Peetri [20–23]

PROOSA

Tehaseeaded taastatud –
Taavi Eelmaa [24–26]

PÄEVAKAJA

KESKKOND

Kureeritud keskkonnateadlikkuse –
Madis Vasser [29]

LINNARUUM

Aasta jalgratturina pealinna –
Ave Habakuk [30]

Intervjuu mitte-tallinnaga –
Aleksander Tsapov [31]

KULTUUR

KUNST

Intervjuu Maria Kapajevaga – Annika Toots ja
Merilin Talumaa [32–33]

SKEENE

Uus eesti biit: Man Rei [34]

Uus eesti disain: Raili Keiv [37]

Kiirkohting: Kaisa Ling [38]

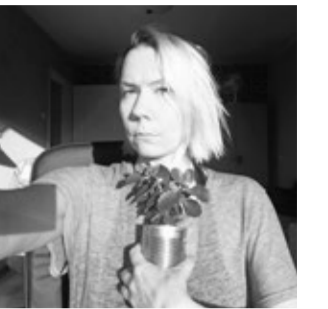
ARVUSTUSED

Uued plaadid [35]

ZEN

Korvisaamisest – Kärt Kelder [36]

Piret Karro

Piret Karro on kultuuriajakirjanik ja luuletaja, kes kolis just tagasi Eestisse.

Imre on Berliinis

Adrien on Prahas

Miriam on Bratislavas

või Brnos?

Sara on Torontos

Eglè on Žeimiai mõisas Leedus

ratas on Berliinis Linda keldris

Marta on Varssavis

raamatud on Budapestis Azamati kapi otsas

Petar on Lastovo saarel Aadria mere ääres

Sasha on Moskvast

päevikud on Tartus isa pööningul

Agnè on Vilniuses. Ei, Kaunases

*

kuidas võtta enesele ruumi

enda alla ja ümber ja kohale

kuidas öelda

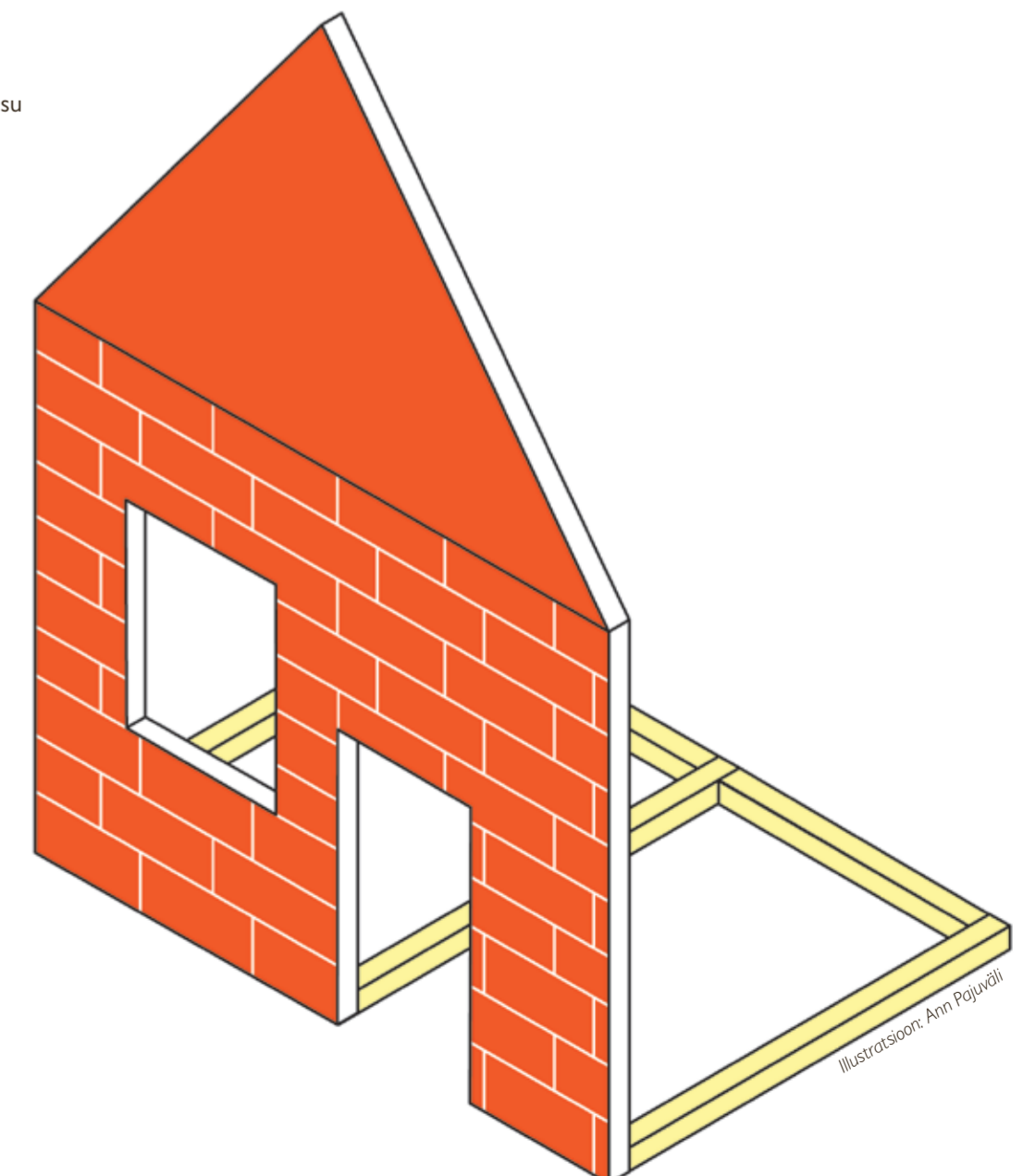
et need on minu tunded ja nii on ja ehitada oma tunnete maja

või loss

isegi kui õhust või liivast

*

tahan kassi ja kaissu

Illustratsioon: Ann Pajuväli

65 €

Keskeltläbi nii suure summa peaks käima kuus ühekordsetele maskidele välja inimene, kes kasutaks kolm odavamapoolset maski päevas. Ainult rikastele!

KULTUURIVALDKONNA ÜHISPÖÖRDUMINE

Kultuurivaldkonna enam kui 70 esindajat ootavad Vabariigi Valitsuselt sisulist koostööd ja otsustusprotsessidesse kaasamist. Valitsuse segased sõnumid, sh soovitus üritusi mitte külastada, ja tõendusühiselt kinnitamata ning n-ö ühe puuga löödud äkkmuudatused lubatud publikuarvus, alkoholimüügis ja teistes meetmetes põhjustavad kultuurikorralduses suurt äririski ning planeerimisel mitmetasandilist teadmatuset. Olgugi et teine laine on kohal, pakuvad kultuurisündmused normaalseks eluks vajalikku vaimutoitu – positiivseid emotsioone, vaimset tuge ja sotsiaalselt kokkukuuluvustunnet. Allakirjutanud kinnitavad, et kultuuriüritusi on võimalik korraldada turvaliselt ja targalt ka muutunud oludes.

Maskiga külastajad tänavusel Tallinn Music Weekil. Foto: Helle Ly Tornberg

ESTONIA AUK

26 aastat pärast parvlaev Estonia uppumist on Discovery uus viieosaline dokumentaalsari „Estonia – leid, mis muudab kõike” tõstmas taas pinnale kõikvõimalikke teooriaid kuni selleni välja, et toimus kokkupõrge allveelaevaga. Kõige keskmes on haurahu rikkunud filmimeeskonna filmitud neljameetrine auk laeva keres. Sümbolne haav, mis ei lase ka pea 30 aastat hiljem kollektiivselt tragöödiast lahti lasta.

KUNSTIKEERIS PÄRNUS

Heldur Paulsoni (EKRE) sõnavõtt ühel Pärnu linnavalikokogu septembrikuisele istungile seoses kunsti mõistetamatuks jäämisega tema valijatele algatas avaliku kunstiteemalise diskussiooni, millesarnast pole siinmail ammu nähtud. Poliitiku püstjalakomöödia mõõtu etteastest hoolimata andis omavalitsus tulevasele Läänemere kunstisadamale siiski rohelise tule. Suurtes üürivõlgades Pärnu Uue Kunsti Muuseumi tösteti aga oma majast välja.

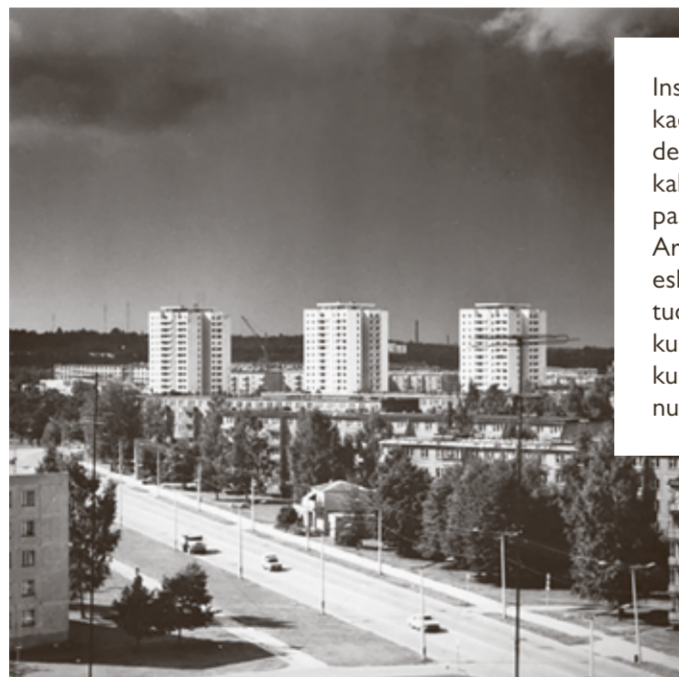
KULLAKAEVANDAJA KATRIN KISSA

Viimased viiendik aastat eesti kino on olnud seotud tihedalt ühe nimega, milleks on Katrin Kissa. Kompromissitu filmiprodutsent, kelle ettevõtmisel on valminud või valmimas ligi kaksikümmend dokumentaal- ja mängufilmi. Kõige hiljutisemana Veiko Õunpuu juba publiku seas sooja poolehoiu leidnud „Viimased” ja tulevasena Rainer Sarneti õigeusu kung fu „Nähtamatu võitlus”. Võib-olla on ta ka ainus filmiprodutsent Eestis, kelle filmograafia peegeldab järjepideva regulaarsusega teatud kunstilist otsingut, olgu see siis kodumaine tume režiidebüüt, nagu „Põrgu Jaan”, või kaastoodetud film, nagu 2019. aasta maagilis-realistlik „Mees, kes üllatas kõiki”. Produtsenditöö nõuab kannatlikkust, vastupidavust ja loovust, kuid jääb avalikkuse jaoks tihti loominguilise tiimi varju. Hea produtsent leiab lahenduse seal, kus tavainimene viskaks käed õhku. Kui tulevastel arthouse-produtsentidel tasuks meie õhukeses filmimaailmas kedagi eeskujuks võtta, on see Katrin Kissa. Loodame, et kodumaise kunstkino maratonaari jaks ei raue ja saame edaspidigi näha kohalikke filme, mis püüdleavad millegi enama kui keskpärasuse poole.

Filmiprodutsent Katrin Kissa. Foto: Eero Vabamägi / Postimees Grupp / Scanpix

VÄÄRIB JÄLGIMIST: Arhitektuurimuuseum Instagramis

Vanem foto Mustamäe tornelamutest TalTechi naabruses. Foto: Arhitektuurimuuseumi Instagram

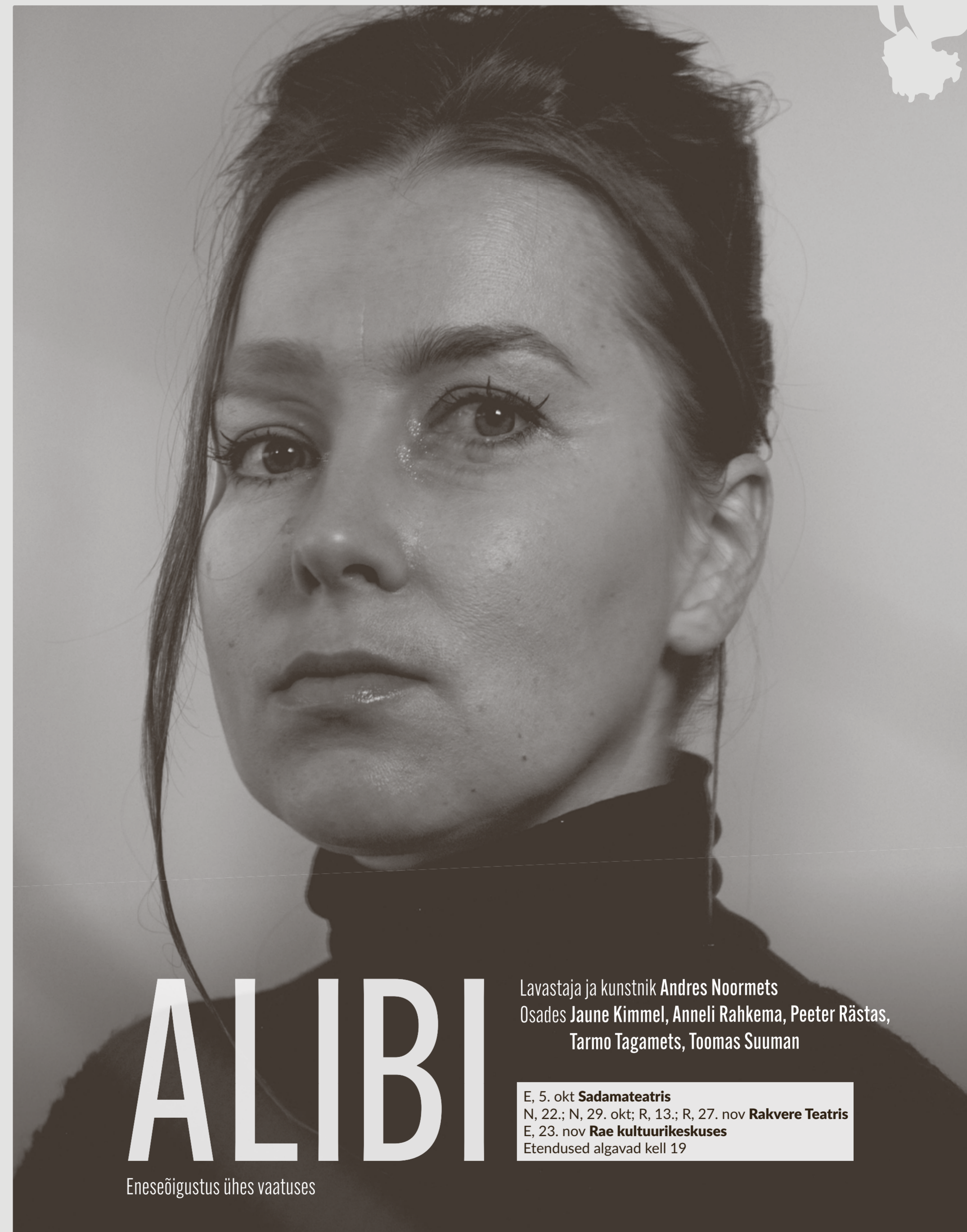
Instagram on arhitektuurihuviliste jaoks põhjatu kaev, kust leida pilte alates brutalistlikust sotsmodernismist, mahajäetud haiglastest ja ujulatest kuni kalju sisse rajatud luksuuvilladeni. Eesti kontodest pakub kõige põhjalikumalt arhitektuurseid suupisteid Arhitektuurimuuseum, vahendades enda foto- ja eskiisikogu – teostamata jäänud projektid, lammutatud kompleksid ja eri ajastute retrofotod. Hoolikalt kureeritud valik, mida saadavad tihlugu ka põhjalikud faktid ja tekstid ehk arhitektuuriajalootund sinu nutitelefoni.

SEAPÕIS

Septembri alguses etendus Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia nüüdisaegsete etendus kunstide rahvusvahelise magistrantuuri tudengite 99-tunnine kestvuslavastus „Kuhu minck”, mida sai jälgida nii kohapeal kui ka videosilla vahendusel. Müürilehe prohveti rauast silmad aktiveerisid ja näitasid tulevikku, kus samad tudengid lükkavad elu ja kunsti lootusetult pahupidi. Uues eluarengs lavastuses „Kes me oleme

ja kust me üldse tuleme” on kunagised tudengid jõudnud aastal 2060 EMTA black box'is raugaikka. Keegi ei aimagi enam, mitukümmend aastat on mustas kastis juba elatud, ja ammugi on unustatud välismaailm. Üks tudeng mäletavat veel oma nime ja viimast inimest, kes olevat 2027. aastal lavastust vandanud. 85-aastane Ott Karulin on samas lõpetamas lavastuse esimese nelja aasta viiekümnelt arvustust.

RAKVERELVÄL

ALIBI

Eneseõigustus ühes vaatuses

Lavastaja ja kunstnik Andres Noormets
Osades Jaune Kimmel, Anneli Rahkema, Peeter Rästas,
Tarmo Tagamets, Toomas Suuman

E, 5. okt Sadamateatris
N, 22.; N, 29. okt; R, 13.; R, 27. nov Rakvere Teatris
E, 23. nov Rae kultuurikeskuses
Etendused algavad kell 19

rakvereteater.ee piletimaailm.com 3295444

AJAKIRJANIK ON TÕE TEENISTUSES

Kuidas on lood meediavabadusega Eestis? Mida tähendab (ja mida ei tähenda) sõna „arvamusvabadus” ning miks seda nõnda erinevalt mõistetakse? Kas on vaja igasugust jura avaldada? Kas ajakirjanikul tohib olla maailmavaade? Aga meediaväljaandel?

Intervjuu **Vilja Kiisleriga**. Küsis **Maia Tammjärv**, pildistas **Ken Mürk**

Neile, kes Vilja Kiislerist enne 2019. aasta aprilli mingil põhjusel veel midagi kuulnud ei olnud, sai tema nimi tuttavaks seoses Postimehest lahkumisega – põhjuseks lehe toonase peatoimetajaga põhimõtteliselt erinev arusaam ajakirjandus- ja arvamusvabadusest. Praegusest Eesti Päevalehe sõnakast ajakirjanikust on kujunenud aja jooksul EKRE poliitikute ja nende maailmavaate pooldajate üks suurim vaenlane, kelle ebamugavad küsimused Delfi veebisaates „Vilja küsib” aga paljude teistegi püksid püüli sõeluma panevad. Päriselus kohtun tol kõige tuulisemal septembrikuu päeval Musta Puudli kohvikulaua taga muidugi hoopis teistsuguse Viljaga.

Eelmise aasta aprillis, kui lahkusid Postimehest, ütlesid ERRile antud intervjuus nõnda: „Ma olen täiesti veendunud, et Postimehes on väga palju häid ja professionaalseid ajakirjanikke, kes töötavad oma südametunnistuse järgi. Kuid mul on

Elu ja maailm on väga palju keerulisemad kui need formaadid, milles me selle maailma ja mõteldavaga tuttavaks saame.

tasapisi hakanud tekkima tunne, et mida aeg edasi, seda keerulisem see väljakutse on.” Mitte et siinkohal nimeliselt ainult Postimehest peaks rääkima, aga kuidas sulle tundub praegu siinne olukord meediavabaduse plaanis?

Kui sa juba Postimehele viitasid, siis hilisemad arengud näitavad, et tühja koha pealt ma seda ei öelnud, pärast lahkus sealt ju veel ligemale 20 ajakirjanikku, kes

Arvamuskünnise nivelleerimine ja argumenteerimisvõimetute tekstide avaldamine ei rikasta ega tasakaalusta avalikku ruumi mitte kuidagi.

avaldasid enne seda umbasulust peatoimetaja **Peeter Helmele**, kes nüüdseks ka enam sellel ametikohal ei ole. Arvan, et vähemasti nemad mõistavad väga hästi, mida ma tookord väljaöelduga mõtlesin. Muide, suur hulk neist on praegu jälle minu kolleegid, mul on rõõm ja au nendega taas koos töötada. Aga laiemalt, ma arvan, on ajakirjandusvabadusega lood head. Kui vaadata Piirideta Reporterite² hinnangut, siis 2020. aastal oleme ajakirjandusvabaduse indeksis 14. kohal.

Aga võrreldes eelmise aastaga langesime seal ikkagi kolm kohta.

Jah, aga maailmas on väga palju riike, nii et asi pole üldse halb. Kuigi ühe erakonna poliitikud aeg-ajalt torgivad ajakirjandust, töötavad väljaanded omas rütmis edasi. Eesti ajakirjanduse mured algavad hoopis sellest, et sinne turg on erakordselt pisike, konkureeritakse väga väikese hulga lugejate-vaatajate-kuulajate pärast.

Olen mitmel korral selgitanud, miks on Postimehes toimunud muudatus minu meelest halb – seoses omaniku mõju suurenemise ja teiste selgete ideoloogiliste valikutega. Nimelt, kuna turg on nii väike, peaks igal väljaandel olema kohustus teenida võimalikult laia lugejaskonda. Kui Ameerika Ühendriikide ajakirjandusturul läheb põhja või võtab väga kindla, mingile grupile vastuvõetamatu suuna väljaanne ühes osariigis, siis jah, sellest ei jutu midagi, lugejad valivad lihtsalt mõne teise (ma ei räägi siin suurtest üleriigilistest väljaannetest, mida loetakse igas ilmanurgas). Aga meie tillukesel turul on nii Postimehel, Päevalehel, ERRil kui ka teatavas mõttes isegi Äripäeval kohustus teenida kõiki võimalikke lugejaid. Praegu on tekkinud olukord, mida ei ole varem pikkade aastate jooksul olnud: kaks suurt meediagrupperi kuuluvad eesti omanikele, peale nende on ainsana väliskapitalil tegutsev Äripäev ja maksumaksja rahakotist rahastatav ERR, mis mõjutab omakorda konkurentsi. Eesti omaniku kiisatusisusse sekkuda kipub olema suurem kui välisomanikul, see on Postimehes nähtavaks saanud ja osutus ka indeksis langemise põhjuseks.

Kuidas aga oleks meedial kohane reageerida näiteks sellele, et praegune rahandusminister ei ole nõus pressikonverentsidel ühe terve suure väljaande, antud juhul Delfi, ajakirjanike küsimustele vastama?

Selline käitumine ei ole esmakordne. Kui töötasin Postimehes, boikoteerisid **Helmed** Postimeest, tookord oli vist küll Mart Helme see peamine boikoteerija. Algul keeldus ta üksikutele ajakirjanikele intervjuu andmisest, mingil hetkel laienes see kogu väljaandele. Käis samasugune turtsumine ja plärtsumine, mis tasapisi vaibus. Ilmselt praegu Delfile kuulutatud boikott eriti kaua ei saa kesta, sest kui Martin Helme ütleb „Delfi”, mõtleb ta tegelikult tervet Ekspress Gruppi. Terve grupi boikoteerimine vaevalt pikalt õnnestub.

Samas ei jää ükski lugu kunagi tegemata põhjusel, et minister otsustab konkreetsele väljaandele mitte kommentaare anda. Need **Louis Freeh**’ga sõlmitud lepingu tagamaad ja asjaolud, mille on toonud avalikkuse ette Eesti Päevalehe uuriv toimetus eesotsas

Holger Roonemaaga, on rahandusministrile arusaadavasti erakordselt ebamugavad. Ent vaevalt tema lapsik käitumine saab kestma jäädagi.

Millalgi pakkus Tarmo Jüristo Facebookis välja, et miks ei võiks kogu Ekspress Grupp, „ja miks mitte kogu „peavoolu sopameedia””, Martin Helmele omakorda boikotiga vastata. Ja tõepoolest, miks siis mitte?

Jah, mul on see postitus hästi meeles, mõtlesin sellega kaasa. Sarnaseid ideid on varemgi avaldatud, arutletud, kui palju saaks ja võiks ajakirjandus boikoteerida näiteks seda, mis toimub Tre Raadios või Uutes Uudistes – mis ületab igasuguse hea maitse ja hea tava piiri. Mulle tundub, et selline boikott ei ole võimalik. Ja mitte tingimata seepärast, et väljaanded ei suuda omavahel kokku leppida, vaid põhjusel, et need inimesed on valitsuses. See on fakt, me ei saa seda muuta. Kas see meeldib meile või mitte – see, mida minister ütleb, on uudis. Iseküsimus on muidugi, millal ja miks juhtus õigupoolest nii, et see, mida keegi ütles, on suurem uudis kui mõni sündmus. Ajakirjandus saab küll otsustada, mismoodi öeldut kajastada, kas näiteks koos kommentaaride ja selgituse, konteksti lisamise või parimal juhul analüüsiga, aga ignoreerida ei saa.

Selle üle arutati küll juba siis, kui EKRE alles hakkas pildile tekkima, juba enne valitsust, arutati muidugi ka USAs, enne kui Donald Trump sai presidendiks – et kui palju peaks sellistele väljaütlemistele üldse platvormi pakkuma. See tõstatas muidugi omakorda ebamugava küsimuse, mil määral on meedia praeguse olukorra eest vastutav.

See on laiem küsimus: kuidas peaks ajakirjandus suhtuma populistlikesse poliitikutesse? Seesama Trumpi näide on suurepärane, sest ei ole leitud ühtset lahendust seoses sellise presidendi väljaütlemistega, kelle terves mõistuses aeg-ajalt moel või teisel kaheldakse. Ignoreerida ei ole teda ju võimalik. Ma ei oska nimetada ühtegi riiki, kus ajakirjandus oleks presidenti või valitsusse kuuluvaid poliitiku boikoteerida otsustanud. Selline otsus tooks varem või hiljem kaasa vastuollu mineku ajakirjanduse olemuse ja südametunnistusega.

Kui nüüd korraks isiklikuks minna, siis ühelt poolt oled sa kahtlemata üks meie maastiku hinnatuid ajakirjanikke, aga teisalt vist ka üks vihatuid. Sugugi mitte igapäev ei ole Uutes Uudistes ja Objektiivis omanimelisi sile ja alalehti, kust vaatavad vastu ikka väga negatiivset ja üsna isiklikud hoiakud, rääkimata veel anonüümsetest kommentaaridest. Päris paks nahk peab vist selleks olema.

Jah, peab. Arvan, et mul ongi. Töötasin Delfis ju ka enne Äripäeva minekut umbes üheksa aastat. Arvamuslugude kommentaariumist lugesin iga kord, mis-

ring ja kultuuriline taust, mida rääskavatel massidel sageli või isegi reeglina ei ole.

Mulle tundub, et ainult intelligentsist ei pruugi siin piisata, olen ise näinud, ka väljaspool Facebooki, pärismaailmas, selliseid vestlusi, kas kaks täiesti intelligentset inimest võivad kaotada maailmavaatelistes vaidlustes igasuguse argumenteerimisvõime.

Jah, emotsioonid on tihtilugu inimese vaenlased. See on emotsionaalse intelligentsuse üks osa – saada oma emotsioonidega läbi ja suuta neid juhtida. Emotsioonide menetlemise oskus võib puududa ka muidu intelligentsetel inimestel, seda tuleb ette.

Kuidas sul õnnestub vähemasti kaamera ees alati nii rahulikuks jääda?

Ma pean emotsioonidega tegelemist tähtsaks ja olen teinud seda teadlikult. Mind on mõjutanud tugevasti **Viktor Frankli** mõte, mis kõlab vabas ümbersõnastuses järgmiselt: enne, kui sa end emotsiooni võimusesse annad, eksisteerib murdos sekundit, mil sa saad otsustada, kas sa teed seda või mitte. Lähed emotsiooni sisse või ei lähe. Alati eksisteerib valikuvõimalus. On tähtis mõista, et mina ja minu emotsioonid ei ole üks ja seesama – juba selle tõsiasi teadvustamisest on suur abi. Ja kui suuta iseend oma emotsioonidest lahutada, siis on võimalik nendega juba üht-teist ette võtta. Võib näiteks ise oma emotsioonide peremeheks hakata, selle asemel et lasta neil ennast juhtida.

See kõlab väga elutervelt. Ma ise pean tunnistama, et ma kohe kindlasti ei ole suutnud alati rahulikuks jääda, eriti maailmavaatelistes vaidlustes, ja teatavasti kehtib siin kuldreegel, et kui sa juba oma emotsioonidele alla jääd, siis kaotad automaatselt ka vaidluse. Aga see läheb muidugi vanusega lihtsamaks.

Muide, mõnikord on vihastamine ka tervislik. Tunnen inimesi, kellele ma olen vihastamist lausa soovitanud, kellele see on tervislik, sest viha viib nad seisundisse, milles nad suudavad otsuseid langetada ja ennast kehtestada. Ehk siis olenevalt inimitüübist ei pruugi viha olla üldse halb reaktsioon, mõni inimene lausa vajab seda.

Aga kas räägime maailmavaatest?

No räägime (*naerab*)!

Kuulasin Meelis Oidsalu podcast’i „Silt viltu”³, kus käisid hiljuti külaliseks. Räägid seal muu hulgas sellest, kui kummaline on, et ei taheta hästi uskuda näiteks seda, et inimkonna saab jagada ainult 12 sodiaagimärgiks, aga samas on kuidagi kerget mõista, et meid kõiki saab paigutada kas liberaalsesse või konservatiivsesse maailmavaate kastikesse! Sellest kõigest hoolimata küsin nüüd muidugi just seda, missugune on sinu maailmavaade?

(*Naerab*) No kui sa tahad paigutada mind ühte lahtrisse neist kahest, siis kindlasti on minus liberaali rohkem. Ja kui on tingimata tarvis valida parem- ja vasakpoolsuse vahel, siis pigem parempoolne.

Meie „maailmavaade” tuleb ilmselt saksa sõnast „Weltanschauung”. Kui seda kuulata, siis „anschauen” tähendab „peale vaatama” või „külge vaatama”, nii et maailmavaadet võiks ehk mõista säärase filosoofina, mille kaudu inimene olevale, olemasolevale või tõsiasjale alati midagi külge või peale või kõrvale vaatab. Ehk ta ei pruugi näha asju nii, nagu need on. Maailmavaadet

sugune värdjas ma olen, mida tuleks ette võtta minu mehe ja lastega, kuidas mu vanemad peaksid mind maha salgama jne. Anonüümsed kommentaarid mulle tõesti korda ei lähe.

Olukord muutus suuresti ajal, mil praegust valitsust alles moodustati – sellise sõimurahe alla pole ma sattunud ei varem ega hiljem. Siis tulid vägistamis- ja tapmisähvardused, uuema aja kombe kohaselt otse meilipostkasti, Messengeri ja ka Facebooki kommentaaridesse, oma nimega, ilma häbenemata. Mingit osa tollastest sõimlejatest teadsin isegi nägupidi, mõned kasutasid võltskontosid. Pärast seda lainet võtsin ma mittesõpradelt Facebookis võimaluse oma postitusi kommenteerida, sest seal ei mindud inetuks ainult minu, vaid ka paljude mu sotsiaalmeedia sõprade suhtes. Praegugi saan aeg-ajalt sõimukirju, näiteks täna tuli üks nii inetu saadetis, mida isegi ei suuda lugeda. Aga praegu on see pigem erand. Palju sagedamini öeldakse häid sõnu.

Jah, see tunne, et sotsiaalmeedia pole justkui päris, on taas üks tänapäeva maailma eripärasid. Isegi mitte ainult sõimamise jm räiguste kontekstis, vaid ka üldises suhtlemiskultuuris, kus inimest, tema kehakeelt ja näoilmeid nägemata on lihtne kujutleda ta mingiks vastandliku maailmavaate kehtastuseks, kusjuures seda ei pruugi teha isegi n-ö debatis osalejad, vaid ka lugejad. Mäletan, kuidas paar aastat tagasi kaikus pärast Arvamusfestivali üle Maarjamaa kollektiivne üllatus, et Hardo Pajula ja Tarmo Jüristo olid väljakuulutatud „sõnaduellis” ikka üsna üksmeelsed!

Hardo Pajula ja Tarmo Jüristo on intelligentsed inimesed. Ei olegi võimalik, et nad teineteist ei mõistaks, hoolimata sellest paljukõnelnud maailmavaatest, mis neil on kahtlemata täiesti põhimõtteliselt erinev. Intelligentset inimesed saavad omavahel alati jutu peale, hoolimata sellest, missugused on nende alusveendused või põhilised uskumused, sest neil on avar silma-

< eelneb

võib mõista ka kui vahel varjatud, enamasti sõnastamata eeldusi ja uskumusi, mis moodustavad avalikus diskussioonis esitatavate väidete aluspõhja. Kui rääkida neist kahest kastist – liberaalsest ja konservatiivsest –, siis mõlemal on omad alusveendumused, mida iga kord ei presenteerita, aga mis nii või teisiti argumentatsiooni kujundavad.

Maailmas on väga palju tähtsamat kui selline kahte lahtrisse jagamine. Mul on sageli kahju, et ka ajakirjandus omalt poolt neid sisutihje vastandusi toidab. Seda ei peaks tegema. Teisest küljest on see kahjaks

argumenteerimisvõimekus ja mis, kasutades mu hea kolleegi väljendit, solvavad mõtleva inimese aju. See on ka põhjus, miks ma ise ei ole tundnud viimasel ajal erilist motivatsiooni arvamusrubriigis sõna võtta. Arvamusžanr, tundub, ei ole enam tähtis.

Kas selle põhjuseks on arvamustoimetuste kehv töö?

Asi on palju keerulisem. Üks põhjus tuli juba jutuks ja seisneb selles, et populistlikul ajastul on see, mida keegi ütles, asunud kahetsusväärsel kombel uudise kohale.

arvamustoimetajana avaldanud – mitte nendes õeldu, vaid oluliste arutluslünkade tõttu.

Mõnel autoril on teatavasti vaja rohkem ka sisulist toimetamist just seepärast, et mõtted võivad küll olla head, aga tarvis on ka seda, et vorm neile järele jõuaks.

Ma tean seda, olen hulgaliselt viletsaid jutte avaldamiskõlblikuks ümber kirjutanud. See on raske töö. Õigem on sellised lood tagasi lükata. Aga on ilmunud ka väga tooreid tekste, üks Pärnitsa oma koguni Sirkis⁶.

Kui aga rääkida nendest meestest, kes võrdlevad arvamusväljendel migrante näriilistega, siis sellised asjad ei peaks üle avaldamiskünnise pääsema. Siin peaks iga toimetaja peas ohutuluks valusalt põlema lööma. See on inimvaenulik võrdlus, mis ei peaks trükivalgust nägema. Enamasti on aga tegemist lihtsalt halvasti kirjutatud arvamuslugudega. Toimetaja peaks ütleva, et sellised ei sobi arvamusrubriiki.

Aga Kajul on sellest muidugi väga palju kergem rääkida kui ajakirjanikel (*naerab*). Pean tema arvamuslugudest väga palju jälgin tähelepanelikult, mida ta räägib, kuidgi vahel mõtlen suhtekorraldajate moraalse õiguse üle anda ajakirjandusele nõu. Ajakirjanikud ju ei võta endale moraalselt õigust anda nõu suhtekorraldajatele. Aga see on juba teine teema (*naerab*). Ja noh, eks ajakirjandus ja laste kasvatamine olegi sellised valdkonnad, kus kõik on eksperdid.

Mil määral sa oled nõus jaotusega, et Postimees esindab tänapäeval konservatiivsemaid väärtusi ja Eesti Päevaleht liberaalsemaid? Või siis vastavalt skaala parem-vasak eri pooluseid?

Aga ei ole ju nii. Mõnes mõttes peavad ikkagi mõlemad väljaandend silmas laia lugejaskonda. Postimees küll oluliste mõndustega. Ja suur hulk arvamusarutlikvõimelisi autoreid eelistab siamaani Postimeest, ühelt poolt ilmselt harjumusest, teisalt aga põhjusel, et neil on paksem paberleht. Päevalehes saavad sõna absoluutselt igasuguse maailmavaate väljendajad.

Ajakirjaniku tasandil on maailmavaade minu meelest eelkõige professionaalsuse küsimus. Isikliku arvamus avaldamise koht on arvamuslugu ja toimetuse seisukohta avaldamise koht on juhtkiri. See, kui ajakirjanik edastab sündmusi ilma igasuguse hinnanguta, on uudislugu. Intervjuusid tehakse mitmel moel ja seal on suured ajakirjaniku valik, kas väljendada oma suhtumist või mitte. Aga intervjuu on muutunud kahjuks sageli ka mugavusžanriks – kui ajakirjanik ei viitsi korraldada lugu kirjutada, siis ta paneb selle kirja intervjuuna. Mul on sellest väga kahju, sest intervjuu on minu meelest absoluutselt kõige huvitavam ajakirjanduslik žanr üldiselt. Aga selleks, et intervjuu sünniks sellisel viisil, nagu žanri potentsiaal võimaldab, peab intervjuueerija päris palju eeltööd tegema, mida kahetsusväärsel kombel tavaliselt ei tehta.

Intervjuu on tegelikult ka üks kõige raskemaid žanre, aga millegipärast näiteks meie sinuga oleme valinud sellise tee, kus neid on vaja teha ja tehakse. Olen mõelnud, miks see nii on, aga ju siis peab olema, et hoolimata raskusest (või just selle pärast) annavad intervjuud ka endale kõige rohkem tagasi.

Jah! Inimeste elavast ja sisulisest kõnelusest – olgu otse-eestis, salvestusena, kirjutatud tekstis või veebis – huvitavam ei ole.

Viimasel ajal on torganud Facebookis ja mujal silma mitmed arutelud selle üle, et kui näiteks Espak avaldatakse ka Päevalehes, siis äkki oleks aeg ka selle väljaandele tellimusi lõpetada. Kõigepealt lõpetasid paljud muidugi Postimehe tellimise ja nüüd, mil on tekkinud küsimus, kas

paratamatu. Vastandused ja lihtsustamine kuuluvad ajakirjanduse olemuse juurde.

Ma arvan, et selline lihtsustamine ja korrastamine ei ole omane ainult ajakirjandusele, vaid ka inimõtlemisele.

Seda küll, aga elu ja maailm on väga palju keerulisemad kui need formaadid, milles me selle maailma ja mõeldavaga tutvavaks saame. On paljutki, millest ei ole võimalik kõnelda ajakirjanduslikes formaatides. Ja seetõttu jääb ajakirjanduses palju väga olulist kajastamata – sest formaadid ei ole sobivad.

Kas formaate tuleks juurde teha või teiseada? Ma ei oska öelda. Võib ka leppida sellega, et mingid teemad sobivadki pigem ilukirjanduse või filosoofilise käsitluse või teaduse valda. Aga olen seda vahel ise kahetsenud küll, et ajakirjanduslikud formaadid on ahtad. Ajakirjanduslike formaatide kitsus peletab ee-

Teine põhjus on arvatavasti sotsiaalmeedia: ka poliitikut eelistavad teha oma põhimõttelisi *statement*'e ja teadaandeid just seal, kuna nii ei saa ajakirjandus täiendavalt küsimusi esitada, küll aga olemesunnituid neid kajastama, kui öeldu on päevakajaline või läheb avalikkusele korda. Kolmandaks – et mitte teha ülekohut arvamustoimetajatele – mõjutavad vähemasti Eestis pilti ka ikka seesama turu väiksus, väljaannete peatoimetajate ja omanike otsused ning soov tekitada tribüüni võimalikult laiale lugejaskonnale, andmata endale tegelikult aru, et sedasorti „tasakaalustatusel“ ei ole sõnavabadusega mingit pistmist. Arvamusväljenduse nivelleerimine ja argumenteerimisvõimetute tekstide avaldamine ei rikasta ega tasakaalusta avalikku ruumi mitte kuidagi.

Millegipärast on see hoiak endiselt nii levinud, justkui arvamuste paljusolekski siinkohal põhiline väärtus. Andreas Kajur kirjutab sellest juba mõni aasta tagasi⁴ ja isegi⁵.

See aeg, mil vaidlustest sündis tõde, on ammu möödas – juhul kui see on üldiselt kunagi olemas olnud. Väärtus ei ole mitte arvamuste paljusoleks, vaid argumenteerimisvõime. Ja kui avaldatakse ka täiesti inimvaenulikke ja inimõigusi sügavalt riivavaid seisukohti, tulgu nad pealegi kõrgharitud doktorite suust, on see minu meelest kahetsusväärne. See ei edenda mingil viisil sõnavabadust.

Selles mõttes olen ma Kajuga ühte meelt, et toimetajal – ja kui ka mitte arvamustoimetajal, siis peatoimetajal, väljaandjal, omanikul – peaks olema julgust otsustada mitte avaldada argumenteerimisvõimetuid tekste. Nii mõndagi Mikko Pärnitsa teksti ei oleks ma

ERR peaks veebis üldse oma sisu tootma, siis mis meile alles jääb?

(*Naerab*) Kus siis vaene Espak peaks ennast avaldama!

Ei noh, Espakut ikka avaldatakse igal pool, aga ma mõtlen praegu, kust me lugejatena siis uudised kätte saame.

Ma arvan, et saan aru, mis postitusest sa räägid. Selle tegijat ei häiri ju kõnealuse autori puhul mitte see palju

Inimeste elavast ja sisulisest kõnelusest – olgu otse-eestis, salvestusena, kirjutatud tekstis või veebis – huvitavam ei ole.

kõneldud maailmavaade, vaid samuti loogikavead ja argumenteerimisvõimetused. On palju neid, keda lihtsalt solvab suutmatus arvamusrubriigis oma mõtteid põhjendada ja loogiliselt väidelda. See on see probleem! Mitte maailmavaade. Ja lugejana on absoluutselt igahel õigus nõuda, et arvamusrubriigis ilmuksid kvaliteetsed tekstid. Nii viidatud autori tekstid kui ka paljud teised arvamusrubriikides avaldatud kirjutised ei vasta kvaliteedikriteeriumile.

Teiselt poolt kostub neis lõimedes aga ikka ja jälle hüüatus „Aga arvamusvabadus!“, mis minu

Praegustel tegevajakirjanikel ei tule enamasti puudu mitte ajakirjanduslikest oskustest, vaid sagedamini just laia silmaringist.

meelest konkreetselt summutab ja pisendab probleemi tegeliku sisu. Ja kummalisel moel on see ka sõna, mida kasutatakse küll väga tihti, aga millest saadakse senimaani veel kardinaalselt erinevalt aru.

Mul on tunne, et Eesti ühiskonnas on alles pidamata see debatt, mida sõnavabadus ja arvamusvabadus päriselt tähendavad. Ja kui sisuliselt jõutakse selleni, siis ma kujutan ette, et see võib olla arvamustoimetajatele päris valus diskussioon. Aga minu meelest tuleb see debatt maha pidada. Ja jõuda arusaamani, et arvamusvabaduse või sõnavabaduse sildi all ei ole soliidne ega tegelikult ka üldiselt õigustatav ebakvaliteetsete tekstide avaldamine.

Mulle näib, et see debatt või vähemasti küsimus kerkitab küll ühtlugu. Aga veel ei ole vaidlusest tõusnud tõde.

Ma ei tea, kas maailma saab parandada, aga tema kohta saab hankida teadmisi, neid mõtestada ja edastada viisil, mis võimaldavad lugejal ise edasi mõelda.

Tegelikult peetakse neid debatte ka toimetustes, aga mul ei ole õigust toimetusesiseseid debatte avalikult kommenteerida. Need toimuvad küll ja päris intensiivselt.

Muide, Tartu olengutel ja kohvikulaudade taga käib minu nimi senimaani tihti läbi hoopis teises kontekstis, nimelt oled sa tõlkinud Heideggeri. Aga väga vähe, jutt käib ju ühest tekstist – „Keel“⁷.

Aga märk on küljes!

Kui ma selle ühe kirjutise tõlkin, siis olin väga noor ega teadnud, et see on võimatu (*naerab*). Praegu ma tean seda ega tõlgi enam Heideggeri.

Ma ise nende Heideggeri tõlkimise poleemikate ja debattide juures omal ajal arusaadavalt ei olnud, aga leidsin toreda teksti, mille Eduard Parhomenko esialgu Ülo Matjuse sünnipäevakõneps kirjutas,

seal on niisugune koht: „Ülo Matjuse, Tõnu Luige ja Vilja Kiisleri Heideggeri-ümberpanekute näol pole tegemist pelgalt tekstide tõlgetega, vaid ühtlasi ja olemuslikult tõlkimise kui filosoofiaga.“⁸

See on küll liialdus. Aga nii Tõnu Luik kui ka Ülo Matjus on mõlemad olnud minu väga armsad ja tähtsad õpetajad. Aeg, mil õppisin Tartu Ülikoolis filosoofiat ja tegelesin Heideggeriga, oli minu elus lühike, kuid intensiivne. Tagantjärele võib küsida, milleks seda üldse vaja oli, minust ei tulnud filosoofi, ei tulnud ka filosoofia tõlkijat. Aga see mõjutas mind väga palju. Heideggeri mõtlemine voolab ikka siimaani minu vereringes nagu viirus (*naerab*), millest ei ole võimalik lõplikult vabaneda.

Ja võib-olla ma ei tahagi päris vabaneda, las ta voolab pealegi.

Tõnu Luike oled maininud väga hea sõnaga, aga põgusalt mitmes kohas, näiteks ka meie kirjutatud arvustuses Vallo Toomla filmi Maju Lepajõest⁹. Kuidas ta sulle tähtis on?

Tõnu Luik on kõige imelisem õppejõud, keda ma üldiselt tean. Ja kõige imelisem inimene. Ja kõige ilusam inimene, võiks öelda. See, mis moodi iga kord, kui ta kõneles, sündis ime... Kui ma praegu nendes hetkedesse tagasi lähen, tunnen ennast jälle õnnelikuna.

Tema võime mõelda ja sõnastada kohapeal kõige keerulisemaid filosoofilisi finesses nõnda, et see on haarav ja tõsiselt puudutav... Ma ei tea kedagi teist, kes suudaks seda temaga võrreldaval viisil. Ta elas tarkuses nõnda nagu ei keegi teine. Ta on kõige kaunim tarkuse armastaja – filosoofia on ju tarkusearmastus! –, keda mul on olnud õnn ja au elus kohata.

Oled nimetanud ja rõhutanud mitmel pool oma armastust sõna vastu, mis siin imestada, oledki ju esimese astme kõrghariduse poolest eesti filosoog! Aga kas sa oled tundnud kunagi puudust hoopis ajakirjandusharidusest?

Ausalt öeldes ei ole. Kaldun mõtlema sedaviisi, et ajakirjandusharidus on küll tore, aga mõnel juhul võivad ajakirjanikule olla tarvilikumad hoopis muud teadmised. Ja kui ma ise praegu valiksin, mida õppida – eeldusel, et tegutsen tulevikus ajakirjanikuna –, siis valiksin ilmselt hoopis ajaloo. Ka filosoofia on ajakirjanikule hea taust. Politoloogia muidugi, sotsioloogia. Kõik ühiskonnateadmised. Neid ma soovitav, kui keegi vahel küsib, mida peaks õppima, et ajakirjanikuks hakata. Keeled ja humanitaarteadmised, just silmaringi pärast.

Ajakirjanduslikud oskused on suuresti omandatavad töö käigus. Praegustel tegevajakirjanikel ei tule enamasti puudu mitte ajakirjanduslikest oskustest, vaid sagedamini just laia silmaringist. Konkreetsete oskuste asjus saavad kolleegid ja toimetu-

sed pakkuda kiiret toetust ja abi, seal ei ole intelligentses inimeses jaoks midagi üle jõu käivat.

Sulle on ikka ette heidetud agressiivset stiili. Kas see võib olla nõnda sinu soo pärast? Et naisterahvale ei ole niimoodi ikka kohane?

Need, kes on mind säärastena kirjeldanud – peamiselt EKRE poliitikud –, on vajanud mingil hetkel vaenlast. Küllap ma olen sobinud neile selleks vaenlaseks. Ise ma end eriti agressiivseks ei tunne, pigem ütlesin, et ma intervjuueerimisstiil on aktiivne. Ja see on küll täiesti teadlik valik. Ka mu arvamusartiklid aktiivne hoiak ei ole üldse kogemata juhtunud. Kaalun väga tõsiselt iga sõna, mille kirja panen. Ja mitte ainult sõna, vaid ka tühikut ja punkti, rääkimata komast.

Tollessamas eespool viidatud saates „Silt viltu“ räägid ka sellest, kuidas suhtled intervjuu käigus inimestega sõltuvalt nende meediaga suhtlemise

kogemusest erinevalt. Kas see tähendab, et poliitikutega võidki olla näiteks agressiivsem?

Igasugune intervjuu, sündingu see mis tahes meediumis, on ju eelkõige elav suhtlus inimeste vahel. Muidugi ma soovin, et me saaksime selle inimesega, kellega ma olen kõnelusse astunud, edaspidi ka inimese moodi suhelda. Loomulikult jälgin, mis moodi ta ennast tunneb, ja võtan seda arvesse. See ei tähenda muidugi, et ma vahel pärast intervjuud sõimata poleks saanud. Seda on ette tulnud ja mul on alati kahju olnud.

Neid kõnelusi valmistan ma põhjalikult ette, nii et tegelikult olen intervjuueeritavaga sageli koos päris pikka aega juba enne seda, kui me silmast silma kohtume. Need inimesed on enamasti elus palju ära teinud, näiteks kirjutatud raamatuid, millega püüan olla kursis, kui ma ka kõiki lugeda ei jõua. Ja tegelikult ei jäta ma intervjuueeritavat ka kohe pärast saadet või kohtumist maha, tekstid panen kirja ju ikka sümptomaatika ja kaasaelamisega, järgides kõneleja mõtet. Suulises kõnes on laused tihtilugu ebatäpsused, jäävad pooleli, mõtted lõpetamata, esineb täitesõnu jne. Nagu meil tänagi kindlasti, meiegi tarvitseme ilmselt täpsustamist.

Kas sa konflikti ei karda?

Konfliktidega on selline lugu, et elu on õpetanud mind neid teadlikult sisse võtma, kui on vaja. Ja isegi kui kardan, aga leian, et on vaja, siis võtan sisse. Vahel on tarvis.

Kas sa teadvustad endale oma töös ka mingit maailmaparanduslikku või aatelist puuet või suunda? Kas sulle on tähtis see, kui palju sa muudad oma tööga näiteks inimeste mõtteid ja hoiakuid?

Ma mõtlen sellest nii, et ajakirjanik on otseselt tööteenistuses. Ehk ta otsib tõde täpselt samamoodi nagu kirjanik, filosoof, teadlane, ainult et oma vahenditega ja omas paradigmas. See tõde, milleni ta jõuab moel või teisel ja mille ta avalikkuse ette viib, ei pruugi inimestele üldse meeldida. Ja siis tuleb sellega leppida. Ma ei tea, kas maailma saab parandada (*naerab*), aga tema kohta saab hankida teadmisi, neid mõtestada ja edastada avalikult viisil, mis võimaldab lugejal, vaatajal või kuulajal ise edasi mõelda. See on minu meelest tähtis. Ja ega see tõde ei pea ka olema tingimata mõistetud õigsuse tähendus, vaid laiemalt – teha midagi nähtavaks, tuua varjatud varjamatusse, avalikkuse ette ning säärast nähtavastegemise kaudu võimestada publikut tegema omi järeldusi.

Mu viimane küsimus on rubriigist „praktik uurib kogenumalt kolleegilt“. Kas see töö, mida me teeme, läheb ka kunagi lihtsamaks?

Jaa, muidugi läheb lihtsamaks! Kõiki asju siin maailmas tuleb harjutada ja iga asi läheb harjutamisega ainult paremaks. Mingil hetkel sa jõuad sellesse staadiumisse, kus tekitab endale näiteks intervjuud tehes täpselt sellise emotsionaalse pinget, nagu on sinu jaoks tarvilik. Mitte rohkem, aga ka mitte vähem. Sest natukene pinget peab alati olema, muidu ei sünni midagi. Kui seda ei ole, siis see tuleb teadlikult tekitada. Intervjuu on parimal juhul mõlema poole täiuslik keskendumine, kohalolek. Ja kuna alati ei saa valida jutujamamise aega ega kohta, siis peadki selle kohalolekutunde, absoluutse keskendumise endas ise looma.

¹ Krikkov, A. 2019. Kiisler ajakirjandusvabadusest Postimehes: see on üha keerulisem väljakutse. – ERR, 22.04.

² rsf.org/en/estonia

³ Oidsalu, M. 2019. „Silt viltu“ 4: Vilja Kiisler maailmavaatest ja ajakirjanduskunstist. – kultuur.ee, 25.11.

⁴ Kajur, A. 2017. Kutsuge toimetajat! – Postimees, 15.12.

⁵ Kiisler, V. 2017. Jura pressib jõuga peale. – Äripäev, 23.08.

⁶ Pärnits, M. 2017. Lühike ülevaade Eestist kui aparthoidriigist. – Sirp, 14.07.

⁷ Heidegger, M. 1999. Keel. – Akadeemia, nr 4.

⁸ Parhomenko, E. 2002. Võõra sõna järeleküpsimine, pärisoma sünnivalu. – Sirp, 14.06.

⁹ Kiisler, V. 2019. Arvustus: Kohtumise tarkuse armastajaga teeb õnnelikuks. – Müürileht, 09.12.

AEGLANE PROTEST VÕI AJAKIRJANDUSE PÄÄSTJA

Koroonakriisi vahendamiseks valis meedia väiksemate teabekildude edastamise ruttu ja hulga kaupa. Tulemus? Arusaamatus, segadus, aegunud info alla mattuv uus teave, seostamata väitekübemed, sõnasõjad. Aeglane ajakirjandus võiks seda kõike muuta.

Kirjutas **Virgo Siil**, illustreeris **Vahram Muradyan**

Telegraafi aegadest saati on olnud artikli, hiljem ka muu meediami valdavad väärtuskriteeriumid selle uudislikkus, kiirus, uudsus. See fetiš on kandunud nüüdisaega ja kuigi ühismeedia ajastul on raske olla esimene, jätkatakse sellegipoolest samal moel, tähtsaim loosung on ikka „uudis“, „värske“, „breaking“. Uudise silt kleebitakse külge ka kõige tühisemale teabele, see oleks justkui selle põhiline väärtuslikkuse garantii, kuid sealjuures unustatakse sisukus, vorm, mõtestatus, mitmekülgus, kvaliteet, nauditavus. Ehk sellepärast, et „uudise“ suudab vorpida ka inimene tänavalt (nüüd enam mitte isegi inimene, vaid tehisintellekt), ja pahatihti vortibki, aga teised mainitud väärdamisvõimalused nõuavad loojalt aega ja meisterlikkust. Aega nõuab sellise loo loomine, aega nõuab ka looja enda vajalikkuse vormi treenimine.

KIIRTOIT POLE TERVISLIK

Lakkamatu uudisvoog on nagu kiirtoit, mida võime päevast päeva sisse vohmida ja millest kõhugi täis saada, aga tervislikuks toimumiseks vajame tasakaalustatumat, suurema vaevaga küpsetatud mitmekesisit toitu. Lõputul kiirtoidu tarbimisel on kahjulik mõju. Lõputul lühiuudiste neelamisel samuti.

Kui ajakirjanikud jahivad uudiseid, pole neil eriti aega, et süveneda, allikaid leida, teemasid otsida, seostada. Selle tulemusena jagatakse presiteateid ajakirjanduslike uudiste pähe¹ või kasutatakse valdavalt püsiallikaid ja see tähendab omakorda, et sõna saavad need, kes on võimule lähemal, domineerib nende versioon, arvamus, nägemus, meie arusaamu pääsevad esmajoones vormima ideoloogilised eliitid, mitte hääletud massid. Aeglase ajakirjanduse kreedosid järgiv meedia püüab aga anda hääle hääletutele, kajastada neid osi ühiskonnast, millest muidu ei räägita või räägitakse vähe, teisalt pakub see ajakirjandusvormi tarbijale võimalust tundmatut (vähemused, nišid jt) paremini mõista või sellega samastuda (persoonaalne jutustusviis, allikatenas inimesed, mitte institutsioonide esindajad).

Kiire uudise jahil ajakirjanikul on lihtsam saada kommentaar poliitikult või ametnikult, raskem on leida mõni ekspert, kes võiks käsitleda probleemi märksa pädevamalt, vastanduda võimunaratiivile või miks mitte seda ka kodaniku tasandil toetada. Kelle nägemus valitseb liiklusuudistes: politsei, poliitikute või liiklejate? Selle pare-

ma või teistsuguse allika ja vaate leidmiseks ning analüüsimiseks, konteksti asetamiseks ja võrdlemiseks on vaja aega.

KIIRUSTADES TUPIKUSSE

Samal ajal on Eesti ajakirjandus raskustes. Raskused on erinevad (rahastus, avalikkuse usaldus, poliitilised mõjurid), niisamuti nende põhjused, mis omavahel kombineerudes moodustavad uusi põhjuseid (rahapappus sunnib töötama kiirelt ja vähemate jõududega, langeb kvaliteet, väheneb usaldusväarsus jne). Tarbijad heidavad ajakirjandusele ette vastandlikke patte: küll polda rahul veebis vohava reklaamiga, küll ei sobi klõpsumagnetiteks vormitud eksitavad pealkirjad, siis ei passi maksumüüri taga olevad lood või kurdetakse kvaliteedi puudumise üle ja leitakse, et kehva kvaliteedi eest ei peakski maksma. Ajakirjandus püüab pinnal püsimise põhistrateegiana võimalikult kiirelt ja odavalt „ühikuid“ toota ning kärpida kulusid seal, kus võimalik. Kärbete ja kiirustamise tõttu tekivad vead ning vähenevad ajakirjanduse usaldusväarsus ja kriitikameel, suurenevad ülelihtsus ja stereotüüpiseerimine, kukub kvaliteet ja kasvab ajakirjanike endi läbi põlemisohu. Ajakirjanik ei jõua enam täita valvekoera rolli.²

Kui mõelda pandeemiaajale, siis keset kogu seda infopuutust tõusis mu silmis esile vaid paar positiivset näidet: üks põhjalikum tõlgitud ülevaateartikkel³, mis võttis selleks hetkeks teadaoleva info kokku, pani selle konteksti, tõlgendas andmeid ja lükkas ümber mõned väärarusaamad, ning **Eero Epneri** veelgi põhjalikum ja inimlikum artiklisari „Eesti koroonast vastu“ Levilas. Uudised, mida iga päev trobikonnas väljutati, ei kut-

sunud esile sellist positiivset reaktsiooni nagu need mu tutvuskonnas jagatud pikad artiklid, mida soovitati lugeda uudisjuppide asemel. Selge see, et levik ühismeedias pole ainuke väärtuskriteerium, seda mõjutab kindlasti isiklik infomull või kajaruum, kuid tähelepanuväärne on seegi. Pealkirju ja juhtõike tarbima harjunu jaoks võivad laiemaahardelised jutustavamad lood tunduda esmapilgul hirmuäratavalt pikad, aga

kui võtta kokku see aeg, mis kulutatakse nädalas infokildude lugemisele, poleks sama nädala jooksul ühe pikema ja põhjalikuma artikli lugemine, vaatamine, kuulamine arvatavasti teab mis ajakadu. Pikemas ja hoolikalt vormitud artiklis on nood nädala jooksul

pillutud infopommid samas kimpu seotud, seostatud ning põhjendatud.

AEGLASE PROTESTI POSITIIVNE MÕJU

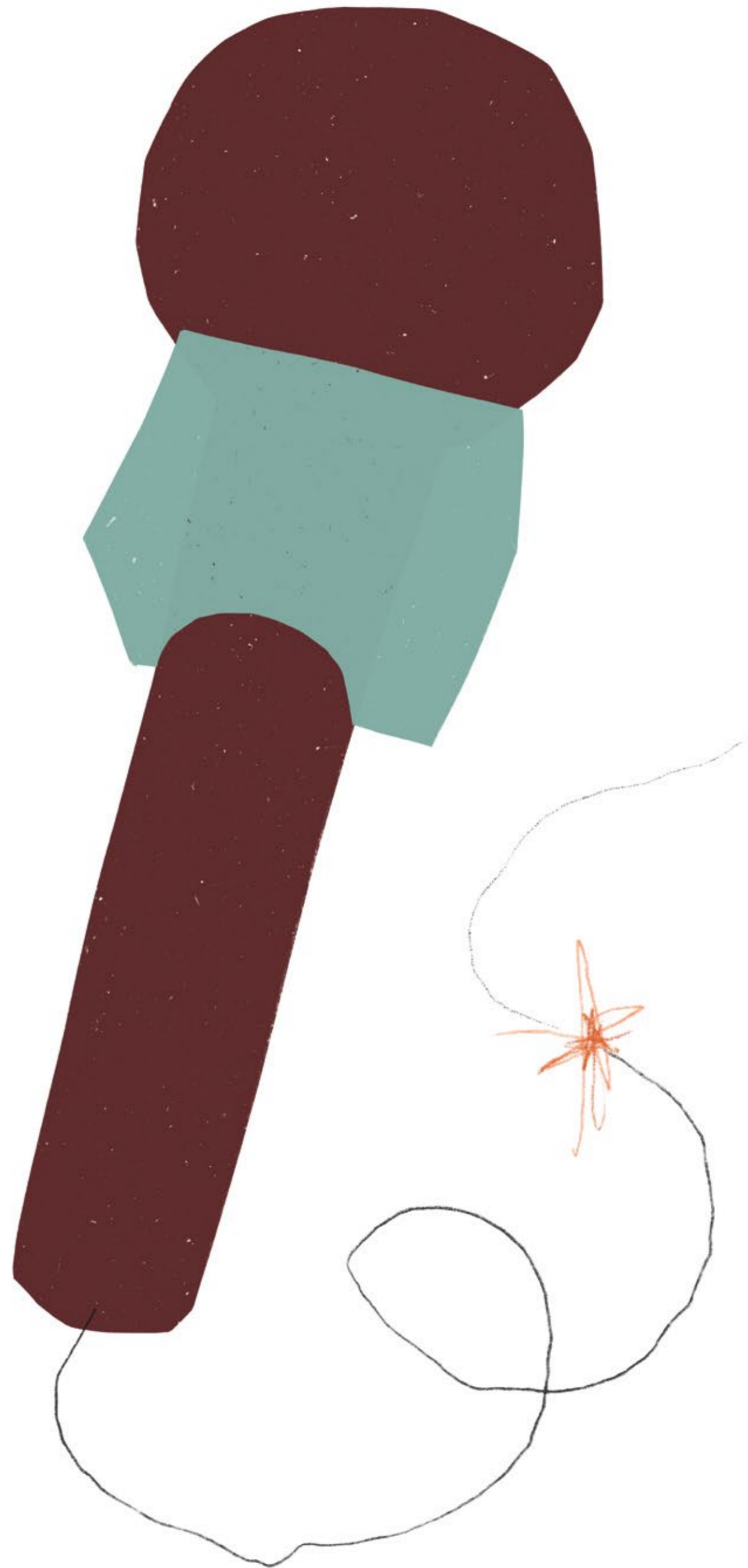
Mulle meeldib aeglane ajakirjandus. Ainuüksi see omadussõna seal, see „aeglane“. Kombineerituna sõnaga „ajakirjandus“ kujutab see endast omamoodi protesti – olles harjunud seostama ajakirjandust automaatselt aja, aktuaalsuse ja kiire uudismeediaga, mõjub selle ühtäkki aeglusega sidumine trotsina. Aeglast ajakirjandust uurinute sõnul ei peaks see tingimata säärase hoiakuga olema, vastandumine kipub pahatihti poosiks muutuma ja selle käigus unustatakse tegelikud eesmärgid. Seetõttu võiks aeglane ajakirjandus pigem

Olles harjunud seostama ajakirjandust automaatselt aja, aktuaalsuse ja kiire uudismeediaga, mõjub selle ühtäkki aeglusega sidumine trotsina.

„muud“ ajakirjandust täiendada, toetada, aidata, sellele alternatiivi pakkuda.

Mainitud omadussõna psühholoogiline mõju ei näita ainult trotsi, see võiks seotuid (loojat, avaldajat, tarbijat) samuti aidata, kõik pooled teadvustavad, et see on a-e-g-l-a-n-e. Ajamõõde on muidugi suhteline ja ka aeglase ajakirjanduse mõõdupuid on erinevaid, see sisaldab nii nädala-paariga valminud tükke kui ka mitmete aastate jooksul kogutud teabe põhjal loodud pakse raamatuid, filme. Aeglane ei tähenda kunstlikult lohisevaks venitatud lugusid.

Aeglane ajakirjandus on hügusevõitu nähtus. Teadlased ja viljelejad pole päris selgusele jõudnud, kas tegemist on žanri (stiil, vorm) või lähenemisviisiga (põhimõtted ja meetodid), kuid see ei pruugi olla puudus, vaid pigem pluss, kuna nii ei ole see ajakirjanduse vorm ühte jäika lahtrisse lukustatud ja see pakub nii loojatele, levitajatele, tarbijatele kui ka uurijatele mänguruumi. Tänu sellele vabadusele on kõigil osalistel võimalus rakendada aeglase ajakirjanduse eri tahke, valdkonna olemust jääb siduma tunnuste võimalikult suur koos esinemine (nii näib Eesti meediamaastikul seda vormi iseloomustavat valdavalt pikk loomeaeg, pikk vorm, narratiivne jutustusviis, kvaliteet), keegi pole sunnitud viljelema „puhast“ vormi, kes oleksid kind-

Ajakirjanikud on tunnistanud, et pikk ja sügavuti minev uurimine, allikatega suhtlemine on aidanud neil oma eelarvamusi märgata.

lasti esindatud kõik tingimused. Aeglane ajakirjandus joonistub välja selle peamiste tunnuste kaudu – mida rohkem koos esinevaid tunnuseid, seda konkreetsemalt on selle vormiga tegemist.

Peale selle on avaldajad üle ilma otsustanud eri ilmutistsükliite kasuks, on iganädalasi, on kord kvartalis ilmuvad väljaanded (Eestis nt Edasi), on ka selliseid, millel polegi kindlat tsükliit, ning tarbija (ma ei ütle lugeja, sest meediumeid on mitmesuguseid) teadvustab, et ta võtab nüüd teose ette ja naudib.

Viimane on samuti tähtis osa aeglasest ajakirjandusest – nautimine. Nautida aitavad taas juba mainitud omadused: põhjalikkus, kvaliteet, meisterlikkus. Aeglasel ajakirjandusel on palju ühisosi teiste (aja)kirjandusvormidega, mitmed teadlased on seostanud seda etnograafia, uuriva ajakirjanduse, seitsmekümendatel USA-s **Tom Wolfe'i** toekal tõukel liikvele läinud „uue“ ajakirjandusega jne. Toonane *new journalism* vastandus kuivale ja tuimalt neutraalsele, näiliselt objektiivsele ajakirjandusele ning käsitles ühiskondlikult tähtsaid teemasid just loo kujul, s.t lool oli algus, keskpaik ja lõpp ning reeglina kolmandas isikus peategelane. Aeglane ajakirjandus ongi ehk sellele kõige lähedasem, eristab vast see, et nüüd räägitakse juba esimeses isikus.

Appi-appi, ajakirjanik lahkab teemat narratiivina, analüüsib probleemi esimeses isikus. Kuhu jääb neutraalsus, kuhu jääb objektiivsus? Siin lisandubki aeglase ajakirjanduse järjekordne kredo ehk eetilised, läbipaistvus. Ajakirjanik deklareerib enda huvid, seosed, tagamõtted, samuti allikad.

Protestivaim avaldub aga (ideaaljuhul) selles, et püütakse vältida uudislikkust ja palju kajastatud teemast või palju kajastatud teema võetakse üles siis, kui „madina tolm on langenu“. Nii nagu tegi **Henri Köiv** mõni aeg tagasi Vikerkaares ülipõhjaliku ja mitmekülgse artikliga „tselluloosisõjast“. Minu jaoks oli see märksa informatiivsem ja selgem kui „sõja“ ajal jagatud rohkem või vähem emotsionaalsed teabekübemed kokku.

TULEVASED TARBIIJAD

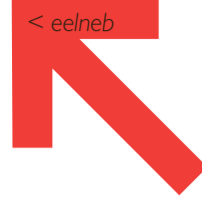
Kui mõtleme tulevikule, siis aeglane ajakirjandus võiks olla kogu meie ajakirjandust õigustav, toetav, selle kuvandit parandav, mõne stsenaariumi kohaselt üks ajakirjanduse kahest tulevases alustalast (kiire ja aeglane).

Kas Twitteri, TikToki, Facebooki ja Snapchati ajastul kasvanud huvituskid ajakirjanduskiirtoidu, infokildude, peatükkiampside ning emotsionaalsete sõnasõdade kõrval ka pikast ja põhjalikust meediast? Esitaks aitabki aeglast ajakirjandust „müüa“ asjaolu, et see pole kuival objektiivsust teesklev. Teiseks ei kaldu see ka ärevusele piitsutatavalt ülespuhutult emotsionaalseks. Kolmandaks tõmbab meisterlikult vormitud lugu heal juhul tarbija iseeneslikult kaasa. Neljandaks, kuigi noorte huvi aeglase ajakirjanduse vastu ei ole eriti suur, on siiski märke, et see on olemas: Hollandis korraldatud uuringu kohaselt näitab aeglase ajakirjanduse

Eri uurijate kohaselt on „puhas“ aeglane ajakirjandus narratiivne loojutustamine, loominguline, kvaliteetne (teabe kogumisel, töötlemisel, vormistamisel), kontekstiga seostatud, sügav, taaskasutatav, aegumatu, tagasivaatav, konstruktiivne, õiglase (tarbija, allika, teema ja autori suhtes), eetiline, läbipaistev (motiveeritud, allikad ja protsess), kaasav ning väldib sensatsiooni, konkurentsi.

Virgo Siil on vabakutseline tõlkija ja ajakirjanik, kes leiab end ühtepuhku vastuoolu sõudmast.

vastu huvi üles pea üks kolmandik noortest.⁵ Objektiivsus on ju ka sageli osaliselt näiline, samuti võib see vastanute sõnul olla üks praeguse ajakirjanduse probleemidest, mis paneb nooremalt põlvkonda ajakirjandust vähem hindama – see muudab lood vähem inimlikuks.⁶

Huvi aitab hoida ka loomingulisus, mis sisaldab lisaks loojutustamisotsusele, allikate leidmisele ja analüüsi-võimele õige(te) meediami(te) valikut. Multimeedia pakub võimalust rääkida lugu ja lahata probleemi väga mitmel moel.

AEGLUS AITAB AJAKIRJANIKKUD

Aeglus kui väärtust olen käsitlenud seni peamiselt tarbimise ja loomise vaatevinklist, kuid olen maininud vähe seda, mida pakub aeglus loojale. Lisaks sellele, et aeglus, meediasis võimaldab kindlamalt kvaliteeti tagada, on mitmed ajakirjanikud tõstnud esile allikate otsimise ja teabe kogumise käigus toimunud muutused isiklikes arusaamades. Nii nagu teised tarbijad on mõjutatud võimalühedaste sõnumitest, on neist mõjutatud ka ajakirjanikud, neil on samamoodi oma taustast, usust, sõpruskonnast või muudest seostest tulenevalt kujunenud eelarvamused, püüelgu nad neutraalsuse poole palju tahes. Kiire uudisnupu vortinud meediatöötaja ei jõua sisekaemuse, oma kalutatuse märkamise ja selle tagamaade lahkamisega suurt tegeleda, kuid põhjalik ja sihikindel enese teemasse „uputamine“ annab selle võimaluse.

Ajakirjanikud on tunnistanud, et pikk ja sügavuti minev uurimine, allikatega suhtlemine on aidanud neil oma eelarvamusi märgata. See tasakaalustab läbi-paistvuse ja eetiliseuse kõrval kolmanda tegurina narratiivse ja esimeses isikus valminud loo objektiivsuse

kadumise ohtu. Kui ma kord üht probleem-lugu kirjutama asusin, oli valida, kas kirjutata kiiresti ühest palju räägitud probleemkohast, lihtsalt pisut värske-ma kuupäevaga, või laien-dan haaret. Valisin vii-mase, püüdsin leida mitmesuguseid allikaid ja kohti üle Eesti, käisin kohapeal, otsisin uurin-guid, poliitiku, amet-nikke, juriste, „tavaini-mesi“. Varusin selleks ka mitu nädalat aega. Loo juurde asudes oli mul juba ette teada, kes

on pahad, kes on head, kuid iga uue allikaga sai mu eks-lik eelarvamus aina selgemaks, pilt muutus üha sega-semaks, puudus selge süüdlane. Kui üldse midagi süü-distada, siis ehk inimloomust. Võib-olla üldsuse jaoks oleks lihtsam, kui olnuks kindel pahategija, aga maailm pole mustvalge ja ajakirjaniku ülesanne pole seda mustvalgeks teha. Kui probleem on mitmetahuline,

tuleb seda ka sellisena näidata. Ajakirjaniku selgitav roll ongi siin selle mitmetahulisuse näitamine, mitte kellegi iga hinna eest ristilöömine.

Kui jätkata isikliku näitega, siis aeglus avaldub ka sellises tühis nagu intervjuerimine. Ühe raamatu koostamise käigus vestlesin teose tarvis paarikümne inimese-ga üle Eesti, otsisin nii tuntumaid valdkonna tipptegejaid kui ka vähem tuntud allikaid. Oli iseenesestmõistetav, et varusin intervjuu jaoks vähemalt tunni – see on ju raamat (üks võimalikke aeglase ajakirjanduse väljun-deid), juba vorm ise dikteerib põhjalikuma süvenemise ja pikema keskendumise. Samal teemal kuhugi päeva-lehte või uudisportali artiklit tehes poleks intervjuuks nii palju aega olnud, heal juhul on ühe allika jaoks pool tundi, pahasti veerand. Kiirustava uudismeedia tar-beks selle napi veeranditunni jooksul vähegi sisuka teabe hankimiseks tuleb aga intervjueritavat rohkem ohja-ta, suunata, katkestada. Aeglane ajakirjandus võimal-dab nii intervjuerijal kui ka intervjueritul rohkem ja rahulikult vestlusele keskendumise, seoseid leida, varem kirjeldatu juurde tagasi tulla, ajakirjaniku roll on pigem toetav ja abistav, vähem suunav. Mõlemal poolel on või-malus seda vestlust, „aegluse eetik“ nautida ja tule-muski on sisukam.

VAJADUS JA VÕIMALUSED

Lõpetuseks jõuame ühe peamise aga juurde. Aga Eesti on väike, turg on väike, tegijaid vähe, raha vähe, aga, aga, aga... Aeglast ajakirjandust on nimetatud ka luksusakirjanduseks, mis ei tähistata samas tingimata selle viljelemise hinda ega kvaliteeti, vaid ka tarbimist. Aga lähme tagasi hinna juurde. Üle ilma leiab näiteid sellest, kuidas põhjalikke aeglase ajakirjanduse lugu-sid on tehtud mitme väljaande koostöös, lugu oleks justkui sama, kuid vormid ja väljundid on erinevad. Lõuna-Ameerikast põgenenute (mäletate, ideoloogilised eliitid vs. häälitud massid) lood, mis jälgisid tee-konda läbi kõrbete ja kuritegelike organisatsioonide, küll autokastides, küll rongikatustel, valmisid mitme organisatsiooni koostöös ning avaldati mitmeosalise-na raadios, televisioonis, veebis.⁷ See võimaldas (esi-algu pessimistlikel ja partnerit altkulmu pildlevatel) konkurentidel koostööd teha, jagada omavahel loo vorme, hoides samas kokku kulusid seoses materjali ja teabe kogumise, intervjuude ja allikate leidmisega. Lisaks on kvaliteetsel ja põhjalikul, teemat või prob-leemi laiahaardeliselt lahkaval lool ajatu väärtus, see ei ole homseks unustatud, seda tulla-ke veel aasta(id) hiljem uuesti lugema, vaatama, kuulama. See väärtus-tab lugu nii olemuslikult kui ka rahaliselt ja siit ilmnevad jällegi aeglase ajakirjanduse tähtsad omadused – see on aegumatu, taaskasutatav.

Vajadust säärased ajakirjanduse järele on märgata Ees-tis nii tarbijate kui ka tootjate (Levila, Edasi, pikemad ja põhjalikumad lood nädalalehtedes, kultuuriväljaan-netes) poolel, kõik tarbijad ei taha oma infonälga pi-devalt uudisjuppidega rahuldada. Kõrge kvaliteet (mis hõlmab ka hoolikat toimetamist), põhjalik kajastus ja hea loojutustamine tagavad loo väärtuse ka hilisemaks, seega on aeglase ajakirjanduse üks osa ka kestlikkus.

Kvaliteetsel ja põhjalikul, teemat või probleemi laiahaardeliselt lahkaval lool on ajatu väärtus, see ei ole homseks unustatud, seda tulla-ke veel aasta(id) hiljem uuesti lugema, vaatama, kuulama.

Kuna Eesti on väike, me meediaruum väike ja konkurentsitihe, tarbijaskond väike ning – nagu paljude teistegi luksustoodete puhul – niisõ kitsas, siis on tähtis väiksuse aspekti arvesse võtta, see raskendab võr-reldes suuremate riikidega aeglase ajakirjanduse viljelemist. See ei tähenda, et aeglane ajakirjandus oleks Eestis utoopiline. Saame võrrelda globaalselt lokaal-sega, leida näiteid ja ülekantavaid lahendusi mujalt ilmast, sarnases mõõtkavas riikidest. Võrreldavus on mõneti piiratud kultuuri- ja ajaloolise erinevuse tõttu, aga siiski mitte täielikult välistatud. Nagu on näidanud aeglase ajakirjanduse uurija **Le Masurier**⁸ värske üle-vaade⁸, pole nn indie-ajakirjandus elus ja terve ainult suurriikides, vaid ka väiksemates, näiteks Lätis. Hin-ge sees hoidmiseks kasutatakse tellijaid, riiklikke või eratoetusi, koostööd konkurentidega või suurte toi-metuste juurde luuakse „aeglaseid“ osakondi, luuakse veebikeskkondi, kuhu koondatakse eri loojate ja väljaandjate loomingut. Nii et võimalusi jagub ja Eesti ajakirjandusele ning me teabeväljale, ehk isegi rahva vaimsele tervisele tuleks kasuks, kui me neid võima-lusi rohkem kasutaksime.

¹ Pärnapuu, P. 2019. Ministreeriumite pressiteated ERRi, Pastimehe ja Delfi uudisvoos 2015–2018. Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi bakalaureusetöö.

² Ivask, S. 2019. Rutiinide, nõudmist ja ressursside roll Eesti ajakirjanike tööstöös. Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi doktoritöö.

³ Pueyo, T. 2020. Kuidas võidame koroonaviiruse ehk Haamer ja Tants. – Eesti Ekspress, 22.03.

⁴ Käiv, H. 2020. Tehas, mis lõhestas ühiskonna. – Vikerkaar, nr 3.

⁵ Drok, N.; Hermans, L. 2016. Is there a future for slow journalism? The perspective of younger users. – Journalism Practice, nr 4 (10).

⁶ Harbers, F. 2016. Time to engage. De Correspondent's redefinition of journalistic quality. – Digital Journalism, nr 5 (3).

⁷ Davis, S. 2016. Slowing down media coverage on the US-Mexico border. News as sociological critique in Borderland. – Digital Journalism, nr 4 (4).

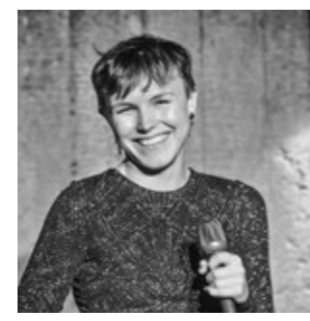
⁸ Le Masurier, M. 2020. Slow magazines, the new indies in print. – The handbook of magazine studies.

NELI KUUD KONSERVATIIVIDE KAISUS

Objektiivsi ja Uute Uudiste infoväljas ekseldes tekib paratamatult iiveldus. Sellega harjub küll lõpuks ära, kuid soovitud empaatilist ühenduspunkti äärmusparempoolsete portaali- de sihivõrgu kriitiline lugemine ei võimalda.

Kirjutab **Sanna Kartau**, illustreeris **Jaan Rõõmus**

Sanna Kartau on luuletaja, ajakirjanik ja blogija, kelle huvi-orbiiti kuulub mustmiljon teemat spermast meigimaailmani, taimedest muusikani. Ta korraldab Berliinis loovkirjutamise töötubasid ja toimetab praegu enda esimest luulekogu.

Kui probleem on mitmetahuline, tuleb seda ka sellisena näidata. Ajakirjaniku selgitav roll ongi siin selle mitmetahulisuse näitamine, mitte kellegi iga hinna eest ristilöömine.

Tammsaare • Rajas
NOORED HINGED
Inimene, see on kõige huvitavam raamat maailmas.

Etendused 2.–3., 20.–22. oktoobril ja 14.–15. novembril.

Shakespeare • Pöyhönen
TÕRKSA TALTSUTUS
"Pea sind üliarmsaks, mis sest, et sul on süda trotsi täis."

Etendused 7.–9. oktoobril ja 8.–10. novembril.

NUKU → ESTI NOORSOOTEATER

< eelneb

Kui praegu sellele kogemusele tagasi vaadata, siis on raske mõista seda Sannat, kes pidas ülesannet neli kuud Uusi Uudiseid ja Objektivi lugeda erutavaks ning eksootiliseks. Mu peas oli nägemus uurimistööst kui käigust loomaaeda, kus on võimalik näha igasuguseid huvitavaid monstrumeid ja veidraid satikaid. Lootsin mõttes sherlocklikult kulmu kortsutada, luubiga sõrmejälgi otsida, harilikuga pisikesse vihikusse märkmeid teha, veidi pihku itsitada ning selle veidra triipi lõppedes koju tagasi minna ning kamraadidega õlapatsutuste saatel oma kogemusi jagada. Reaalsus meenutas aga pigem kuudepikkust üksinda koroonatingimustes suletud loomaaias ekslemist. Loomad tundsid aina näljasemaks muutuvat, papagoide esialgu ebamaaisena kõlanud territoriaalsed kriisked kostusid

Dehumaniseeriva ja pilava kõnepruugi, negatiivse fookuse ning sarnase narratiiviga portreede ja juhtumite jagamise tõttu tekib lugejas tunne, nagu iga vähemusgrupp kuuluv inimene oleks normaalsesse ühiskonda olemuslikult sobimatu.

juulis juba rünnakuna kuulmise enese pihta ning veidrad satikad osutusid parasiitideks, keda on ilma medikamentideta soolikatest raske väljutada.

Neli kuud Uusi Uudiseid (UU) ja Objektivi (OB). Neli kuud artiklite lugemist, vestlussaadete vaatamist ja taskuhäälingute kuulamist. Sadu artikleid, kümneid

ja kümneid tunde. Mu infovälja moodustasid ühtäkki sellised autorid nagu **Malle Pärn**, **Karol Kallas** ja **Jaanus Vogelberg** ning seda väga tormilisel ajal: koroonakriisi oli täies hoos, uurimuse teisel nädalal algasid üle maailma Black Lives Matteri protestid ning Eestis võrsusid viirusepuhangu kattevarjus erinevad võõravihast kantud seadusemuudatused.

ESITEKS, RAHVAS LEERIDESSE

Paberilt piksliste liikunud meediaväljaanded võitlevad praegu agressiivselt oma tõsiseltvõetavuse eest. Ehkki toimetustes tehakse tööd oma lugejate informeerituse ja ühiskondliku õigluse nimel, tunneb globaalselt ainult 51% inimestest, et meedia aitab neil uudiseid mõista, ning 42%, et ajakirjandus saab rikaste ja võimsate vastutusele võtmisega hästi hakkama. Aktiivselt on tõusmas uudiseid vältivate inimeste hulk (32%) ning positiivne side ajakirjanduse tarbimise ja haridustaseme vahel on tugevemas.1 Euroopa Liidus

tajub 71% kodanikest ebatäpseid või tegelikkust moonutavaid uudiseid probleemina.

Eestis peab võltsuudiseid probleemiks 42% inimestest, mis on Euroopa Liidu keskmisest 30 protsendipunkti madalam.2 Siinne vähene teadlikkus võib tähendada kas keskmisest palju paremat olukorda meie välja-

annetes või siis vähest arusaama seoses valeuudiste leviku, äratundmise ja kahjulikkusega. Kui vaadata aga, kui edukalt on antud artikli fookuses olevad väljanded reaalsusega manipuleerinud, saame kinnitust pigem teisele põhjendusele. Võrreldes 2015. aastaga on Eesti inimeste usaldus meedia vastu kukkunud – viis aastat tagasi oli neid, kes trükimeediat usaldasid, kümnenädiku võrra rohkem.3

Muutused usalduses langevad ajaliselt kokku nii OB kui ka UU asutamisega. Mõlemad väljaanded loodi 2015. aastal Euroopa põgenikekriisi ja kooseluseaduse arutluste haripunktis. Sidudes Lähis-Ida pagulaste vastuvõtmise meie kultuuri, keele ja rahva kadumisega, külvati kollektiivset paanikat. Selleks õhutasid EKRE liidrid ja SAPTKi asjapulgad võõraviha, süvendasid liialdustega euroskepsist ning sidusid eesti kultuuri kristluse, klassikalise Euroopa kõrgkultuuri, ohustatud heteroperekonna ning valge nahavärviga. EKRE võitis 2015. aasta valimistel riigikogus seitse kohta ning SAPTKi massikampaaniad töid sihtasutuse Eesti inimeste teadvusesse. Hirmu õhutamise ja valed kandidid vilja. Soola sisse ei saa aga seemneid külvata – inimesi, kes mõlema organisatsiooni sõnumitega sidet tunneksid, pidi selleks juba leiduma. Viie aastat tagasi sisenesid need sõnumid värske enesekindlusega lihtsalt peavoolu.

Praegu on UU ning OB uudiste, intervjuude ja arvamustartiklite avaldamisel väga aktiivsed, postitades enamasti rohkem kui kaheksa artiklit päevas. Teksti tootmise kõrval annavad mõlemad välja ka videosaateid ja taskuhäälinguid ning on toimekad sotsiaalmeedias. Kahe väljaande teemaderingil on palju kattuvusi,

EKRE JA SAPTKI HIRMUTAMISTAKTIKAD AJAKIRJANDUSE OHJAMISEKS

Henri Kõiv

Sopalaotaja, hungveiping, meediatšekist, raisakull, verekaan, poliitkomissar. Need on vaid mõned nimetused, mida on kasutatud Uute Uudiste ja Objektivi portaalis ajakirjanike mustamiseks. Sõda traditsiooniliste meediaväljaannete vastu on üks Uute Uudiste ja Objektivi kekskeid teemaline. Ajakirjanike pihta pilutakse tuld ja tõrva, et osutada nende väidetavale kallutusele, ründavale küsimismaneerile või suisa „lausvaledele“. Salvavast retoorikast kasvavad omakorda välja koordineeritud infooperatsioonid, mis hõlmavad näiteks ajakirjanike või väljaannete boikoteerimist, massilisi kaebekirju, tööandja survestamist ning „probleemsetele“ ajakirjanikele tehtud eraviisilisi ähvardusi. EKRE on saanud seejuures inspiratsiooni kahtlemata **Donald Trumpilt**, kelle ristiõda vaba meedia vastu on muutnud ajakirjaniku elukitse Ameerikas järjest eluohhtlikumaks.

Ühe sellise koordineeritud rünnaku ohvriks langes EKRE tõrvikurongkäigust tehtud reportaaži järel Kanal 2 uudistetoimetuse reporter **Marian Võsumets**, kes läks Vabaduse väljakule enda sõnul uurima, kas inimesed teavad, mis erakonna üritusega on tegu või miks marsitakse just tõrvikutega. Tema kaamera ette sattusid teiste hulgas kaks purjus noormeest. Just see ajas nii EKRE kui ka SAPTKi juhtidel harja punaseks. Kuhu jäid lastega pered ja heatujulised noored, küsis **Varro Vooglaid**. Kuhu jäi sõbralike inimestega kogatud küünarnukitunne, küsis Uute Uudiste kolumnist **Aarne Mäe**. Mõlemad soovisid ajakirjanikele punkti pealt ette kirjutada, kuidas ja kelle silme läbi peab sellist sündmust lugejatele tutvustama.

Kriitika ei piirunud paraku ainult viisakalt allikavaliu põhjendatuse üle arutamisega. Kohtame Vooglaiu ja Mäe artiklites Uutele Uudistele ja Objektivile tüüpilisi isiklikke rünnakuid: Võsumetsast saab Vösa-pets, teda nimetatakse „ajakirjanikuks maskeerunud ideoloogiliseks aktivistiks“. Paar päeva hiljem lajab **Martin Helme** sotsiaalmeedias veelgi vängemate süüdistustega, võrdsustades Võsumetsa Sputniku tööta-

jaga. Helme lubab Võsumetsa edaspidi ajakirjanikuna boikoteerima hakata ning samuti jätta Kanal 2 ja Postimehe reporterid läheneval valimispeol ukse taha. Esimehe ähvarduse viib ta täide, valimispeole õnnestub Kanal 2-l oma kaameraga siiski pääseda.

Need sõnavõtud olid aga üksnes avakordiks palju laiemale laimu- ja hirmutamiskampaaniale. EKRE toetajaid koondavates ühismedia gruppides jagati Võsumetsa aadressi ja telefoninumbrit. Paari järgneva nädala jooksul sai ta kümneid ähvardavaid kõnesid tundmatutelt numbritelt. „Oli ka selliseid kõnesid, kus sissejuhatuseks loeti ette mu aadress ja öeldi, et järgmine tõrvikurongkäik toimub seal,“ meenutab Võsumets perioodi, mida ta ise nimetab „väga-väga hirmutavaks“. Lisaks Helmedelt kuulnud verbaalsele sõimule toimetaskulisside taga Vooglaid, kes helistas läbi Kanal 2 toetajaid ning nõudis Võsumetsa tööandjalt tema töösuhte ülevaatamist. Peagi muutiski Võsumets – küll omal soovil – juba eetrisse läinud saatelõiku. Esimest ja seni viimast korda oma karjääri jooksul. „Pigem oli see trollide töövõit, kui et oleksin ise arvanud, et saatelõigu muutmine on vajalik,“ ütleb ta praegu.

Selles näites on esindatud kogu EKRE ja SAPTKi meediasuunalise mõjutustugevuse palett, kuigi väiksemas mahu on võetud pihtide vahele ka teisi tõrvikurongkäiku mittesoosivalt kajastanud reportereid. Võsumets oli ilmselt esimene ajakirjanik (ja Postimees väljaanne), keda EKRE poliitikut teadlikult ja demonstratiivselt mõnda aega eirasid. Boikott sai läbi sama äkki, kui see algas. Nüüdseks on vaikuseni püstitatud hoopis Ekspress Meedia ümber, mille ajakirjanike küsimusi EKRE ministrid süstemaatiliselt valitsuse pressikonverentsidel eiravad, sest tegemist olevat liba-uudiseid tootva portaaliga. Miskipärast pole aga EKRE pöördunud Ekspress Meedias ilmunud nn valeväidete ümberlükkamiseks viimase kahe aasta jooksul kordagi vastava instantsi ehk pressinõukogu poole.

Vooglaid on omakorda lihvitud tööandjate surve-tamise tehnikat. Näiteks algatas ta ühe arvamuskartikli

pärast Eesti Päevalehe (EPL) arvamustoimetaja **Krister Parise** ametikohalt kangutamiseks kampaania (tühistamis-kultuur, *anyone?*), pannes Objektivi veebilehele üles Päevalehe tellimise ja lugemisest loobuma kut-suva kirja malli soovitusena saata see EPLi peatoimetajale **Urmo Soonvaldile**. Soonvaldi sõnutsi laekus tema postkasti toona tohtulult hulgal Vooglaiu koostatud kirju, millele mitmed autorid olid omalt poolt võrtsi lisanud. „Selle raames ähvardati nii mind kui ka mu perekonda,“ meenutab Soonvald. Sarnaselt koostas Vooglaid ERRi survestamiseks petisiooni, milles ta väitis, et nii raadios kui ka televisioonis juhivad poliitikaasaateid liberaalsete vaadetega ajakirjanikud, mis ei lähe kokku rahvusringhäälingu seaduse tasakaalustatuse punktiga.

Tartu Ülikooli semiootika vanemteadur **Andreas Ventsel** leiab, et selliste rünnakute eesmärk on mõnestada ajakirjanduse kui institutsiooni autoriteeti. „Oma agenda maksmapanekuks on üks võimalus *mainstream* küsitavaks muuta. Nii surutakse teised teemad maha ning neist jääb kirjutamata,“ ütleb Ventsel. Siinkohal tasub vaid meenutada Martin Helme ettekannet Suurbritannias, kus ta selgitas EKRE kommunikatsiooni-strateegiat järgmistele sõnadega: „Kontrollime agendat klassikalisel viisil: provotseerides, eskaleerides, impro-viseerides.“

Samas pole antud juhul probleemiks ainult osavate *spin*-ide kaudu tähelepanu keskpunktis püsimine. Võsumetsa sõnul löi ebaoproportsionaalne reaktsioon, mille reportaaž põhjustas, ta nädalakese rivist välja. Sellest alates on ta olnud EKRE poliitikutega suheldes lakoonilisem ja võimalusel seda üldse vältinud. EPLi reporter **Joosep Tiks** kirjeldab meediaboikoti mõju sarnaselt: „Äkki oligi midagi valesti? Äkki ei peaks nii kriitiline olema? Ikka ketrad on aas selliseid küsi-musi, kui mingi inimene ei räägi sinuga.“ Võsumets on veendunud, et selliste rünnakute kaudu saavutab EKRE jõupositiooni, mida neil tegelikult ajakirjandu-se üle olla ei tohiks.

aga kui UU lähtekoht on lihtsakoelisem konservatiiv-ne rahvuslus, siis OB oma on vandenõuteoreetiliste sugemetega *fringe*-katoliiklus.4

TEISEKS. NÄITA KANGELASI JA ANTIKANGELASI

Kuna UU eesmärk on EKRE valijate moka peale mett määrida, on esilehe artiklitest sageli lausa pool pühen-datud nende saavutustele, mõtetele ja arvamustele. Reportaažid **Jaak Madisoni** kategoorilistest sõna-võttudest Brüsselis, Helmede töö jalule seadmised meedias avaldatud väidete korrigeerimiseks ning üldisemad enda võimu kehtestamise või kinnitamise, muu hulgas **Martin Helme**st kui „lahedast sellist ja hoolitsevas isast“ rääkiv artikkel5 ja kutse vaadata videomosaiki „EKRE nullist valitsusse juhtinud **Mart Helme** sõnavõttudest“6

SAPTKi eestvedajate **Markus Järvi** ja **Varro Voog-laiu** näolapid figureerivad OB avamisel samuti ena-masti mitmes kohas ning loomulikult oma tõsises lip-sustatuses. Kolmandas isikus ilmub neist artikleid mini-maalselt, kuid nii Järvi kui ka Vooglaid võtavad ise re-gulaarselt sõna nii Eestis kui ka välismaal toimuva kohta, esitledes end kui aatepõhiseid, enesekindlaid ja kahe jalaga maa peal olevaid härrasmehi.

Teine kangelastüüp on need üksikud vabadusvõitle-jad üle ilma, kes julgevad peavoolu survest hoolima-ta tegutseda või varamust avaldada, olgu selleks siis rootslanna, kes liberaalselt rõhumisest hoolimata oma Facebooki lehel rahvustriiki kuulutab7, või riigi-pöördeohust rääkida julgev endine **Trumpi** administ-ratsiooni liige8. Sääraseid karjast eemaldunud hunte õilistatakse lugeja silmis, sisendamaks üksinduses vaevlevatele konservatiividele, et nende päev on tu-lemas. Kuigi praegu ollakse vähemuses, siis kõikjal maailmas on piisavalt signaale, mis seda painet lee-vendavad.

Üksiku hundi figuuri kõrval kohtame ka haavatud või solvunud konservatiive. Liberaalses keskkonnas vää-riti koheldud inimeste lugusid leidub maailmas hulga-liselt ning nii OB kui ka UU armastavad neid kajasta-da. EKRE liiget nimetati Kroonika ja Delfi veergudel pahatahtlikult netitrolliks.9 President ei tunnustanud OBd meediaväljaandena.10 Madison langes Euroopa Parlamendis tsensuuri ohvriks.11 Sellised artiklid süven-davad lugejas ebaõiglustunnet, näitlikustavad täna-päevase poliitiliselt korrektse neomarksistliku süva-riigi ohtusid ning portreerivad maailma kahe poole vahelise sõjatandrina. Ohvri olemasolu võimaldab lugejal samastuda nii tollega (*Ka minu suud on piütud sulgeda!*) kui ka kangelastega, kes ebaõiglusele vastu astuvad (*Enam ma ei allu!*).

Nendes kahe kangelastüübi emotsionaalse laetuse on võtnud hästi kokku **Umberto Eco** oma 1995. aas-ta essees fašismi joonest: „Retoorilise fookuse pide-va nihutamisel on vaenlased pidevalt samal ajal liiga tugevad ja liiga nõrgad.“12

Antikangelasi leiab UU ja OB veergudel mitmesugu-seid. Neid kummitavad peamiselt kaks paht: talupoja-mõistuse puudumine ja ahnus. Oma võimu kasutami-ne end raosallila maailmavaate kurkutoppimiseks on selge ahnuse sümptom. Olgu tegu **Sorose** Avatud Eesti Fondi, Eesti LGBT Ühingu hasartmängumaksu rahast majandamise või **Kaljulaiu** Euroopa Kontrollikojast saadud suure lahkumishüvitisega – UU ja OB maali-vaad pilte europatakaid käes hoidvatest ideoloogilis-test töötajatest, kes saavad maailma valitsevalt eliidilt käskusid, kaagutavad kaasa nende ideoloogiaga ning võivad seeläbi konformsusse hvestid nautida. OB veerg-udel kajastati näiteks uudist sihis, kuidas Saksa ka-toliku piiskoppide konverentsil tehti avaldus, milles öeldi, et homoseksuaalsus on sama normaalne kui heteroseksuaalsus.13 Toimetaja ühendab piiskoppide avalduse neile valitsuse eraldatava viiemiljardilise raha-patakaga (*ahned!*) ning vahendab viimasel reäl hoiatu-sõna avaldust kritiseerivalt **kardinal Brandmüllerit**: „Kindel tee lõpku ühikuga!“ Lugu moraaltusest ja ahnusest – konstrueeritud.

Ja kelle eest need niiditõmbajad, munadeta organisat-sioonid ja pseudosallijad siis võitlevad? Üllatus-üllatus, sellest lõikavad kasu normaalsusega, „meie“ ühiskon-naga sideme kaotanud oportunistid. Olgu ta omava-

litsuselt toetust saanud homoaktiivist14, pere Eestisse tirdida tahtev nigeeria üliõpilane15, valelik vägistajast pagulane16 või politisevastast sõnumit levitav mustana-haline Eesti elanik17 – OB ja UU kajastused loovad juh-tumitest selge pildi. Dehumaniseeriva ja pilava kõne-pruugi, negatiivse fookuse ning sarnase narratiiviga portreede ja juhtumite jaga-mise tõttu tekib lugejas tun-ne, nagu iga vähemusgrupp kuuluv inimene oleks nor-maalsesse ühiskonda ole-muslikult sobimatu. Kuna oht ühtsusele on nii suur, on iga võrdse kohtlemise ja diskri-mineerimise vältimise üles-kutse ohtlik valgetele etnilis-tele heteroestlastele. Nende agentsus ohustab kõigi tulevikku. Nad võtaksid ju meie ühiskonna üle!

LGBT-teemat järjepidevalt sensatsiooniliselt ning kallutatult kajastades süvendatakse lugejas taju, nagu tegu oleks kohest tähelepanu vajava ohuallikaga.

KOLMANDAKS. VALI LOOD, MIS TEKITAVAD AFEKTI

Ehkki UUs ja OBs lehepinda saavad tegelased ja nende suhted on laias plaanis kattuvad, on portaalide teema-valikus ja toonaalsuses teatud lahknevusi. Seda selgitab väljaannete erinev suhtumine võimu. UU peamine funktsioon on müüa EKREt kui parimat lahendust Eesti poliitimaastiku probleemidele ning sellest tule-nevalt moodustavad kopsaka osa UU igapäevastest artiklitest erakonna poliitike sõnavõtud, selgitused, ülevaated ja intervjuud. Sellega käib loomulikult kok-ku opositsioonierakondade poliitikute, ametnike ja presidendi isiklik ning ametialane kriitika.

OB eesmärk on aga luua sobiv foon revolutsiooniks meie ümber toimuva kultuurimarksistliku pöörde vastu. Valides hoolikalt uudiseid, visuaale ja narrative, maali-ivad OB toimetajad pildi äärmusvasakpoolsetest suun-dumustest meil ja mujal, kaasates selleks hulgaliselt välisallikaid ning sobivalt meelestatud kolumniste. Uudiseid vahendatakse konservatiivsetest ja fašistli-ke ilmingutega väljaannetest, nagu Breitbart News, LifeSite või Remix Enam. Välisuudised kajastatakse umbes kaks korda enam kui siseuudiseid. Nagu UUs, jagatakse uudiseid põgenikega kaasnevatest probleemi-dest, vasakdiktatuurist ning katastroofist nimega LKGB õigused (*sic!*). Vasturevolu-tioon tundub lugejale seda vajalikum, mida selgem on niiditõmbajate, inimõiguste- ja oportunistide võimuhia, ning hirmutav tundub tulevik, mille nende võit meie õuele tooks.

Lugejas hoolikalt raamistatud piltide näitamisega õu-duse õhutamine on strateegia, mis on sama vana kui keel ise. UU ja OB jätvad järelduste tegemise tihti lugeja enda kanda, kuid valivad lugusid hoolikalt, et maalida ehmatav pilt nüüdisaegse maailma allakäigu-tendentsidest. Eestikeelsete doktorantide osakaal Eesti ülikoolides aina langeb18, Inglismaa soovahetus-kliinikus avastati tõsiseid protseduuriprobleeme19, homoaktiivistidele „kühveldati“ rohkem kui miljon eu-rot20 ja 90% Belgia rahvastiku kasvust andis immigrat-sioon21. Kui juurde mitte uurida ja suhtuda pealkirja-desse mittekritiliselt, kõlavad need väga hirmutavalt. Aga alati, kui õudustekitavast pealkirjast kaugemale

homoteemalise artikli, UU üle 700. Võrdluseks on ERRi uudisteportaal avaldanud sellesisulisi artikleid sama perioodi vältel 500 ringis. Teemat järjepidevalt sensatsiooniliselt ning kallutatult kajastades süvenda-takse lugejas taju, nagu tegu oleks kohest tähelepanu vajava ohuallikaga.

LGBT-teemat järjepidevalt sensatsiooniliselt ning kallutatult kajastades süvendatakse lugejas taju, nagu tegu oleks kohest tähelepanu vajava ohuallikaga.

Seks, libtardid ja migratsioon on äärmuskonservatiiv-ide põha kolmainus. Ja ainult murena. Kui mure oleks konstrueerimata, ei saaks SAPTK ja EKRE pakkuda lahendusena ennast. Tänu ligipääsule USA ja Euroopa konservatiivsetele saitidele saavad Varrod ja Espen-bergid kajastada oma lehtedel pidevalt järjekordseid looke si igast maailmanurgast, kus LGBTQIA+ inime-sed ja nende liitlased kas koguvad toetust (*vaadake, kui tugevaks nad saanud on, äudne!*), marsivad või protesti-ivad oma õiguste eest (*jälle suruvad enda vikerkaarelippu meile näkku!*) või lihtsalt elavad oma elu avalikkuses (*homokunst? propaganda ikka!*).

NELJANDAKS. PAKENDA „TÕDE“ USUTAVASSE KOSTÜÜMI

Praegu tõmbaks mõnda Tartu baari sissejalutami-ne ning seal „Heil Hitler!“ karjumine ühele riigikogu liikmele liiga palju negatiivset tähelepanu.22 Äärmus-konservatiivsed jõud on seetõttu sunnitud oma argood pidevalt arendama – nad astuvad oma keelega sammu edasi kohe, kui nende varasem koodistik on avalikustunud. Nad kasvatavad keelele ja argumen-tatsioonile peale kihte, intellektualiseerivad mürgist alanud mõtteid, kaasavad endile sobivaid teaduslik-ke uuringuid ilma konteksti arvestamata ning jagavad anekdoote, mis haakuvad sobivalt meelestatud lugeja jaoks hästi tema elarvamustega.

Äärmuskonservatiivsed jõud on sunnitud oma argood pidevalt arendama – nad astuvad oma keelega sammu edasi kohe, kui nende varasem koodistik on avalikustunud.

Nimetused arenevad samamoodi. Enam ei nimetata end natsionaalsotsialistiks, vaid antiglobalistiks. Mees-te õiguste eest võitleja ei nimeta end *meninist*’iks, vaid meeste vabastamise aktivistiks. Enda uhkelt ras-sistiks kutsumine on *passé*, 21. sajandil kannab see rassirealism kuube.

Säärane afekti intellektualiseerimise tendents on im-bunud paljudesse UU ja OB lemmikteemadesse, kuid just Black Lives Matteri protestide ajal avalda-tud artiklite juures märkasin seda väga valusalt. Kuigi kumbki väljaanne ei armasta kasutada oma artiklites andmeid ega uuringuid, leidsid mõlemad mahti pare-määrmuslikeks ja konservatiivsetest allikeatest vahen-

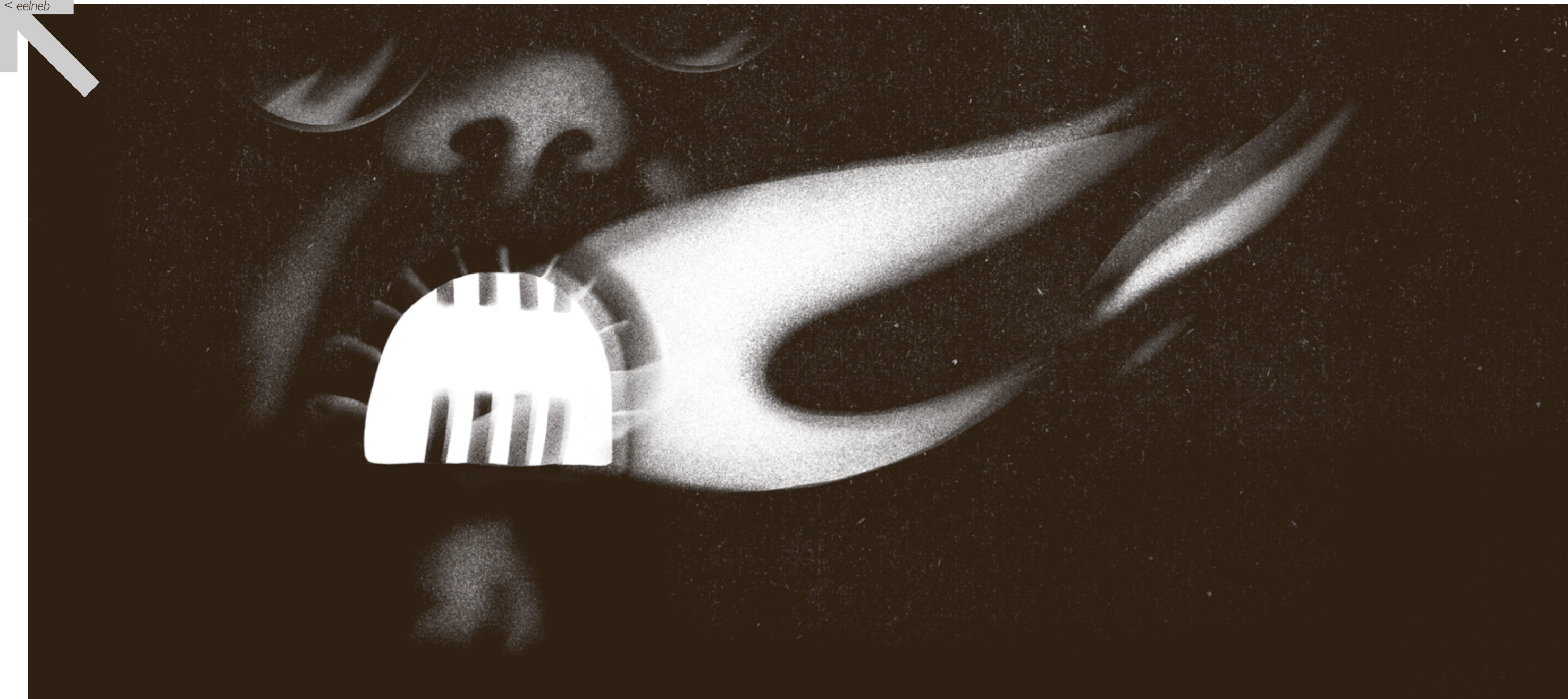
OB on puuderdatud ninaga brokaati riietatud pastor ning UU jutluse ajal salaja õlut timniv kodanlane.

datud „teadust“ tsiteerida. Näiteks viitab kolumnist **Jüri Toomepuu** mustanahaliste kuritegelikust taust-tast rääkides 1980. aasta uuringule, mis paneb selle madala IQ arvele. Nimetatud uuringu problemaatilis-ta ja küsitavat metodoloogiat ega käesolevas millenni-umis tehtud teadustõid artiklis aga ei käsitleta.23

Ehkki artikkel kasutab loo jutustamiseks enam sõnu, on selle taga olev emotsioon sama: mustanahalised

> jätkub

< eelneb

on valgetest rumalamad, laisemad ja vägivaldsemad. Tekst annab seda lihtsalt nutikamalt edasi, süvendades narratiivi, mille sisuks on allakäiva maailma kalduvus eelistada aususele ja sõnavabadusele mustanahaliste hellitamist. Käsi laiutav ja võlts teaduslik toon süvendab viha mustanahaliste ja nende vabastamise eest võitlejate vastu, tehes seda mitte üleskutse, vaid loojutustamise ja halvasti informeeritud ratsionaalsuse kaudu.

VIIENDAKS, KÜTA TUBA SÕNAVALIKUGA KUUMAKS

Keelekasutustel on OB anaalselt korrektsuse ja tõseltvõetavuse poole püüdnud. UU läheneb keelele (uudisväärtuslikkuse ja argumentatsiooni kõrv) samas palju rahulikumat ning toetub enam hüütustele, sarkastilistele jutumärkidele ning värvikale sõnakasutusele, meenutades stilistiliselt aeg-ajalt Nelli Teataja ja Elu24 ristsugutist.

UU ja OB keelekasutus teenib nende poliitilisi eesmärke ning selle nimel täpse, objektiivsuse või teaduspõhise ohverdamine on nende igapäevane praktika. Ehkki saitide erinevused järgivad varem kirjel-

põlengute ohvriks langenud Moria põgenikelaagrist Kreekas, kajastab UU, et laagrites on paljud naised „ilusad ja hoolitsetud, juuksepidenduste ja pikkade küüntega“ ning et poistel on „moodne mobiiltelefon ja sageli stiilsed riided“.²⁴ Selle fookuse taga tundub olevat mõte, et õigel hädalisel sellistele ressursidele ligipääsu pole. Ühe vabatahtliku lugudest saab solidaarsuse asemel kasvupinnas ebaõiglustunde. Inimene loeb ega tunne mingit vajadust põgenikke aidata, kuna nende olukord on niigi hea. Pikad küüned ja mobiiltelefon on ju kõik, mida eluks vaja.

OB autorid järgivad sama põhimõtet. Selleks et põgenikest rääkivas artiklis neid võimalikult vähe inimestena kirjeldada, kasutatakse pilavaid ja negatiivse konnotatsiooniga sõnu: „ründavad sisserändajad“, „sisserändehuviline“, „Euroopasse tungijad“.²⁵

Black Lives Matteri protestid avasid UUs ja OBs loomulikult ka rassismi sirgjoonelise maalerma. Kui pagulaste vastu võitlevad konservatiivid-traditsionalistid argumentina eesti kultuuri säilimist ning kväärarhva vastu Eesti laste süütuse säilimist kasutades, siis mustanahaliste vabadusliikumine USAs ei ole otseselt seotud kummagagi ning võimaldab seepärast näha isegi selgemalt ratsionaliseerimise taga olevaid hirmupilte.

UU ja OB käsitlevad rassi kui esmast bioloogilist reaalsust, millel on otsene mõju inimese võimekusele eri aladel. Inimeste teisejärgulisust rassi või etnilise päritolu tõttu saab tõlgendada äärmuskonservatiivsete autorite kajastustes sageli dehumaniseeriva, emotsionaalse ja reaktiivse loomallikkusena. Olgu selleks Järvi ja Voog-

laid kirjeldatud „uusmetslase sünd“ ja „loomastunud kurjategijad“²⁶, julgeolekuhuks muutuvad mustanahalised Eestis²⁷ või kõhus olevat last tulistama valmis narkosõitlane²⁸ – lugejas hüperboolsete kujundite või valikulise info kajastamise kaudu hirmu külvamine on suurepärase kuuluvustunde tekitamise ja rassistliku mõtlemise õigustamise taktika.

Sooküsimuste puhul valitsevad samasugused suundumused. Pilavad hüperboolid („täna naine, homme

laui kirjeldatud „uusmetslase sünd“ ja „loomastunud kurjategijad“²⁶, julgeolekuhuks muutuvad mustanahalised Eestis²⁷ või kõhus olevat last tulistama valmis narkosõitlane²⁸ – lugejas hüperboolsete kujundite või valikulise info kajastamise kaudu hirmu külvamine on suurepärase kuuluvustunde tekitamise ja rassistliku mõtlemise õigustamise taktika.

Sooküsimuste puhul valitsevad samasugused suundumused. Pilavad hüperboolid („täna naine, homme

mees, ülehõmme puu või mineraal“²⁹), inimlikkust minetavad terminid („muutsoolised libanaised“³⁰) ja kommunistilõhnalise karjamentaliteediga kõrvutamised (liberaalid kui „punaste kaasajooksikute taaskehastused“³¹).

Naisliberaalidele suunatud kriitikas oli märgata teatud spetsiifilist trendi. UU ja OB kirjeldavad **Sveta Grigorjevat**, VWSEKi gruppi, **Kaja Kallast**, Kaljulaidu, LGBT ühingut jt sageli ühiskonda lõhestavatenä. Säärane retoorika sisaldab kahte huvitavat elementi. Esiteks on selge, et lõhestamine on palju hullem, kui tegu on naiseaga. Meie loomuses on ju sidumine, emamine, õmblemine ja muul moel aukude kinnilappimine. Lõhestamine seevastu on ebaloomulik, vördjalik, liveldus tekib sellele mõeldes.

Taoline sõnavaliik on omamoodi gaasikeeramine (ingl *gaslighting*). Kui liberaalid kritiseerivad konservatiivseid jõude, viitavad nad sageli homfoobia, ksenofoobia jne ühiskonda lõhestavale ja inimesi otseselt haavavale mõjule. Sedasama lõhestamise ideed kohandades käsitlevad UU ja OB sallijate võitlust sallimatuse vastu viha külvamisena, lõhestamisena. Õnneks on **Karl Popper** juba avanud sallivuse paradoksi: tolerantsi ühiskonna säilitamiseks peavad ühiskonnaliikmed ebatolerantsust mitte sallima ning kaitsma end lõhestajate eest.

Paljud etnilise päritolu, soo- või rassiküsimusi käsitlevad artiklid nii UUs kui ka OBs sobituvad vaenukõne definitsiooni alla.³² See kahjustab reaalselt inimeste elusid. Uuringud näitavad, et vaenukõne ohvrid tunnevad selle tõttu valu ja raskust, mis muutub tihti eksistentsiaalseks ja kõike läbivaks. Nad tajuvad kartust, mis üjutab üle terve nende kogukonna. Inimesed ju räägivad ning ühe ohvri lugu tekitab hirmu ja kurbust terves kogukonnas. See hirm takistab institutsioonide poole pöördumast või ise sellele vastu astumast. Vaenukõne vaigistab kogukondi ning raskendab eneseväljendust laiemalt. Rassistlikku vihakõnet kogetakse kumulatiivselt, mis tähendab, et kellegi ajajoonel jagatud rassistlik artikkel, R-kioskis loetud vihane pealkiri ja valge tüdrukusõbra ema rassistlik nali süvendavad ning raskendavad üksteise mõju, luues tiheda rassismivõrgu, millest on keeruline välja rapsida.³³

UU kasutab artikli päsefotona tihti sisuga seostumatut pilti, näiteks **Aapo Iivese** pilapildist rääkivat uudist illustreerib foto Trump Toweri ees toimunud protestist, mille keskel on karjuv valge naine.³⁵ Või näiteks lugu Oscari parima filmi auhinna muutunud tingimustest illustreerib foto Dumbledore'ist, kes istub Sigatüüka kooli trepil.³⁶ Palgal on ka pilapiltnik **Erki Evestus**, kelle joonistusi pildistatakse telefoni või digikaga ning laetakse siis veebi – tema hoogsad teosed saavutavad oma groteskuse tipu loomulikult just opositsioonipoliitikute, liberaalide või presidendi kujutamisel.

OB on seevastu tunduvalt professionaalsem. Saiidi visuaalne keel on puhas, stuudio võistleb oma kõrgtehnoloogilises ETV omaga ning lehe ülesehitus on loogiline ja minimalistlik. Vooglaid ja tema taga seisev rahvusvaheline vasturevolutsiooniline katoliiklik võrgustik on hoolitsenud kõige eest, et jätta organisatsioonist rikas ja mõjukas mulje. Säärased stuudio, ülikondade ja veebisaidiga mehed kuuluvad loomulikult nende laudade taha, kus tehakse otsuseid.

LÕPUKS, NAUDI PSÜHHO-TROOPSET TOIMET

See mitmekihiline paranoia, mida UU ja OB tekstides aina ja pidevalt kohata võib, hakkas mulle sügavalt ja ebameeldivalt pähe. Samal ajal OBd ja fabritseeritud suhtedraamadest pungil „The Real Housewives of New York Cityt“³⁷ tarbides tajun, kuidas igapäevaelu hakkab ühtäkki tunduma palju draamatilisema ja õudsemana. Korterikaaslane vastab mu küsimusele külmalt ja eemalolevalt... *Hmm, mõtlen ma. Kellega ta hiljuti suhelnud on? Ehk kuulis ta minust mingeid valesid, jäi neid uskuma ning ei soovi nüüd enam minuga koos elada?* Süvenev ja isiklik ohustatuse taju on seotud selgelt liiga suurte UU ja OB doosidega. Omal nahal kogetud kinnisidee vandenõust.

Ka eespool mainitud gaasikeeramine oli oma toime. UU ja OB lehtedel pidevalt välja toodud sõnavabaduse ja sallivusega seotud topelstandard tekitab juba pärast esimest kuud minus segadust. Tahtsin kutsuda enda ümber rassismi ja seksismi vastu võitlevaid sõpru korrale. Märkas, kuidas hoidsin iseend vaidlemast tagasi. Ühtäkki mõtlesin, et ehk peaksin seksistlike vaateid väljendavad inimesed siiski lihtsalt... ära kuulama. Hea tüdruk minus tahtis rohkem naeratada

Vooglaid ja tema taga seisev rahvusvaheline vasturevolutsiooniline katoliiklik võrgustik on hoolitsenud kõige eest, et jätta organisatsioonist rikas ja mõjukas mulje.

ja juuksed blondiks värvida, lootes, et siis ehk Varro lubab mind ka suvelaagrisse. Ja head tüdrukud väga suud ei paota, eriti konservatiivsetes ringkondades.

Oma teekonda alustades kartsin, et ehk tunnen poole peal, et mu rassismi, seksismi, ksenofoobia ja islamofobia kritiseeriv hoiak oli kogu see aeg lihtsalt ajupesu tulemus ning et regulaarselt konservatiivseid autoreid tarbides mõistan, et ka neil on omad väga arusaadavad põhjused – kartsin lollik jääda. Jah, reis UU ja OB loomaaeda süendas minus enesekriitilisust ja aitas osalt mõtestada lahti mu enda hinnanguid ja arvamusi, märgata, kus liberaalide retoorika ei toimi ning mis küsimusi see ei adresseeri, aga nüüd, neli kuud hiljem võin ausalt öelda, et äärmuskonservatiivid ei veennud mind. Üldse mitte. Mõistsin hoopis, et mida

Hea tüdruk minus tahtis rohkem naeratada ja juuksed blondiks värvida, lootes, et siis ehk Varro lubab mind ka suvelaagrisse. Ja head tüdrukud väga suud ei paota, eriti konservatiivsetes ringkondades.

lähemalt vaadata, seda totram, teadmistekaugem ja vägivaldsem on konservatiivsus nii Eestis kui ka rahvusvaheliselt. Milline kergendus on seda mõista ning milline suurepärase ohkamapanev ja rõõmustav moment on need 24 UU ja OB vahelehte nüüd sulgeda.

¹ Newman, N.; Fletcher, R.; Kalogeropoulos, A.; Nielsen, R. K. 2019. Reuters Institute Digital News Report 2019.

² Avalik arvamus Euroopa Liidus: rahvuslik aruanne. – Euroopa Komisjoni kommunikatsiooni peadirektoraat, 2018.

³ Trust in Media 2020. – Media Intelligence Service, 2020.

⁴ Velmet, A. 2016. Soidoloogija ajaloost ehk katoliikliku internatsionaali kohtumine eesti rahvuslusega. – Vikerkaar, nr 10–11, lk 132–143.

⁵ Mart Pukk Martin Helmet: lahe sell ja hoolitsev isa. – Uued Uudised, 13.09.2020.

⁶ Vaata videomosaiki EKRE nullist valitsusse juhtinud Mart Helme sõnavõttudest. – Uued Uudised, 05.07.2020.

⁷ Rootsanna: Rootsi oli ja on rootslaste riik! – Uued Uudised, 20.08.2020.

⁸ Vogelberg, J. 2020. Endine Trumpi administratsiooni liige hoiatab: õhus on riigipöörde märgid. – Objektiiv, 07.09.

⁹ Neitrolliks nimetatud nõuab Ekspress Grupit kahjustatu. – Uued Uudised, 08.09.2020.

¹⁰ Vogelberg, J. 2020. Presidendi meedianõunik keeldub teadmata põhjusel Objektiivi ajakirjandusväljaandena tunnustamast. – Objektiiv, 26.08.

¹¹ Jaak Madison mäistis Euroopa Parlamendi komisjonis hukka võigivalla USA-s ja sai kaela tsensuuri. – Uued Uudised, 05.06.2020.

¹² Eco, U. 1995. Ur-Fascism. – The New York Review of Books, 22.06.

¹³ Tuul, O. 2019. Mäss kiriku õpetuse vastu: Saksamaa piiskopid deklareerivad, et homoseksuaalsus on normaalne. – Objektiiv, 16.12.

¹⁴ Valla noorsootöötaja pärjati vikerkaarekangelaseks. – Uued Uudised, 21.05.2020.

¹⁵ Ebakindlate Kolmanda maailma maade võõrtudengid tekitavad ka Eestis ebakindlust. – Uued Uudised, 27.05.2020.

¹⁶ Vaher, M. 2020. Pagulane vägistas Rootsis väidetavalt 12-aastase tüdruku. – Objektiiv, 12.08.

¹⁷ Afroameerikasest provokaator tõi Eestisse ACAB-sõnumi – meie politseinikud olevat juba valmis süütuud tapma. – Uued Uudised, 11.06.2020.

¹⁸ Välisstudengid lõivad kõrgkoolid tasakaalust välja. – Uued Uudised, 21.05.2020.

¹⁹ Vogelberg, J. 2020. Briti soovetus kliiniku töötajad kardavad, et teevad lastele pöördumatut kahju. – Objektiiv, 26.06.

²⁰ Järvi, M.; Vooglaid, V. 2020. Fookuses: sotsiaalministeeriumi kaudu on kühveldatud homoaktivistidele rohkem kui miljoni eurot. – Objektiiv, 17.06.

²¹ Vaher, M. 2020. Ligi 90% Belgia rahvastiku kasvust andis mullu immigratsioon. – Objektiiv, 02.06.

²² Koor, K. 2019. Tartu kultusbaari omanik kinnitab: natsitervitusi karjunud Ruuben Kaalep pole nende juurde tervitunud. – Uued Uudised, 05.03.

²³ Toompuu, J. 2020. Märgatsejad ja röövijad USA linnades – mis toimub Ameerikas tegelikult. – Uued Uudised, 02.06.

²⁴ Saksa vabatahtliku šokeeriv avaldus: pagulaslaagrites tegeletakse nii inimi- kui ka narkokaubandusega. – Uued Uudised, 16.09.2020.

²⁵ Kallas, K. 2020. Hispaania ehitab Põhja-Aafrika territoori

rumite ümber 10 meetri kõrguse müüri. – Objektiiv, 25.08.

²⁶ Järvi, M. 2020. USA pinna all hõõguv kodusõda ja uusmetslase sünd. – Objektiiv, 05.06.

²⁷ Rassismivastased muudavad oma võitluse naljanumbriks: olla rassidel või mitte olla. – Uued Uudised, 13.06.2020.

²⁸ Rassismivastased valisid maskotiks mehe, kes sihtis rasedat naist kõhtu. – Uued Uudised, 09.06.2020.

²⁹ Täna naine, homme mees, ülehõmme puu või mineraal... ehk lihtsustatud soovahetusest. – Uued Uudised, 17.09.2020.

³⁰ Kallas, K. 2020. J. K. Rowling: naine ei ole „roosa aju“ ega kostüüm. – Objektiiv, 20.06.

³¹ Mitte konservatiivid pole sallimatumaks muutunud, vaid neid selles süüdistavad liberaalid. – Uued Uudised, 15.09.2020.

³² Parekh, B. 2012. Is There a Case for Banning Hate Speech? – The Content and Context of Hate Speech: Rethinking Regulation and Responses.

³³ Gelber, K.; McNamara, L. 2016. Evidencing the harms of hate speech. – Social Identities, nr 3 (22) lk 324–341.

³⁴ Uute Uudiste lugude kommentaaridele: me ei tseenseeri, varuge lihtsalt kannatust! – Uued Uudised, 10.08.2020.

³⁵ Pseudosallijad on kaotanud enese üle kontrolli: vasa-kliberaalses keskkonnas keeb vihkamine üle ääre. – Uued Uudised, 30.08.2020.

³⁶ Liberaalne maailm hakkab vaikselt Hitleri, Stalini ja Mao Zedongi poole kiskuma – „kuldmehekese“ saavad ainult „õiged“ filmid. – Uued Uudised, 10.09.2020.

AJAKIRJANIK VÕI AKTIVIST: ÕIGE JA VALE OTSINGUL

Mis punktis lõpeb ajakirjandus ja algab aktivism? Ja mis hetkest peaks ajakirjanik ütlema, et stopp, see pole enam see, mida peaksin ajakirjanikuna tegema?

Laura Mallene

Ajakirjanduse pealisülesanne on alati olnud toimuva objektiivne ja erapooletu kajastamine, kusjuures eriti terava tähelepanuga tuleb heita valgust ebaõiglusele. Ajakirjaniku jumal on tõde. Töö meedias eeldab, et sa lähed faktide juurde, vaatad dokumente, leiad andmed ja lood kajastuse neist lähtudes. Teiseks on ajakirjanduse ülesanne käsitleda ebaõiglust. Selle töö sisse on kirjutatud vale paljastamine, ebaõigluse päevalguse kätte tirimine, ohvritele hääle andmine.

„Aktivism“ on sõna, millega ajakirjanikku rünnatakse. See tähendab, et sa ei jäänud truuskõrvalt, vaid taotlesid mingit kindlat (maailmavaatelist) eesmärki. Hiljaaegu tuli sellise kriitikaga lagedale USA esimeheleedi **Melania Trump**, kes viitas president **Donald Trumpist** ilmunud paljastavale loole, milles anonüümised allikad kirjeldasid, kuidas Trump keeldus Prantsus-

konventsioonist, mille eesmärk on kaduvägivallaga võidelda, ja poliitikute, kes peavad sellest tähtsamaks traditsioonilisi soorolle. Ja ma olin vihane. Veel olin ma kahevahel. Kas ma tahan seal marsil olla? Kas ma olen endiselt ajakirjanik? Millal pean piirduma kajastamisega? Millal tohin ulatada abikäe? Tõmbasin punase kootud mütsi pähe, astusin õue ja liikusin Viru väravate suunas.

STENOGRAAFIAST AKTIVISMINI

On palju neid, kes tahavad taandada ajakirjaniku stenograafi rolli: kui on konflikt, helistad ühele, siis teisele poolele, kolmandale, kui see on olemas, paned kõigi arvamused tasakaalustatult kirja ja avaldad täpselt sellisel kujul. Nii näevad reporterite tööd reeglina võimukandjad, kelle jaoks oleks palju lihtsam, kui ajakirjanduse osatähtsus oleks väiksem.

Oleks ju kergem istuda Stenbocki majas neljapäevasel valitsuse pressikonverentsil siniste sametkardinate taustal, öelda, mis tekst peaks ajalehte minema, ja teada, et järgmisel tunnil on sinu suurejooneline sõnum veebis ja siis ka homses ajalehes.

maal USA hukunud sõdurite surnuaeda külastamast, sest hukunud olla „luuserid“. „See ei ole ajakirjandus, see on aktivism. Ja see on karuteene meie suurele rahvale“, kirjutas ta.

Üha enam tõstatubki küsimus, et kus lõpeb ajakirjandus ja millal on tegu aktivismiga – mis on lubatud, mis mitte. Oma ajakirjanikuarjajäri jooksul pole ükski toimetust andnud mulle täpseid suuniseid selle kohta, millistest protestidest tohib osa võtta või mida peab vältima. See on põhinenud alati kõhutundel.

On ajakirjanikke, kes usuvad, et selle ameti esindajad peaksid piirduma kirjutamisega, mitte minema Valgevene diktatuuri või aboridivastasele marsile. Kui on vaja toetushääl anda, saab seda teha arvamuseritlikuga, sest ka see on hääl ja vahend võitlemiseks. Paljud usuvad, et ainus vahend.

Kirjutasin naiste marsi ettevalmistustest reportaaži Eesti Päevalehe laupäevalisasse. Käisin vaatamas, kuidas kõledas hoes maaliti valmis roosad plakatid, saatsin fotograafi pildistama, kuidas endale kooti üheskoos marsi jaoks mütse, kohtusin Balti jaama turuhoone teisel korrusel peakorraldajaga.

Siis kohtusin lesbidega, kes olid tulnud siia Venemaalt. Oma kodumaal ei saanud nad enam olla ega elada – just seksuaalse orientatsiooni tõttu. Üks neist oli leidnud vine eesti naise. Nad käisid koos, käsikäes, kaks naist pluss nende väike koer, kelle kaelas oli naiste marsi toetav sildike.

Loo ilmumispäeval vaatasin süngelt enda ette ja mõtlesin neile lugudele, mille ma kirjutanud olen. Lähisuhtevägivallast, ahistamisest, vägistamisest, treeneritest, kes vägistasid oma õpilasi, väärkohtlemisest, Istanbuli

tagatoas või omavahel, vaid ka avalikel esinemistel või pressikonverentsidel. Kõige julgemad ütlevad solvan-gu kaamerasse või ajal, mil diktofon lüüakse. Inimese kohta, kes istub-seisab ta enda kõrval.

See strateegia on teinud poliitiku elu kergemaks. Lihtsam on ajakirjanikku rünnata kui tegeleda tema sõnumiga. Lihtsam on Delfi ajakirjanikule mitte vastata ja lasta erakonnamedial ajakirjanik „leheneegriks“ tituleerida kui tegeleda ajakirjanduse avaldatud tõenditega, mis räägivad sigadustest sinu valitsemisalas. Eriti lihtne on see siis, kui sinu koalitsioonipartner vaatab seda vaikides ja nii heaks kiites pealt. Ajakirjanikku püütakse jõuliselt ja solvangute abiga stenograafiks suruda. Ajakirjandusmaailmas elades saabki pareerida kahe äärmuse vahel: kuuleka passiivse stenograafia ja aktivismi. Õige lähenemise peaksid aitama leida toimetused, ajakirjanike ühendused ja hea tava.

EESTI AJAKIRJANIKE SUHE AKTIVISMIGA

Töö ajakirjanikuna ei pea faktitõepne ja aus ainult olema, vaid ka sellisena näima. Eesti ajakirjanikud ei ole aktivismist „puhtad“. Pea eranditult on ajakirjanikud põhjendanud seda asjaoluga, et olid aktivistid väljaspool ajakirjanikuametit. Nii algatas Raadio 2 saate „Olukorras riigis“ kunagine juht **Anvar Samost** keskkonnas **petitsioon.ee** allkirjade kogumise peaminister **Andrus Ansipi** Sotsi olümpiamängudele sõitmise vastu. Ta põhjendas hiljem, et tegi seda „väljaspool saadet“. ERRi eetikanoonik **Tarmu Tammerk** mõistis selle hukka, tsiteerides ERRi hea tava dokumendi sõltumatusse peatükki, mis ütleb, et ajakirjanikud ei deklareeri oma eelistusi sellisel viisil.

Priit Pullerits saatis kooseluseaduse vastuvõtmise ajal 2014. aastal riigikogulastele kirja, kus ta lubas teha kõik endast oleneva, et tuletada meelde nende riigikogulaste nimesid, kes hääletavad kooseluseaduse poolt. Kuna kiri saabus Pulleritsu töömellil, võtsid riigikogulased seda ähvardusena. „Ma olen kindel, et minul kui Eesti kodanikul on ABSOLUUTNE õigus saada riigikoguliikmetele seesugust kirja nagu see õigus on ka ABSOLUUTSELT kõigil ülejäanutele Eesti kodanikel, sest kui riigikoguliikmed ei kuula üldse rahva enamus häält, ja enamus on selle seaduse vastu, mida on näidanud kõik avaliku arvamuse küsitlused, siis mis ühel Eesti kodanikul veel üle jääb?“ põhjendas oma tegu Pullerits. Enda blogis kinnitas ta hiljem, et toimetuse keelas tal edaspidi kooseluseadusest kirjutamise. Kahel korral.

Suur osa Eesti ajakirjanikest on istunud Priit Pulleritsu uudiste sotsioloogia ja reporteritöö aluste loengus. Ka mina. Just seal õppis praegune Ekspress Meedia uuriv ajakirjanik **Martin Laine**, mis on kõige selgem punane joon: parteisse kuulumine. „Ja ma olen selle-ga sada protsenti nõus. Seal on ilmselged põhjused, miks seda teha ei tohiks. Ajakirjanikuna pead sa looma võimalikult vähe mooduseid enda ründamiseks,“ ütleb Laine.

Ta kasutab oma arvamuse väljendamiseks Twitterit. Mitmel korral on ta alustanud säutsu kirjutamist, kuid siis kirjutatu kustutanud. „Ma olen seadnud piirangud mõtete väljendamisele avalikus ruumis, et mitte tekitada segadust, kas need on minu isiklikud seisukohad või minu tööandja omad. Ometi on minu väljendusviis keskmisest ajakirjanikust julgem,“ leiab Laine. Kuid lõpuni ta ennast ei piira. Laine usub, et see, et ta nii avatud kaardidega tegutseb, pigem näitab veel rohkem, et ta on sõltumatu.

AJAKIRJANIK JA MAAILMAVAARDE

Ajakirjandus on tegeleenud ise oma üldiste piiride paika-seadmisega – mis on eetiline ja mis mitte. Eesti ajakirjanduse eetikakoodeksi aktivismi ei puuduta, märki-des küll ära sõltumatus olulisuse. Lisaks üldisele aja-kirjanduseetika koodeksile on toimetusi, kus on veel eraldi (kitsendavad) reeglid. Nii on Äripäeval oma eetikakoodeks, mis keelab ajakirjanikul „kirjutada asjadest, millega ta kodanikuna on seotud“. Samuti ei tohi Äripäeva ajakirjanik kuuluda poliitilisele erakonda või mõnda teisele organisatsioonile, millesse kuulumine seab kahtluse alla tema sõltumatus. Samas sedastab ERRi hea tava lepe, et töötajad võivad olla erakonda-de, ametiühingu ja ametialaste liitude ning teiste ühis-kondlike liikumiste liikmed tingimusel, et oma töös ja tegevuses, mida võidakse seostada ERRiga, peavad nad lähtuma ERRi väärtustest.

Üks USA mõjukaim veebiuudiste portaal BuzzFeed News on töötanud välja oma eetikakoodeksi, mis puudutab just aktivismi: „Usume kindlalt, et mitmetes küsimustes, sealhulgas kodanikuõigused, naiste õigused, rassimivastane võitlus ja LGBT võrdsus, pole kahte poolt. Mis puutub aga aktivismi, siis BuzzFeedi toimetused peab järgima nende meie toimetajate ja reporterite eeskujul, kes pärinevad rangest ja neutraal-sest ajakirjanduse traditsioonist, mis seab esikohale faktid ja uudised.“ BuzzFeed ütleb sealsamas välja: kui

me nõnda ei toimi, muudab see ajakirjanike töö ras-kemaks. Raskemaks – see tähendab tõenäoliselt rün-natavamaks.

Mis juhtub, kui ajakirjanikul tekib maailmavaateline konflikt? „Ma ei mäleta, et oleksin olnud sellises olu-korras.“ tunnistab kolme Bonniereri preemiaga pärjatud **Piret Reiljan**. Ta usub, et iga teema kajastamisel tuleb olla tasakaalukas ja anda sõna kõigile pooltele. Kui kellelegi tehakse liiga, keegi varastab, siis sellele tuleb teravalt osutada ja pole vahet, mis on kellegi maailmavaade, kuuluvus jne.

„Minu jaoks poleks näiteks oluline, kas korruptiivne on Reformierakond või EKRE, kajastaks samamoodi mõlema variandi puhul,“ ütleb Reiljan. Ja kui ta tunneb, et tal on teema suhtes nii tugev aramus, et ta ei suuda sellest kirjutada, ütleks ta selle toimetusele välja. „Ka vastupidi: kui toimetust teab, et mõnel aja-kirjanikul on teatud teema-de suhtes väga tugev hoiak, siis ei peaks ehk saatma just teda neid asju kajastama, kui on alternative.“

AGA IKKAGI, SEE PROTEST

„Mina ei näe selles probleemi, ise ma küll väga mee-le-avaldustel ei käi, kuid ajakirjanike kui tundliku närvi-ga inimeste puhul on see igati ootuspärane ja okei,“ kir-jutab Piret Reiljan mulle.

Hästi, selgelt parteiistel meelevaalu-dustel (nagu parteiised törvikurongkäigud) ta ajakirjanikke näha ei sooviks (kui kajastamine välja arvata), kuid üldisema-tel ühiskonna valupunkte, aktuaalseid teemasid vms puudutatvatel kogunemistel – miks mitte.

Ta meenutab, kuidas käis kunagisel Ukraina toetus-üritusel ja Meie Eesti üritusel, samuti mingil pagulaste toetuseks korraldatud üritusel. Sõja vastu ja vabadus-te ning inimõiguste/inimlikkuse poolt on Pireti jaoks lihtsalt oluline meelt avaldada. Isegi kui oled ajakirja-nik. Martin Laine nõustub temaga: inimõiguste poolt olla on okei. Lisaks on ajakirjanikud noorem gene-

Ajakirjandusmaailmas elades saabki pareerida kahe äärmuse vahel: kuuleka passiivse stenograafia ja aktivismi.

ratsioon, kes ongi sellistes küsimustes tundlikumad. Ajakirjanik – leiab ta, ja ma noogutan ägedalt kaasa – on see, kes jälgib toimuvat äärmise tähelepanelikkusega. Punane ohutuli hakkab vilkuma kaugelt enne, kui jõuab toimuda mõni protestirongkäik. Ajakirjani-

Ajakirjanik on see, kes jälgib toimuvat äärmise tähelepanelikkusega. Punane ohutuli hakkab vilkuma kaugelt enne, kui jõuab toimuda mõni protestirongkäik.

kud teavad demokraatia kirjutamata reegleid. Nende järgimine on ajakirjaniku roll.

Kes ta siis on – see, kes läheb naiste marsile või Valgevene eest seisma – aktivist või ajakirjanik? Ajakirjanik muidugi. Selles maailmas on piir ja tükk halli ala. Aga siiski. On hulk väärtusi, mille eest peab seis-ma. Inimõigused – nagu rõhutab BuzzFeed – ei kuulu debateerimisele. See on mängulad ja enne ei saa mängima hakata, kui see on paigas.

Laura Mallene tegutses ajakirjanduses üle kümne aasta. Ta on töötanud Postimehes, Äripäevas, Eesti Ekspressis ja Eesti Päevalehes ning võitnud mitmeid ajakirjandusauhindu. Peamiselt kajastas ta sotsiaalseid teemasid. Praegu on ta kommunikatsioonijuht mõttekojas Praxis.

RAHVUSOOOPER
ESTONIA

ESTLEB
SEB

Don Pasquale

Gaetano Donizetti ooper

Dirigent: Arvo Volmer, Vello Pähn, Kaspar Mänd
Lavastaja: Giorgio Bongiovanni (Itaalia)
Dekoratsiooni- ja kostüümikunstnik: Carla Ricotti (Itaalia)
Valguskunstnik: Claudio de Pace (Itaalia)

ESITENDUS 25. SEPTEMBRIL 2020

2020 / 25.09, 27.09, 9.10, 23.10, 31.10, 27.11, 16.12
2021 / 16.04, 22.04, 16.05

SÜVAVÕLTSING EHK LASKUMINE NÄGEMISE SÜVATUNDMATUSSE

Kui põhiosa maailma kujutistest toodavad masinad ja sünteetilised närvivõrgustikud, siis mis koht jääb uues reaalsuses inimesele tema kujutlusega tõesest-võltsist või ilusast-koledast.

Kirjutas **Stefan Peetri**, illustreeris **Andrei Kedrin**

Eriolukord on muutunud normaliseeritud sotsiaalpoliitiliseks reaalsuseks. Ühes märtsikuu artiklis The Interceptile kirjeldas kapitalismikriitikut keskkonnaaktivist **Naomi Klein**, kuidas ühiskondlik ja individuaalne isolatsioon kui paratamatu strateegia inimorganisimide harruse säätmiseks on muutunud tehnoloogiatööstuse „elavaks laboratooriumiks, püsiva – ja väga kasumliku – [inim]puudutuseta tuleviku jaoks”. Tulevik kujutab inimest kui rööprähklevat monaadi tema privaatses kapslis, mis funktsioneerib samal ajal ka kontori, kooli, võimla ja muu sarnasena. Sellises tulevikus võib tööandja seirata töölise tootlikkust nende nupuvajutuste, ekraaniaja ja GPS-koordinaatide põhjal. Isolatsioon survestab tunnetuslikke protsesse olema järjest enam võimendatud ning ühendatud mitmesuguse meedia- ja seiramistehnoloogia kaudu, muutes pakiliseks vahendatud reaalsuse tõeväärtuse küsimuse.

Alates 2016. aastast, mil „tõejärgsus” valiti Oxfordi sõnastiku järgi aasta sõnaks, on libauiduste ja süvavõltsingute kasv olnud eksponentsiaalne, mis on võrreldav 90ndate alguse varajase pahavara ehk arvutiviruste levikuga. 2020. aastast peegeldab kogu globaalne ühiskondlik korraldus kokkupuudet viirusega. Süvavõltsing on omandanud avalikkuses rämpsposti- ja viiruselaadse objekti staatuse. Esile on tõstetud enamaolt süvavõltsingute ja poliitika segunemist ehk süvavõltsingut kui võõrkeha, mis sekkub nüüdisaegsetesse poliitilistesse protsessidesse, manipuleerides nende kujunemist. Süvavõltsing kehtestab uue reaalsuse ja esteetilise dünaamika, kus digitaalselt salvestatud kujutised ja/või helid kaotavad osutava suhte tegelikkusega.

Inimesel on väga raske midagi identselt võltside, täiuslikult imiteerida, kopeerida. Masinad pole jällegi võimelised „ise mõtlema, kujutlema”. Ent süvavõltsingute puhul saab rääkida sellest, kuidas teatud hulk koopialid, andmekuhi ehk kvantiteet muutub mõtlemiseks. Süvavõltsing pole enam lihtsalt kujutise või heli imitatsioon, vaid see on sarnaselt potentsiaalselt ohtlik viirusega aktiveeritud. Ometi ei kuuluta sünteetiline meedia, süvavõltsingud, robotika, algoritmid, tehisnärvivõrgustikud ega süvaõpe planetaarse tehnoloogilise teadvuse esiletõusu, vaid need aitavad tuua järjest selgemini välja seda, kuidas inimeste tunnetusprotsesside ja tehnoloogia kokkupõimumine ei paku sotsiaal-majanduslikule reaalsusele alternatiive, vaid alternatiivseid reaalsusi.

„SÜVA” MITTEINIMLIK ESTEETIKA

„Süva” kui eesliide toob sisse mitteinimliku perspektiivi, nagu me näeme seda süvaajaloo (*deep history*), -õppe (*deep learning*), -unenägemise (*deep dreaming*) ja -aja (*deep time*) puhul. „Süva” on kui portaal, mis lubab ajaloolasel¹, kultuuriteoreetilul, teadlasel, programmeerijal, vandenõuteoreetikul või tehinitellektil väljuda antropomorfselt tõlgendusfiltrist. Foto- ja helirealistlikud manipulatsioonid ehk süvavõltsingud

rõhutavad tõsiasja, et inimilgule ei jää enam viimane sõna teda ümbritseva kultuuri autentsuse, sisu ja päritolu kinnitamisel, vaid nende tõeväärtuse väljaselgitamiseks on inimintelligents sunnitud pöörduma masinnägemise poole.

Ühendriikide järelevalvetechnoloogia ja filmitööstuse eriefektide (CGI-tehnoloogia) arengu tulemusena

Tulevik kujutab inimest kui rööprähklevat monaadi tema privaatses kapslis, mis funktsioneerib samal ajal ka kontori, kooli, võimla ja muu sarnasena.

illustreerib süvavõltsingute päritolu hästi sõjalis-meelelahutusliku kompleksi mõistet. 90ndatel arendati Ühendriikide sõjaväe programmis FERET (*Face Recognition Technology*) välja esimene masinnägemissüsteem. Enamik masinnägemissüsteeme põhineb süvaõppesüsteemidel, mis baseeruvad omakorda tehisnärvivõrkudel (*artificial neural network*), mille eesmärk on luua bioloogilisest või inimajust arvutusarhitektuurne mudel. Sellised süsteemid on võimelised tootma laule, sonette, sümfooniaid, maale, esseid jpm, mis on omamoodi sünteetilise teadvuse tõlgendused inimeste kunsti-, muusika- ja popkultuuri ajalost.

Meil on rohkelt teadvuse vorme orgaaniliste intellektide kujul, kuid närvivõrgupõhised tehinitellektid –

kunst eelistab demüstitseeritud lähenemist mateeriale, näidates, kuidas realism ongi tänapäeval omamoodi objektide ontoloogia ja perspektiivide kaardistamine, nende sisemise teadusulmelisuse tuvastamine.

Moodsa kunsti, filmi või muusika loodud strateegiad ja tehnikad, mis aitavad tulla toime masinliku abstraktsusega, võivad äkki osutada uutemoodi realismile. Abstraktsioon on süvaõppesüsteemides mingi seisundi või olukorra taandamine vormiks, mille kaudu on võimalik konstrueerida või simuleerida seisundeid, mis erinevad originaalst. Masinad pole enam ainult mingite kontseptsioonide elluviimised, vaid need on „ise” suutelised kujundlikuks loomaks. Süvavõltsingud kui masinnägemisel baseeruv „kultuur” on omamoodi kohtumispunkt tehinitellektiga, uurimismaterjal tulevaste uurijatele, kes üritavad kujutada ja kujutleda, mis või kes see „mina” kui tehinitellekt on.

(MASIN)NÄGEMISE JA MATEERIA SUHE

Kui mõtleme nägemisest, siis ei saa keskenduda ainult nägemisele inimajaloo või -arusaamade kontekstis. Fotoretseptorid, mis võimaldavad meil valgust tajuda, on omased suurele osale faunast, millel puudub refleksiivne võime mõtestada enda retseptioone maailmast. Need on arenenud evolutsiooniliselt välja kemo-retseptoritest, võimaldades

mõelda nägemisest esialgu kui „nägija” interaktsioonist mingi (keemilise) stiimuliga. Viis, kuidas materiaalne keskkond ja valgus omavahel reageerivad, võimaldab seega omamoodi ürgset suhet maailmaga, mis põhineb navigeerimisel. Süvavõltsingud kui masinnägemisega loodud pildid ilmestavad moodsat ja küberneetilist, eksalteeritud kommunikatsioonivormi, mis rajaneb meediatarbija mõjutamisel esteetiliste s(t)imulatsioonidega. Palju on väidetud, et viimase masinnägemise „Aadamad ja Eevad”.⁴ Kunstil on keskne roll abstraktsete ja tunnetuslike asjade mõttestamisel ja see on mõõdapäasmatu ka tehinitellekti ja masinnägemise esteetika mõistetavaks tõlkimisel. Selleks et aru saada, kuidas masinlikud protsessid muutuvad üha enam inimlike tunnetusprotsesside pikendusteks, tuleb, nagu Paglen ja Novitskova näitavad, loobuda sümboliseerimisprotsessidest. Sümboliseerimine ehk kujundlik mõtlemine on omane inimese tõlgendusprotsessidele. Pagleni ja Novitskova

tiivsete”, kui mitte militaarsetefunktsioonidega, näiteks objektide tuvastamiseks ja navigeerimiseks masinõppega varustatud lahingudroonid.⁵ Need on pildid, mille masinad on loonud masinatele, mis neid näevad ja mis näevad maailma inimestest erinevalt. Sellistel masinatel pole silmi või visuaalset korteksit, kuid neil on omalaadsed andurid, mis tunnetavad valgust, kujust, liikumist, värve ja temperatuuri. Andurid reageerivad valgusele, kuid need pole alati lähte või kaamera kujuga. Need võivad olla ka lamedad pinnad või pulseerivad magnetid nagu meditsiinil kasutatava magnetresonants tehnoloogia puhul. See annab ehk aimu süvavõltsingute potentsiaalsetest territooriumitest, sest need ei sõltu ainult visuaalsest ja helilisest sisendist, vaid kõigest, mida on võimalik digitaalselt salvestada ja taasesitada. Tehisnärvivõrgustik kui alustehnoloogia asetub andmebaasi kui sisendi ja erinevate väljundite vahele, olles masinavärk, mis iseisvalt arenedes teeb oletusi ja vigu ning kohaneb n-õ jooksu pealt. Masinnägemine pole ainult uus viis kujutiste tuvastamiseks ja tootmiseks, vaid hoopis uus viis meid ümbritseva abstraktsioonide ja folklooride

mille hüperkommertsliku esteetika jaoks oli ebaoluline kommunikatsioonivõimekus. Tähtsaks muutus staari ja vokaali hologrammiline ja digitaalne taas- ja ümbertöödeladus, mille suhe lihaliku inimkehaga oli kadunud.⁶

KVANTITEEDIST KVALITEETI JA EDASI

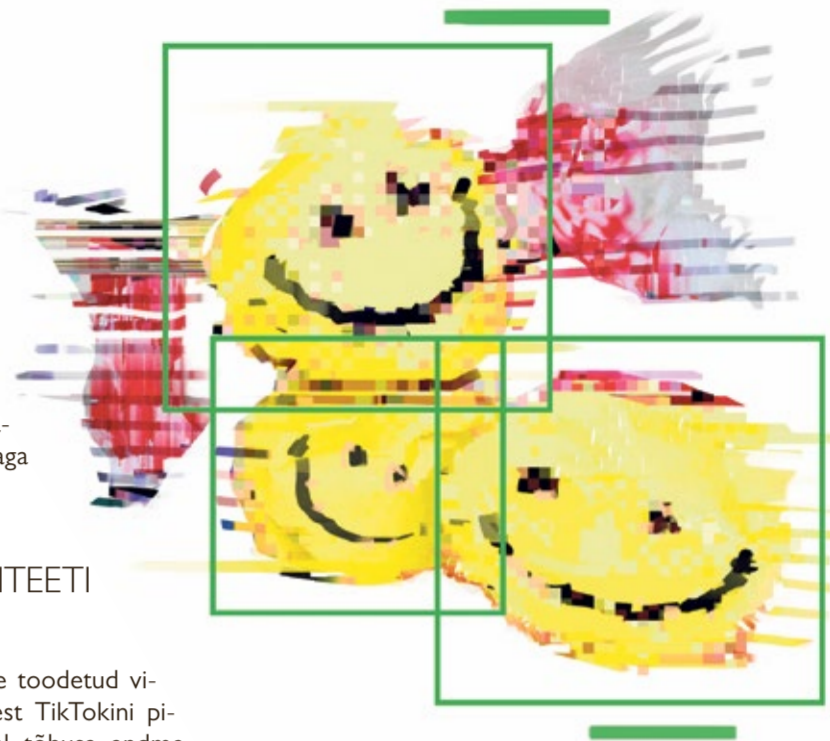
Alates jääja lõpust on inimeste toodetud visuaalne kultuur seinamaalingutest TikTokini pildurdamatult kasvanud. Nüüdsel tõhusa andmetöötuse ajastul, mil igapäev on taskus nutitelefoni, mis on varustatud piltide ja videote jäädvustamise, animeerimise ning järeltöötlamise funktsioonidega ja omakorda ühildatav lõputute rakendustega, nagu süvavõltsingute loomist lihtsustav REFACE, saab inimesest omakorda pikendus nende platvormidele, tööriistadele ja meelelahutusvahenditele, mis justkui pidanuks olema alluvas suhte kasutajaga.

Kasutaja muutub tehnoloogiliste viiruste koldeks, pere-meesoorganismiks või üheks mäluobjektiks eri masinõppeisenditele. Tööstusliku andmetöötuse skaala, mis ulatub digitaalselt järelevalvest tootmisliinide kvaliteedikontrollide ja automaatsereeritud navigatsioonisüsteemideni, näitlikustab teravikuna masinate tarbeks loodud kujutiste paljusust. Päeva lõpuks teevad masinad rohkem endleid kui inimesed. See, mida Frankfuri koolkonna teoreetik **Walter Benjamin** nimetas kujutise mehaaniliseks taastootmiseks, on ületanud selgelt inimliku kognitiivse suutlikkuse seda hoomata või kontrollida, s.t millegi mehaaniliselt paljundamisest on tekkinud uutemoodi kvaliteet ja agentsus, mille üheks avaldumisvormiks on süvavõltsing. Kvantiteedist saab kvali-

teet, mis tähendas Benjaminiga jaoks kunstiteose aura kadumist.

Objektide ja kunstiteoste aura kadumise asemel käsitleb hiiskapitalismi teoreetik **Jean Baudrillard** inimese aura kadumist selle taasloomise tagajärjel, mis on süvavõltsingute eesmärk. Baudrillard'i jaoks toimub paljunemine ise digitaalses tehnoloogias simulatsioon loogika kaudu.⁷ Paljunemine ei toimu originaali, vaid koodi või selle ühe osa põhjal. Meediatöoretik **Marshall McLuhan** kirjeldaski inimesi kui meediatehnoloogia seksuaalorganeid, nagu mesilased on orhideedele.⁸ Masinnägemise ja -õppe toel piltide tootmine pole diskreetset inimtegevust, kuigi see paratamatult eeldab inimtegevusest tekkinud visuaalset kultuuri. Selline esteetika on lahutamatu operatiivse kujutise (Faroockil „operational image”)⁹ funktsioonist, mida prantsuse tehnoloogia- ja kiirusfilosoof **Paul Virilio** on mõistnud väga sarnaselt seletades kui kadumise esteetikat. Mis kaob, ongi arusaam kujutisest kui autonoomsest mõtisklusobjektist, mida vaadata. Selle asemel ilmuvad funktsioonid, arvutus- ja seiramisprotsessid, mis käsitlevad kujutisi vastavalt nende tehnokraatlikele suunistele.

Kui Benjaminiga jaoks hävitat mehaaniline reproduktseerimine aura, siis masinnägemine ja kujutis kui masin on pandud tööle, et originaali ja aurat, mis sellega

Meil on rohkelt teadvuse vorme orgaaniliste intellektide kujul, kuid närvivõrgupõhised tehinitellektid laiendavad teadvuse definitsiooni palju suuremale isendkonnale.

kujutlemiseks ja modelleerimiseks. Siiani on mõistetud süvavõltsingut kui olemuslikult halba asja. Selle asemel et mõelda süvavõltsingutest kui asjadest iseneses ja arvata petlikult, et need on kuidagi „kurjad”, tuleks keskenduda sellele, mida süvavõltsing teeb nägemisele ja inimvormiga.

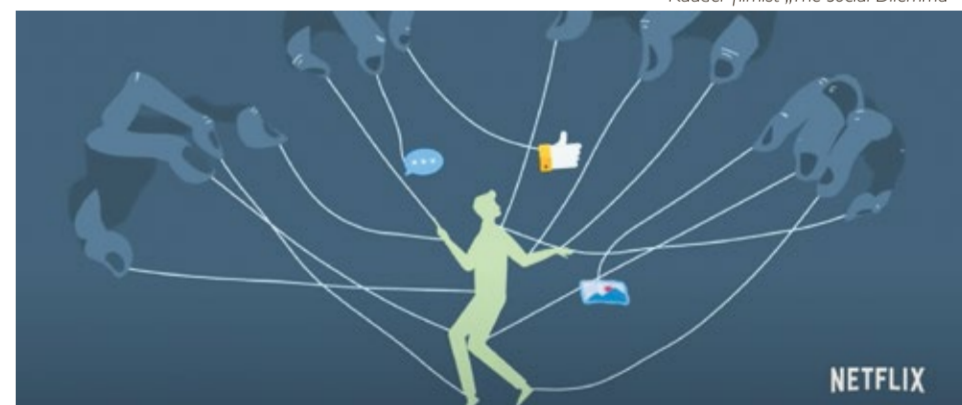
Tegemist oleks masinnägemise vabakslaskmise esteetilis ja poliitilise protsessiga, mis on artikuleeritud juba selle kümnendi alguses populaarses kiirendusteoorias (*accelerationism*). Näiteks tänapäevases populaarkultuuris ennetasid süvavõltsingute nähtust *kiirenduslikud* popmuusikavormid *K-pop* ja *PC Music*,

DIGITAALNE DILEMMA

Aleksander Tsapov

Septembris linastus Netflixis **Jeff Orlowski** dokumentaaldraama „The Social Dilemma”, mis on olnud teatud hetkedel ka kodumaiste vaatajate hulgas populaarsuse edetabelis esikohal. Jeff Orlowski on hoolimata oma 36 eluaastast jõudnud teha juba dokfilme nii jääkatte sulamisest poolustel kui ka korallide hävinemisest, uues filmis uurib ta meie ühise ruumi lahustumist mikrokoopillisteks ja reaalaajas digitaalselt manipuleeritud kaja- ja „vangi”-kambriteks. Kes on vähegi vaevunud infotehnoloogilise taristu arhitektuuriga tutvuma, teab juba niigi (kas või pealiskaudselt), mis moodi töötavad tänapäeva digiökoloogia ja seda kontrollivad majandusmudelid – meie andmete mõõdutundetut traalimine, bihevioristlikud rätsept-algoritmid, libauidiste ja teadusvastatuse võimendamine, poliitiline radikaliseerumine, digisõltuvus jne. Digitalistid loovad arvuteadlased, iniserid ja majandusinimesed ning juba ammusest ajast on tehnoloogiatööstust kriitiseeritud humanitaarse mõtte vähehes kaasamises – sõltumatute eetikute, filosoofide, sotsioloogide või kultuuriteadlaste otsimine on IT-sektori töökoalutustes ülimalt haruldane. Keegi, kes vaataks tehtavat tööd ja viisaastaku ärimudelit n-õ droonilennult ning suunaks või konsulteeriks uue või juba olemasoleva platvormi tagajärgi ja eesmärke laiemalt. See on ka uue dokfilmi põhiline ja kohati üledramatiseeritud sõnum – tehnoloogia on

hakanud hoolimata selle paljustest plussidest samaväärselt kahju tekitama, nii üksikisiku psühholoogilisel kui ka ühiskonna demokraatlikul tasandil. Olemasoleva ärimudeli ainus eesmärk on hoida iga jumala kasutajat oma keskkonnas maksimaalselt kaua, kogu tema kohta maksimaalselt andmeid ning müüa neid andmeid maksimaalsel hulgal ja kõrgeima hinnaga eest reklaamimüüjatele edasi. Filmis räägivad mitmed Facebooki, Google'i, Pinteresti ja Instagrami endised juhtivtöötajad, kes ütlevad kui ühest suust, et sellisel kujul oleme me persekursil. Isegi kui see on üledramatiseerimine, on siin kindlasti oma point. Baasfunktsioonidelt oleme me ikkagi ahvid kihutavas ja ennast ülikirelt uuenavas Tesla sportautos. Eestiski viimasel kümnel aastal võimust võtnud kummalise segu pseudokonservatismist, meditsiinietajatest, digivaptsidest, kristallisoojendajatest ja miks mitte ka uusreligioosusest võib kirjutada nii mõneski mõttes meedia (kõige laiemas plaanis) fragmenteerumise arvele. See, mis pidi ühendama, on lõhestamas – meie abielu ühismeedia mutantidega TikTokist Redditi ja liibaajakirjanduseni on karidel ning paariteraapiat sellise lahkukasvamisele ei pakuta. Seni, kuni moesõnaks

on „disruption”, mitte „healing”, pole meil kuhugi peitu pugeada. Paljud on proovinud digitsõilbaate, kolmekordseid autentimisi, rakenduste *lite*-versioone ja muudki, aga kui Pinteresti endine töötajagi ütleb, et kuigi tema oli loodud tehnoloogia ja ärimudeli taga, sai ta ühel päeval aru, et on iseenda loodud kimäärist sama sisse võetud kui kasutaja X. Seepärast on oluline märgata, et vastukaaluks riskinvestorite, üks-sarvikute ja sõiduteenuse jagajate jumaldamisele on meie aruteluruumis vähe kirjandust, filme ja analüüsi sellest, miks, kuidas ja kuhu. Kui ainus ideaal on olla järgmise näotuvastustehnoloogia tegevjuht, mitte aeglaselt, aga põhjalikult mõtlev humanitaar, siis oleme ühel hetkel (no tegelikult juba olemegi) olukorras, kus mis tahes probleemi lahendamiseks oskame otsida abi ainult tehnoloogiasektorilt. Ja see sektor võtab rahakotiga läheneva paluja sõbralikult jutule, sest kes ei võtaks. Langetage oma kriitikapillid ja vaadake seda filmi, kas või niisama, et korra lainetavas peeglissee kiigata.

Stefan Peetri on TLÜ kultuuriteooria ja filosoofia magistrant, kelle uurimis- ja huvivälid kätkeb populaarkultuuri, küberneetikat ja kaasaegset kunsti ning nende kokkupuutepunkte.

TEHASESEADED TAASTATUD

KIRJUTAS TAAVI EELMAA, ILLUSTRERIS MARIS TAMMER

Technopolise teise tasandi antennikompleks raksus jää paisudes, kui päike Ülemiste järve poole kaks esimest määratudpunast triipu vedas. Sompus, peaaegu läbipaistmatu uduvatt lipendas ja hõrenes servadest. Vaskantennid tursusid väändes. Hetkeks lahvas kogu Technopolise ülavask punakalt nagu mälestus liikuvast, kineetilise elust, mida pumpab edasi vereringe hüdraulika.

Kaks punast kui küüntega kraabitud verevat triipu kadusid Ülemiste järve silmapiiri taha. Korra tunds, nagu oleks hiiglaslik Guy Fawkes kriipseldanud külmunud järvele suure V.

33. korruse klaasi taga meditatsioonitoolis vaatas telekommodoor Vidrik III CEOps Pisaratu oma pilkumatute, 360-kraadist vaatevälja haaravaks disainitud silmadega päikese kalligraafiat järvejää, kuni ohtes lamama heitis. Vasak nägemisfaar jätkas jooksujalatsite kataloogi lehitsemist, kuni jõudis varem pinnitud mudelini. Puma Leviathan. Kohandatud vastavalt kultuurilistele oludele.

Vidrik hingas paar korda sisse ja välja, et keskenduda, ja asetas käe lihtsast mustast rauast sepisele, mis kujutas ohverdatavat härja. Adrenaliin hakkas nõrguma. Igemetele valgus külma magusat nestet. Ta tegi suu veidi lahti, et nauding oleks teravam, ja avas pritsseblokaatori. Ta ei kiununud, ei soignunud mõnust. Ta oli õppinud ainult pikalt ja alandlikult ohkama, viisakalt, kui nanomeedia nähtamatu kaanid ta Krause kolvikestesse tungisid.

Vidriku sensorale ilmus A. H. Tammsaare kolmeastmelisel trepil, ta maitstes nagu niiske, värsket leib. Lõhnas vilja ja õietolmu järele. Sünesteetiline elamus oli täiuslik – kõiki komponente võis aistida kõigi meeltega. Kirjamees istus trepi ülemisel astmel, käsi suure musta läikiva puuma tagakäpal, kes seisis kangasse mähituna maailmasfääril ja hoidis esikäppadega aegade raamatut. Aegade raamatu lehed krabisesid, maitseid tuule ja toskaana sigarite järele. Raamatu loetud lehed põlesid, veel lugemata lehti ei olnud veel olemas. Need ilmusid sel hetkel, kui puuma käpaga lehte keerava liigutuse tegi. Aroomis oli tolm, ammoniaaki, pisut uriini, käärivast ploomi ja väga vana, kuid sümpaatse hallipäise põllumehe õhtuhigi.

Tammsaare tõusis, kerkis pisut õhku ja jäi hõljuma. Ta pöördus aeglaselt ringi ja kõik Vidriku nägemisvälja 360 kraadi värisid Anton Hanseni tõsise pilgu all. Kirjanik vaatas igast suunast otse Vidriku hinge põhja. See pilk võdises, katsus Pisaratu igat rakku. Katsus teda läbi. Võimas tuumajõuna mõjuv intiimsus pani Pisaratu tasa nautingut oigama. Magus nektar valgus mõnulinetega kaasa pulseerides suunurgast padjale ja sealt põrandale. Vidrik tundis end alasti, häbelikuna. Kaitset otsivana. Alistuvana. Tema leppimisel kosmosega oli õrn vanilje ja katkihammustatud huule maitse. Ta teadis järsku, kuidas tekivad süütu pisarad. Kuidas need koonduvad immateriaalsest valgusest ja kondenseeruvad esimest korda kannatusega kokku puutuva lapse silmanurkadesse. Ta oigas ilu majesteetlikkusest ja neelas esimest korda reklaaminautimise ajal sülg.

Tammsaare hõljus astmestiku kohal paljajalu. Ta tõstis jala ja kirjutas suure varbaga õhku: SEE, MIS OLLAKSE! Monitor näitas, et Vidrik III isiklik valiksegment, väga lähedased sõbrad, 180 000 üle 50-aastasest Eesti e-residenti, kultuuritoodetele aastas vähemalt 11% sissetulekust kulutatavat meest ja naist, sai sel hetkel orgasmi, mis kestis täpselt 64 sekundit. Olenemata ajavõõndist või asukohast digisfääris.

„Purskavad nagu metssead...“ jõudis ta veel mõelda, enne kui Tammsaare varbaga kirjutas teise orgasmi vallandas, astudes trepi kolmandale astmele, jättes mõistatuslikult vahele teise astme. Kui ta astmest üle astus, olid ta silmad salapäraselt ja ainiti sellele kinnitunud.

Tekst ilmus hõbedasena, ilus pikk varvas tantsis erilise tundlikkusega õhus ja hõbedased täpikesed helisesid külma prosocco muldina. SEE, MILLEKS SAADAKSE! Orgasm kestis topelt nii kaua kui eelmise.

Järsku tabas telekommodoori kurbus. Või mitte kurbus – keha nukrus. Isegi igatus. Tammsaare läbitungiv vaade ei erutanud enam üldse. Kuidagi liiga ilmekas oli see nagu. Teatraalne. Ebausutav. Ta tajus meeleolu kõrgelt kukkumist väga teravalt. Kiiresti keris ta skinne ja vahetas Tammsaare Zhuangzi vastu. Aga ka see ei aidanud. Ta stoppis. Zhuangzi jäi seisma, üks valges sokis jalg alumisel, teine ülemisel astmel, ja põrnitses liikumatult, aga väga nõudliku ilmega Vidrikule otse silma. Telekommodoor pööras pilgu seina poole, sulges nägemisväljad ja sosistas:

„Assistent. Maksimaalne lähedus. Maksimaalne hoitus. Meeleolu vaikimisi „Kahekesi tühjuses“.“

Kostis vilinat, kui kõik kehalised augmentatsioonid downshiftisid, langetades telekommodoori katatoonilisse tuimusesse, millele lihtsameelne disainer oli pannud retrostiilis, kuid sobiva nime „Meele- rahu ja Päikest!“. Nime taga hõljus telekommodoori sensorale tänu- teade: „Õnn on meeleseisund! Auväärsele Pisaratele lõpmatuks kasutamiseks. Tervise ja Moraali Arengu Järelevalve Instituut.“

„Huvitav, kas mul ei olegi avaliku sektori tootenäidised vaikimisi junkki saadetud?“ jooksis läbi ta pea.

„Kuulan sind, Vidrik.“

Telekommodoor lamas nüüd looteasendis ja torkas põidla suhu. Ta ei olnud tükk aega midagi. Nautis võrguvälisest kehalist meelerahu- simulatsiooni. Konnoisseeris. Mekutas natuke. See on vist nagu... kõht tühi? Rustikaalsed, natuke isegi barbaarsed tunded, aga... oma- moodi rahustavad. Peaks kirja panema päevikusse... „Nälg tühjuses hõljudes“ – mõnus sültjas tuimus kombituna väikese valu ja kerge tuksuva paanikaga.

„Kuulan sind, Vidrik.“

Telekommodoor ei võtnud vastates põialt suust. Assistenti naer- ratav kuunägu hõljus galaktikate taustal.

„Ema, mis tunne see on, kui sulle tuleb pähe mingi mõte, sa räägid seda kellelegi ja ta ütleb, et see pole hea mõte?“

Vaikus.

„Ma nägin halba und.“

„Jah?“

„Ma nägin, et Suur Iseostja tuli mulle järele.“

*

Kõigepealt ilmus tasane tuksuv valu, voolas veresoontesse, sooje- nes. Rüümet hakkas tundma oma keha piire, marrasknahka vastu taassunnikauna õhukest membraani. Ta istus, pea kummargil, pa- rem jalg vasakust tunduvalt lühem. Ümber tema liibus kauna õhuke kest.

„Imelik...“ mõtles ta, vaadates, kuidas jalg tasakesi oma enam- vähem tuttavasse suurusesse kasvab ja varbad pisut sissepoole pain- duvad.

Kaun rebenes plaksuga ja vajus lahti.

Ta istus alasti põrandal külge kruvitud lavatsil ja vaatas ringi. Ta ei mõelnud midagi, miski ei omanud mälust tõusvat lisatähendust. Siin oli see, mis siin oli. Lavats ja Rüümet. Pisike ruum oli tühi, akna- ta. Seinale, käeulatusele oli kinnitatud majapidamis- paberil rull. Alles nüüd märkas ta, et on üleni ligane. Platsenta rippus üle voodiserva. Rüümet lükkas selle jalaga eemale ja kuulas, kuidas tasane platsa- tus ruumis kajab. See tundus armas. Ta küünitas majapidamis- paberil järele. Keegi oli platsentase sõrmega joonistanud paberirulli kohale seinale irvitava kolba, all kiri „Terekest, sõbramees!“.

Rüümet pühkis suurema liga näolt ja ronis lavatsilt alla. Koridori lõpus, väljaregistreerimisluugi taga istus kõhn pruunide tunkedega mees ja itsitas lakkamatult. Kollane hoiatustuluke randmetablood näitas, et tunkemees suhtles simultaanselt üle viiesaja virtusõbraga, korraga, mitte järgemööda. Kui tuli punasesse läheb, hakkab aug- mentatsioonipäpp kehafunktsioone aeglustama. Nende jaoks oli mehel jala juures liitrine plastpudel, kusemiseks toolilt tõusmata.

Õhus hõljus värsket ja väga kvaliteetset indica söbralik lõhn. Kol- lase tasandi suhtlemissimultaan tähendas umbes tuhandet makstud tähelepanu risthõivet sekundis kõigi meelte ulatuses. Ehk ülekantud tähenduses ütles iga tunkemehe virtusõbra sõna, näoilme, meele- olu, lõhn ja heli lisaks veel „ära mõtle sellele, millele sa just mõtled!“ või lihtsalt „prääks!“, mille taustale pudenes muu jutt. Aga „prääks!“ ei olnud sõber. Seda ütles telekommodoor sõbra näoga. Kõik, mida räägiti suhtlusäppide vahendusel, kuulus telekommodoorile. Sõnad suhtlusportaalis ei kuulunud suhtlejatele. Nende keel ja mõt- ted ei kuulunud neile. Veel enam, ka need tunded, mida nad keele vahendusel jagasid, ei kuulunud neile. Need kõik olid telekommo- doori omad. Ja nende tunnete vahele ilmus nende sensorale rek- laam, uudis või muu tähelepanuhõive. Öigemini, ilmusid kõik need korraga ja suurandmete analüütika abiga just siis, kui vastuvõtja oli kõige tundlikum. Kõige kallim on armunute, depressiivkute ja kire- mõrvarite sensoraeg, see on eksklusiiv. Potentsiaalseid armunud

hõivele ei ela ükski loomumane tunne või, kui lubate, hingeline protsess oma sünnihetkest kauem. On see hea või halb? Ei tea...

See ei kurvastanud Rüümetit hetkel üldse. Ta kesken- dus, eraldas end oma tundmusest nii palju, kui suutis. Hoidus mõtetest, libistas pilku rahulikult siia-sinna. Hingas sisse ja välja. Ning siis vaatas kella. 15.06.2125. Sada aastat tsirkumambulatsioonil! Pesumasinas, Müüris – kes kuidas kutsus. Elementaarsakestena universumis laiali, universaalsel kasutusel. Milleks? Kõigeks! Kvantarvutist plasttopsikuni. Tsirkumambulaator arendati välja Eesti Töötukassa, CERNi ja Rahvastiku Elulaadi Stabiiliseerimise Instituudi ühinemisel. See aitas vähemal vendadel ja õde- del iseenda aatomitega kaubeldes pisut elamisväärsemat elu elada. Lühemat, aga, kui lubate, õnnelikumat. Kes jul- gesid, ostsid enda sensorale need, kelle kohta vanasti öeldi „on veega alla läinud“. Nüüd oli sellistel pangakaardi kiip laubas ja viipemakse raadius piiratud viie sentimeetriga. Kummardamine makseterminali ees õpetas väidetavalt alandlikkust kogukondlike väärtuste suunal. Vähe oli neid, kes sealt uuesti jalgadele tõusid. „Mina tõusen.“ mõtles Rüümet. „Kindlasti tõusen.“ Ei. Ei mõelnud. Teadis.

„Musipiil! Musipiil, Rüümet? Tere tulemast tagasi!“ korrapidaja keeras end tooliga ringi. Parem nägemisfaar sirvis faile.

„Mida me siis ära kustutasime? Ohoh, kultuuriline tähendusrikkus! Seda eriti keegi ei blokeeri, seda pigem ostetakse. Mis sul plaanis, sõbramees? Metsa elama min- na või? Ja ostsid üheksakümne tasuta eluaasta eest 10 premium sensora-aastat koos õigusega pikaks primaar- väljalülituseks? Mees... Ma peaksin sinu kohta julgeole- kusse raporti saatma.“

„See poleks esimene kord.“

„Mees, kahju on sind kadalippu saata. Kõik primaar- väljalülitust soovivad peavad tegema ära oma 360 meele- paranduse sammu korrigeerimis- 360 meetrit infra- helisagedusel audioreklaami ja tasuta uudiseid kolmes võõndis. Kuulda midagi pole, aga keha õpib. Sulle situtakse otse hinge. Teadvus kaob kuskil kahesaja meetri peal, aga sealt edasi läheb liikuv kõnnitee. Ilma ajukahjustuseta sa ei pääse. Räägitakse, et on lisatud veel üks salajane meeter äriühingutele, kes midagi keelavad, et avalikku raha oma eelarvesse saada. Pakuvad keelamisteenus. Need on eriti ilged, keelavad ükskõik mida – suitsetamist, keppimist, haigejsjäämist, rikkust, rõõmu, surma. Ainult ütle ja nad rääskavad, mida ei tohi.“

„Võtan riski.“

„Milleks! Tahad kiipi laupa saada? Sellel pole mõtet.“

„Olla värsket ja vaba.“

Korrapidaja kummardas lähemale ja lülitas end offlaini.

„Mis?“

„Värsket ja vaba,“ kordas Rüümet.

Valvur võttis tunketaskust hästi lõhnava jointijunni ja klõpsas selle polema. Tõmbas. Hoidis. Puhus. Ulatas siis Rüümetile.

„Doktor Koit oli esimene DJ, keda ma kuulsin hard-core technot mängimas. Kunstiinstituudi reivil, peaaegu sada kolmkümmend aastat tagasi. Räägitakse, et ta kloonis end ja elab nüüd kuu tagumisel küljel. Oma rantšos.“

„Ma olin ka seal.“

„Kuu peal?“

ja kire-mõrtsukaid ei seira sotsiaalmeedias mitte perverdid või mo- raalijärelevalve, vaid high-end-toodete ja -teenuste müügimehed. Koos tugeva emotsiooniga on ostuotsus kindel ja jääv.

Asi ei olegi niivõrd kauplemises või suhtlemises, libises läbi Rüü- meti pea. Mõlemad on sama iidised ja õiglased tegevused kui veet- lemine või kaastunne. Asi on selles, et tänu tähelepanu lakkamatule

Foto: Martin Lazarev

Taavi Eelmaa on Von Krahli Baari & Salongi baarmen.

Maris Tammer on lõpetanud Tartu Kõrgema Kunstikooli Pallase maalingute osakonna, töötab teatris kunstnikuna ja on vabakutseline illustreerija.

< eelneb

„Ei. Kunstista reivil.”

Nad vaiksikid. Lõhnas suits lehvib kauni geomeetria ümber meeste peade.

„Tõmba veel, see võtab valu vähemaks,” ütles korrapidaja ja avas korrektsioonilüüsi. Teist väljapääsu ruumist ei olnud. „Ma saan tegelikult esimese võõndi helikardinaga summutada. Parem ikka kui mitte midagi. Önn kaasa.”

„Täna.”

„Mis tunne see on? Olla värsk ja vaba?”

Rüümet kehitas õlgu ja astus kadalipu süngesse koridori. Tunke mees tõstis põlda üles. Betoonseintel võdisid hiigelsuured bassikõlarid. Korraks tundis ta, kuidas soolikad pahupidi pöördusid ja söögitoru mööda kurku tõusid. Valusälvus sügavalt somast lahvatav korras silmairisteni, kuid siis tuimenes ega kasvanud enam. Helikardin oli sisse lüüritud. See oli Marc Acardipane'i „Don't touch that stereo”. Rüümet naeratas läbi valu. „Kuradi naljamees...!” Kui lugu esimese refräänini jõudis, saabus õnnis teadvusetus.

Liikuv kõnnitee lohistas lõtvunud keha päästvasse pimedusse. Robotkoristaja vuises Rüümeti kõrval ja imes voolikusse tema kõrvest nrisevat veretriipu.

„Suur Iseostja on folkloor, väljamõeldis. Suust suhu leviv meelelahutus. Sarnane Pantokraatorprotsessori müüdiga. Need ilmuvad ikka ja jälle, kui Saturnil universaalselt kvantserverit katsetatakse,” sosistas assistent Vidrik III sensoral. „See on popkultuuri nullistus, seda ei maksa nii tõsiselt võtta.”

„Ennustus ütleb, et siis kui kõik ostud on üks ost ja kõik müügid on üks müük, tõuseb Saturni serverist Suur Iseostja ja teeb kõik need ostud ja müügid iseendale.”

„See on madalama haridustasemega kodanike populaarne arusaam plokiahelast. See on emotsionaalne moonutus. Seda ei ole vaja uskuda.”

„Ma ei usugi,” ütles telekommodoor. Lülitas assistendi välja ja jätkas reklaaminautimisega nagu inimene, kes on korraks tähtsa töö ajal tukkuma jäänud ja järsku ärrganud.

Zhuangzi seisib endiselt samas poosis, üks valges sokis jalg trepi ülemisel, teine alumisel astmel. Jalgade vahel oli üks tühi aste, millele Zhuangzi silmad tähendusrikkalt viitasid. Astmel hakkas kuju võtma paar Puma Leviathani jooksujalatsid. Zhuangzi tegi järsku õhus kimonovarrukaga äkilise, kuid elegantse liigutuse ning kogu kompositsiooni kohale ilmus ainsa pintsli tõmbega maalitud kiri: SEE, MIDA VAJATAKSE.

Vidrik Pisaratu tegi ostu enne, kui orgasm kubemest lainetena voogama hakkas. Ta oli ülekehameediast korraks väsinud. Aitab praegu. Kabinetinurgast kostus printeri klõbinat, kui jooksujalatsipaar koos „Tõe ja õiguse” kinkeväljaandega emaneeruma hakkas. Järsku ta tardus. Vasak nägemissfäär registreeris vaevu nähtava vilksatuse. Ta uuris nägemissfääri, eimidagi.

„Viimane toiming augmentatsioonis,” käsutas ta. Esile tõusis üks rahaline ülekanne, Puma jooksujalatsid. Sissetulek. Ta võttis selle tagasi.

„Nüüd viimane toiming augmentatsioonis.” Jällegi tõusis esile üks rahaülekanne. Väljaminek. Puma jooksujalatsid. Ta vaatas, kuidas raha liikus tema enda kontolt tema enda kontole. Kui veider! Ta liigutas summat edasi-tagasi, nalja pärast. Kas tõesti müün ma spordi rõivaid ka? Talle tuli meelde üks totter meloodiajupp noorusest, ilmest kuskilt reivil.

„Na-naa-naa-nana-nanana...” ümises telekommodoor enda ette ja loksutas summat meloodia rütmis omaenda kontodel edasitagasi. Siis tõusis, läks alasti üle toa printeri juurde, pani uued Puma Leviathanid jalga, läks tagasi meditatsioonitooli ja lasi pooleli jäänud orgasmil kogu päevase veidra meeleolu minema uhtuda. Siis ta uinus. Ta küll ei näinud midagi unes, magas rahulikult, aga tema psüühel sügavustes oli Suur Iseostja oma kuju võtnud ja ootas.

Rüümet Musipill libises madalal lendavas herilasekujujules droonitaksoos üle Tallinna kesklinna rohelise võõndi poole. Pea kumises, kõrva juures kestendas kuivanud veretriip. Rüümet sulges silmad ja kujutles, kuidas kinniste suhtlusgruppide klannid linnatänavatel üksteist tümitasid, ökoloogiliselt puhaste kanepikõitega Vabaduse platsil võlla tõmbasid ja üksteise kummikutesse kusesid. Ta oli kustutanud kõigi oma suhtlusportaalide kontod tagasituleku õiguse. See klassifitseerus esimese astme elektrooniliseks puudeks. Ta kujutas puulatvade kõrgusel lennates ette all käratsevat inimesi, kes ei tea veel, et on andnud käest võimaluse sooritada viimane vaba tahte akt, nagu seda mõnesaja aasta pärast käsitlema hakatakse – kustutada vabahtlikult oma sotsimeediakonto. „Mis siis, et sümbolne akt, aga ikkagi,” mõtles Rüümet. Ta sulges silmad. Linna piir oli ületatud, all tumendas mets.

„Siin!” ütles ta droonile ja see laskus herilase kombel tagaotsa enda alla tõmmates. Uks avanes ja Rüümet veeretis end jääkirmega kaetud sambale. Droon tõusis, punased tagatuled vilksid kuuseokste vahel ja siis kadusid. Ta libistas käe kuklale ja tegi sensora primaarväljalülituse. Ööpimedus tuksatas korraks. Vaikus. Rüümet hingas rahulikult ja hingeaur lehvib külmas õhus ümber ta põskede. Mitte keegi ei kuulnud teda, mitte keegi ei teadnud ta asukohta ja tema ei teadnud korraka mitte midagi mitte ühestki inimesest. Ta oli täiesti üks.

Külmad puhtad veetilgad kukkusid lõhnatelt kuuseokastelt Rüümeti kapuutsile. Udu roomas ümber tumedate krobeliste tüvede ja elav vaikus nagises okstes nagu nõidus.

„Rüümet...” ütles ta tasakesi iseendale. „Rüümet... Praegu ei kuule meid mitte keegi siin maailmas. Mitte keegi ei tea, mida me hetke pärast teeme. Keegi ei tea, et me olemaski oleme. Ma olen tahtnud sulle kaua aega ühte asja öelda, aga ma teiste kuuldes ei saa. Rüümet... Ma armastan sind. Ma armastan sind! Sa oled tore mees ja sinuga on hea aega veeta. Ära põe nii palju selle pärast, mis moodi see maailm kokku on pandud, las ta olla. Eks ole, Rüümet? Head ööd!”

Rüümet jäi vaht. Talle tikkus nutt peale, see oli õnnetune, mis nutma ajas. Puhta vihmavee tilgad kukkusid kapuutsile ja voolasid rinnaesisele.

„Homme lähen Telliskivi Tsitadelli ja lasen mõnes tätoveerimisalongis sensora uuesti tehaseadetele sätestada,” mõtles ta. „Miinimumi peale. Siis lähen ayahuasca-ravile ja lasen aju korrektsioonilüüsi kakast puhtaks teha. Kuu ajaga peaksin kombes olema. Siis... siis? Siis otsin kellegi, kellega bändi teha. Kümme aastat puhast sensorat üheksakümne tasuta elu- ja sensora-aasta vastu, mis oleks tulnud koos kohustusliku tähelepanu rishõive, uudiste ja reklaamiga. Esimeseks looks teeme „The man who sold the worldi” kaveri. Täpselt.

Hele täiskuu kummardus hatuste pilvede vahelt Rüümeti kohale ja suudles teda ahnelt üle terve näo.

Aga Rüümet magas juba.

OKTOOBRI ON SÕPRUSES HALLOWEEN!

11.10 **EVIL DEAD** (1981)

18.10 **DRACULA** (1958)

25.10 **A NIGHTMARE ON ELM STREET** (1984)

31.10 **THE EXORCIST** (1973)

WWW.KINOSOPRUS.EE / f KINOSOPRUS

VÄRSKE RÕHK

15

VÄRSKE RÕHU aastatellimus

6€

Telli särtsakaim kirjandusajakiri endale või sõbrale!

Vormista tellimus <https://tellimine.ee/vrohk15> või telefonil 617 7717 märgusõnaga „Värske Rõhk 15”

MUL OLI NÕBU

5.10, 15.11, 2.12
Tallinnas Vaba Lava teatrikeskuses

INIMESED JA NUMBRID

20.10, 21.10, 3.11, 4.11, 5.11, 19.11, 20.11, 21.11
Tallinnas Vaba Lava teatrikeskuses

LIUSTIKUD

4.11, 8.11
Tallinnas Vaba Lava teatrikeskuses

Lavastaja: Valters Sillis (LV)

Lavastaja: Birgit Landberg

Lavastaja: Kamile Gudmonaite (LT)

AJAKIRJA TEATER.MUUSIKA.KINO PEATOIMETAJA KONKURSS

SA Kultuurileht kuulutab välja konkursi ajakirja Teater.Muusika.Kino peatoimetaja ametikoha täitmiseks kuni viieks aastaks alates 2. jaanuarist 2021.

Peatoimetaja tööks on ajakirja sisuline ja toimetuse töö korralduslik juhtimine.

Kandideerimise eeldused:

Eesti kultuuri- ja ajakirjanduselu hea tundmine ning ajakirjandusliku töö kogemus; kõrgharidus.

Teater. Muusika. Kino

Konkursil osalemiseks tuleb saata

- avaldus,
- elulookirjeldus,
- haridust tõendava dokumendi koopia,
- ajakirja tuleviku plaan (kuni 3600 tähemärki)

hiljemalt 2020. aasta 15. oktoobriks kell 14 märgusõnaga „TMK” aadressil SA Kultuurileht, Voormehe 9, 10146 Tallinn või kõik nõutud dokumendid ühes kaustas digiallkirjastatult e-posti aadressil info@kl.ee.

Täiendav info: 503 5489

Täida lüngad:

VABA TARK AVATUD

inimene,
Eesti,
maailm.

Püsilepinguga leht koju iga kuu 1.80 € eest.
Vaata: tellimine.ee/muurileht

MÜÜRILEHT

KOLUMN

Millise pildi maalib keskkonnateemadest Eesti meedia? Tuleb välja, et nii teemade valik kui ka nende käsitlemislaad jätab kõvasti soovida.

KUREERITUD KESKKONNATEADLIKKUS

Kirjutas **Madis Vasser**,
illustreeris **Stella Salumaa**

Kas sina oled keskkonnateadlik? 2018. aastal Eestis korraldatud vastavasisulise uuringu kohaselt vastas sellele küsimusele jaatavalt 82% inimestest, kellest 14% hindas end lausa väga keskkonnateadlikuks. Aga milles selline teadlikkus väljendub ja kas seda saab kuidagi valideerida? Keskkonna valdkonnas iga päev töötava inimesena algab minu päev tavaliselt ringkäiguga meediamonitooringu tööriista tulemustes ja lõppeb mõne pikema analüüsi või raporti lugemisega. Ja kokkuvõttes ei oska ma ikkagi oma keskkonnateadlikkusele adekvaatset hinnangut anda (nagu ka 6% mainitud uuringu osalistest). Võib-olla ei oska sina ka.

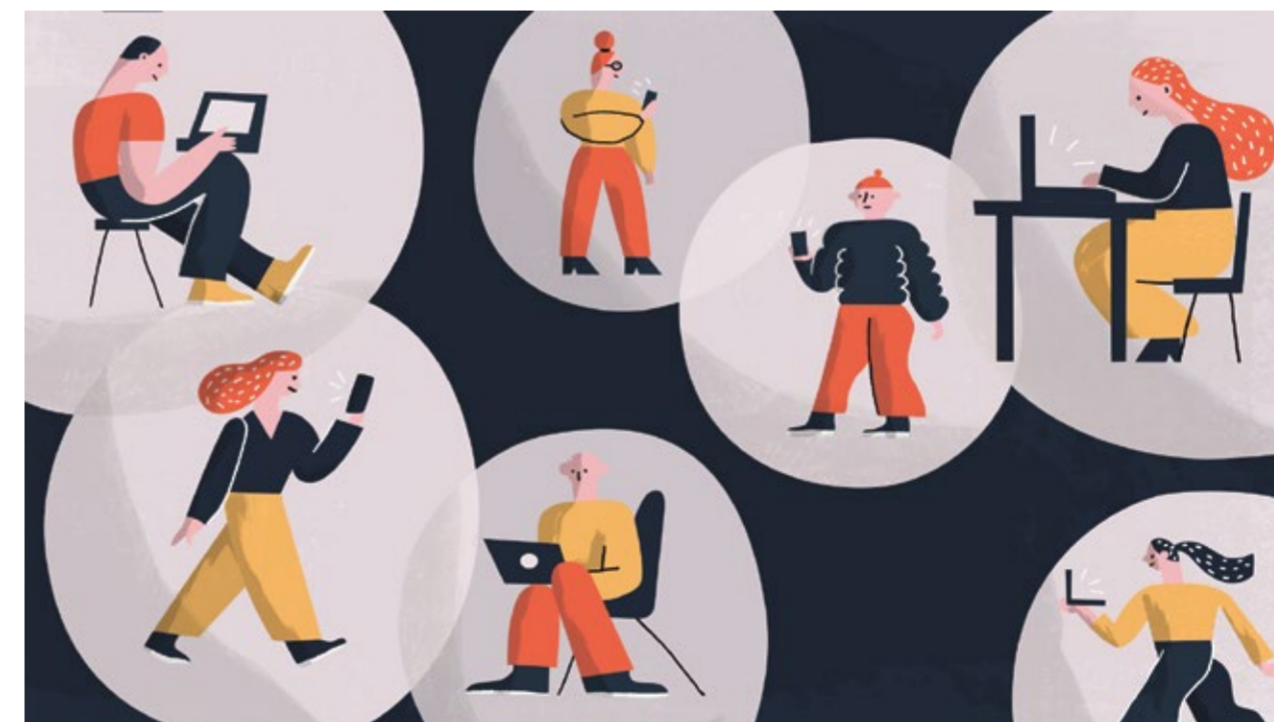
Praegust meediaruumi kureerivad tihtilugu nutikad algoritmid, mille ülesanne on serverid laejaale enamasti just neid lugusid, mis tema olemasolevaid teadmisi veelgi tugevdaksid. Kui ma uurin näiteks ökoloogilise kriisi kohta, ilmub minu personaliseeritud Google Newsi soovitus nimekirja nagu võluväl veel kümme artiklit, mis olukorda igati kinnitavad. Aga ka teistpidi: kes üldiselt keskkonnavalaseid artikleid ei loe, seda ei tüüdata ka nende uudistega. Ja võibki jääda ekslik mulje, et inimene teab kõike, mida antud teemast üldse teada on. Püüdes korraks astuda välja oma mullist, hakkas mind huvitama, millise infoga üks tavaline kodanik üldse keskkonnateemadel meedia vahendusel praegu kokku puutub. Võtsin eesmärgiks jälgida augusti viima-

ilmselt eetris mainimata jäänud fakt, et juriidiliselt saab ja kavatseb **Donald Trump** viia päev pärast valimisi lõpuni USA väljumisprotsessi ajaloolisest Pariisi kliimaleppest. Kliimamuutustega olid küll otseselt seotud, kuid diktori vahendusel sidumata ka mitmed teised päevakajalised uudislööd, nagu „hirmuäratav“ orkaan Laura ning sellele järgnenud uudis „lämmatavast“ palavusest.

Pikem sisekaemus tehti „biovaba“ kütuse populaarsuse tõusu – kahjaks lasti samas käest võimalus selgitada rahvale kütuste säästliku kasutamise ja jätkusuutliku arendamise vajadust. Mainiti ka positiivseid keskkonnauudiseid, nagu Tallinna uued rohelised bio-gaasibussid, Soome lahe reostustõrje õppus või merepõhjapuhastus Pärnus. Ehk ei mahu suuremad ja pikaajalised keskkonnakriisid pildile, kuna mõnes mõttes ei olegi need enam teab mis uudis. Kokkuvõttes võib „AKd“ julgelt soovitada neile, kes peavad end juba väga keskkonnateadlikuks, et puuduvad olulised infokillud ise lisada.

KES TEAB, SEE TEAB

Kuna ökoloogiline aspekt võib peita ennast varjatud kujul pea igas meediaallos, otsustasin lugeda diagonaalsi läbi kõik huvialusel nädalal ERRi portaalis avaldatud 761 artiklit. Kuigi mitmed lood kattusid „AK“

sel nädalal pingsalt kolme kanalit, mis olid Kantar Emori uuringu kohaselt kevadise kriisi ajal enim usaldatud: igaõhtust „Aktuaalse kaamera“ uudistesaadet, ERRi portaali ning Postimehe digilehte.

KESKKOND POLE AKTUAALNE

„Aktuaalne kaamera“ – pidevalt vaadatavuse edetabelite tippu krooniv uudistemagasin, mille eesmärk on Eesti Rahvusringhäälingu seaduse kohaselt muu hulgas „selgitada looduskeskkonna säästliku kasutamise ja jätkusuutliku arendamise vajadust“. Tõele au andes on selline eesmärk seatud ERRile laiemalt ning lühikesse telesaatesse pikemad selgitused ei mahu. Aga kas või üks lause laiema tausta avamiseks ei tohiks eetriaga ometigi lõhki ajada. Näiteks kajastati kõnealusel nädalal ohtralt USA presidendivalimiste ümber toimuvat. Eestit mõjutab aga keskkonnavalaselt enim

valikuga, leidis ka uut ja huvitavat. Esiteks ilmselged keskkonnateemad: Mauritiusel avaldati meelt kütuse- reostuse ja surnud delfiinide pärast, avapauku sai Eesti oma Rohetiiger ning valitsus toetas 250 000 euroga maailmakoristuspäeva korraldamist. Kõik.

Veidi parem on lugu „ümber nurga“ keskkonnateemadega. Näiteks jäid raudteeäärde nurjunud hanke tõttu suve alguses niitmata – ääremärkusena mainiti, et see oli suur võit elurikkusele. Tartu ja Pärnu maantee neljarealiseks ehitamine võib võtta soovitud kauem – isiklike eelteadmiste olemasolul võib tuletada, et autostumise ja sellega seotud keskkonnaprobleemide pealetung on seega pisut aeglasem. Filipiini vulkaanipurse vahetas Hiinas välja dünastia – esmapilgul ajalooteemaline artikkel annab tegelikult tähelepanelikule lugejale mõista, et piisab vaid paarist ebasobiva ilmastikuga aastast, et kukutada terveid impeeriume.

Foto: Katre Liiv

Arvamusportaalist käis läbi üks kirjatükk Ida-Virumaa keskkonnaseisundi parandamise teemadel ja teine väikesemahulises lageraies. Mõlema loo sügavamaks mõistmiseks peaks lugeja aga omama rohkem tausta- teadmisi kui antud nädala üldine uudiste foon.

ÖKOLOOGILINE KLILIKÕKS

Rohetemaatika kui pigem järjest populaarsust võitev valdkond võiks ahvatleda erameediat väärtuslikke klikke koguma. Vaatlusnädalal Postimehe veebiportaalis ilmunud 987 loo analüüs ka kinnitas seda mõneti. Ausalt öeldes olin isegi natuke šokeeritud, et lugesin vilkuvate reklaamide vahelt olulisi keskkonnauudiseid, mis olid ERRi radaril mingil põhjusel täiesti välja jäänud: 300 eestimaalase kiri Taani võimudele Eesti metsade nimel, rahandusministri vägiakavedu Eesti Energia uue õlitehase kriitikutega, Läänemere konireostuse vähendamise aktsioon, RMK väljaveoteede suurprojekti ning intensiivsete raiemahtude taunimine. Lugejal on võimalik saada teadlikuks sellest, et keskkonnateemasid on õhus palju ja pidevalt. Kaetud oli ka Eestist kaugemale jääv, näiteks eurolliidu olulised kliimaläbi- rääkimised, tulvad Afganistanis, käimasolevad metsa- põlengud Hispaanias ja USA ning eesootav karm tule- hooaeg Austraalias. Aga see pole veel kõik. Tutvustati ka uuringut laste vaimse võimekuse seostest elukoha rohelusega, selgitati sellesuvisest herilaste kadumist ning vahendati teadustööd, mille kohaselt on energiatõhusa hoone ehitamine pikas plaanis keskkonnale kahjulikum kui renoveerimine.

Miks täpselt maalivad eri infokanalid keskkonnateemadest üsna erineva pildi? Kui palju mängivad siin rolli toimetustele antud juhtnöörid, ajakirjanike endi keskkonnateadlikkus või turumajanduslik klikkide kogumise vajadus? Seda teavad minust paremini öelda inimesed, kes tegutsevad nendes süsteemides iga päev. Laiemat vandenõud otsides võib ju mõelda, et ERRi uudislugude ei kajastu keskkonnakriisid kuigi prominentsetel näitel põhjusel, et suuremad neist on moel või teisel riigi enda tekitatud – olgu selleks kliimat küttev põlevkivi- tööstus, elurikkust hävitav metsandussektor või Läänemerd reostav põllumajanduspoliitika. Meeles tuleb aga pidada, et vaatluse alt jäid täielikult välja kõik ETV keskkonnasaated ja -filmid.

KÕIK ON SEOTUD KESKKONNAGA

Pealkirjas kasutatud väljendil „kureerima“ on ka vähem tuntud definitsioon „ravima, hoolitsema“. Olles diagnoositud probleemi, saame otsida ka leevendust. Äärmiselt põimunud keskkonnateemadel sügavama arusaama omandamiseks tundub olevat kiireim tee lugeda alustuseks läbi vähemalt üks viimase kümnenäädalane vastavasisuline raamat. Soovitan üldiselt teoseid, mis ei kaldu liigselt pessimismi ega ka optimismi – kuigi mõlemas äärmuses ärakäimine on samuti silmiavav. Näiteks olen varem kiitnud **Husemannide** tehnoloogiakriitilist raamatut „Techno-Fix“, saanud kasulike ennustusi tuleviku kohta **Ugo Bardi** süsteemiteoreetilise teose „Before the Collapse“ ja õppinud paremini rohepesu tuvastama tänu **Naomi Kleini** kirjutisele „This Changes Everything“. Samas on naiivne loota, et suur osa eestlastest need teosed üldse kunagi kätte võtab, olgu põhjuseks kas aja-, keeleoskuse või algse huvi nappus. Küll aga võiks selle pingutuse teha kõik ajakirjanikud, et seejärel oma kõrgendatud teadmisi keskkonnateemadel tükkhaaval erinevate iga- päevaste seoste kaudu rahvani viia.

MA POLE JALGRATTUR, MA ELAN SIIN

Jalgrattur pole mingi eriline liik, vaid tavaline inimene, kes lihtsalt teeb osa oma sõitudest jalgrattal, sest nii on kiirem, lihtsam, mugavam, säästlikum, põnevam. Oh, tuleks vaid kiiremini see aeg, mil Euroopa roheline pealinna tiitli poole pürgiv Tallinn ei pea autot enam pühaks lehmaks, vaid hakkab ajama liikuvuspoliitikat inimesest lähtuvat.

Ave Habakuk

Võtsin eelmise aasta sügisel endale eesmärgi sõita aasta läbi tööle rattaga. Seda ajendas tegema mingit sorti meeleheide ja abituis, mis tulenes sellest, et Tallinna linnajuhid olid tõmmanud pidurit kahele olulisele linnakeskkonda mõjutavale projektile: autovabamale peatänavale ja jalgrattastrateegiale. Teisalt tõukas mind soov panustada selsesse, et Tallinna linnaruum oleks

Tallinnas rattaga liiklevad inimesed on autojuhid, lapsevanemad, jalakäijad, maakoduomanikud, aga eelkõige on nad linnaelanikud, kes eeldavad linnas liikumisvõimaluste paljusust.

inimkesksem. Ma olen valmis kaasa rääkima, käsi külge panema, aga kus? Millest alustada? Tegin algust sellega, et panin rattale peale tuled, ajasin lenksu sirgu ja sõitsin.

KAS MA OLEN NÜÜD JALGRATTUR?

Ülimalbe talve tõttu ei osutunud rattasõit talvekuudel eriliseks väljakutseks. Tean nüüd, et ilm tundub toast vaadates palju halvem, kui see õues tegelikult on. Et vihmasel ilmaga eelistan liigelda kesklinnas pigem rattaga kui ühistranspordiga, sest ilmast tingitud ebamugavus saab rattaga sõites kiiremini läbi. Et rattaga läbin kodulee alati sama kiiresti, kuna ma ei takerdu ummikuses. Et hea huulepulk ei hooli vihmast ega tuulest ja

Seni, kuni rattastrateegias toodud lahendused linnapildis ei kajastu, ei saa ka oodata, et kasvaks hüppeliselt jalgrattaga sõitmise populaarsus.

püsib kenasti näos. Et last ma talvel rattatoolis sõidutada ei julge, küll aga olen valmis sõidutama teda kastiratas. Vahva on teisteles sügiselisele ratturitele vandeseltslaslikult naeratada ja regulaarsemat kohatavaid nägusid ka teretama hakata. Selgi aastal ei kavatse ma jalgratas talvekorterisse saata. Sõit kaamosekuudel muutus mõnusaaks. Aastaringne jalgrattasõit tuli, et jääda.

Samas ei plaani ma loobuda autosõidust. Tallinnas rattaga liiklevad inimesed on tihti peale ka autojuhid, lapsevanemad, jalakäijad, maakoduomanikud, aga eelkõige on nad linnaelanikud, kes eeldavad linnas liikumisvõimaluste paljusust. Nii auto kui ka jalgrattaga sõitmiseks on oma aeg ja koht, üks ei välista teist, eriti eeldusel, et linna arendades on arvestatud mõlemaga. Ootan ka autojuhi perspektiivist, et Tallinna rattataristu oleks parem ja linnaruumi arutelu areneks kaugemale kümneid kordi kummutatud konfliktipüstitusest „auto vs. jalgratas“.

EBAMUGAVUSE ÜLETAMINE

Mis tunne on sõita jalgrattaga selleks ettenähtud radadel Tallinna kesklinnas? **Talvo Rüütelmaa**, Tallinna Transpordiameti juhataja asetäitja liikluse alal, tunneb end näiteks nii turvaliselt, et ta sõidaks Estonia puies

tee ühissõiduki ja ratta ühisreasa koos lapsega.¹ Mina jällegi tajun, et kesklinna rattarajad on ohtlikud ja ma ei soovi neil sõita. 2017. aastal võttis Tallinna linnavalitsus vastu Tallinna rattastrateegia aastateks 2018–2027, mis kirjeldab selgelt tingimusi, mille täitmisel on ratturile tagatud võimalus liigelda ohutult ja mugavalt. Strateegia põhineb parimatel nüüdisaegsetel praktikatel ja kirjeldab Tallinnasse sobivaid lahendusi. Seni, kuni strateegias toodud lahendused aga linnapildis ei kajastu, ei saa ka oodata, et kasvaks hüppeliselt jalgrattaga sõitmise populaarsus.

Rattaga sõitmise mugavust ei mõjuta pelgalt rattateed.

Kuidas inimene üldse jalgratta selga istub? Kus ta oma jalgratast hoiab? Teadupärast keldris, trepikojas või esikus, sest kortermajade juures asuvad jalgrattahoidlad on meil veel üsna haruldased. Kui pead vedama koos jalgrattaga õue ka näiteks väikelapse või trennikoti, siis on arusaadav, et mõte jalgratta selga istumisest jääbki vahel vaid mõtteks. Tegime kevadel naabrite seas küsitluse, et välja selgitada, kui palju meil on rattaid ja kui palju nendega iga päev sõidetakse. Selgus, et meie ühistu 42 korteri peale on vajadus 60 jalgratta parkimiskoha järele. See number siiralt üllatas mind. Olin ikka siin-seal üht või teist naabrit ratta selgas näinud, aga ma ei olnud tajunud, et meil on nii palju rattaid – igaüks hoiab oma ratast ju kusagil eraldi. Küsitlusest ilmnest, et kui saviti on meil ühistu kohta iga päev kasutuses umbes 50 ratast, siis aasta ringi sõidab praegu umbes 15 ratturit. Need numbrid tunduvad mulle üsna muljetavaldav – nii äge, et vaid ühest kesklinna ühistust juba nii palju rattaid välja vurab!

Nende tulemuste põhjal võtsime ühistuga sel aastal ette jalgrattahoidla ehitamise ja loodetavasti leiavad meie rattad pärast hoidla valmimist veelgi rohkem kasutust.

JULGUS KATSETADA

Linnaruumi arendamise eeskujuks tuuakse tihti Helsingi või Kopenhaagen, aga väga mõnused muutused on toimunud viimastel aastatel ka Riias. Seal on joonitud kesklinna tänavatele maha jalgrattarajad, mis pole küll suuresti muust liiklusest eraldatud, kuid vähemasti on loodud loogiline ja katkestusteta rattateede võrk, mida mõõda inimesed usaldavad sõita. Muutused on tajutavad linnaruumis laiemalt – näha on rohkem inimesi ja tänavad on ellu ärganud.

Eelmisel suvel Riia linnamelu nautides uurisin läti urbanistidelt, kuidas see neil õnnestus. Üks projekt, millele viidati, oli Fine Young Urbanistide kohaliku kogukonda kaasatud linnaruumiline sekkumine „Mierīgi“. Riia kesklinnas asuvale Miera tänavale ehitati nädalaks üks ühele arhitektuuriline makett, mis pakkus välja alternatiivse võimaluse, kuidas tänavaruumi selle kasutajate vahel võrdsemalt jagada. Jalgratastele loodi selge rattarada ning jalakäijate ala mitmekesistati peatumispaikade ja taimedega. Elanikud võtsid uudse

ruumi soojalt vastu ja innukalt kasutusse, projekti dokumenteeritud video levis nagu kulutuluti ning läti urbanistide sõnul pakkus see sekkumine kohalikele uut linnaruumitaju ja sõnavara sellest rääkimiseks. „Mierīgi“ andis tõuke kohalike asumiselside aktiveerumiseks, kes nõuavad nüüd linnalt järjepidevamalt inimõõtmelise linnaruumi soodustamist.

Eks meilgi ole viimastel aastatel plaanitud sarnaseid sekkumisi, mis paneksid inimesi oma harjumusi üle vaatama. Kuna need eeldavad aga linnalt julgust, koostöövalmidust ja tahet (või vähemalt minimaalselt jalgujäämist), on tegijad sellistele tänavaruumi beeta-projektidele tihti viimaks käega löönud. Niisiis saame praegu mittespetsialistidele hoomataval viisil kogeda Tallinna linna võimalikke arenguid vaid virtuaalselt, Instagrami konto *mitte_tallinn* keskkonnakatsetuste kaudu.

Olgugi et linnaruumi arengusuundade muutmiseks on vaja linnalt julgust, visiooni ja palju organisatsioonide koordineerimist, saab ju alati rohujuuretasandil suserdada. Äkki on meil siiski võimalik ise üht-teist ära teha, kuni ootame, et linnajuhid autorooli tagant välja tulevad.

MÕNED MÕTTED ROHUJUURETASANDIL SUSERDAMISEKS

- Sõida rattaga, hoolimata vihmast, tuulest, päikse- lõõsast. Aita murda müüti, et jalgrattateid ei ole mõtet ehitada, kuna neil ei saa aasta ringi sõita. Eesti kliima ei ole jalgrattaga sõitmiseks sugugi ebabõiv, lihtsalt ole ilmaks valmis. Vihmase ilmaga tõmba selga vihmamantel, mõnusaaks külma ilmaga sõitmiseks on üliolulised soojad kindad!
- Räägi oma naabritega. Äkki on just hea ratta hoiukoha puudumine see, mis hoiab neid ratta selga istumast? Taotlege Tallinna projekti „Hoo-vid korda!“ toetust. Taotluse esitamise tähtaeg on tõenäoliselt veebruaril alguses ja selleks on tarvis hoidla projekti ja üldkoosoleku otsust – hakka pihta juba täna!
- Adopteeri omale (ajutiselt) parkimiskoht. Linn on meie kõigi oma! Liiklusseadus lubab parkida asula sõidutee ääres ka haagiseid ja muid teel liiklevaid kaadervärke, mis ei pea tingimata liikuma mootori jõul. Seega võib tänavale parkida ka näiteks rikkalike taimestikute all lookas oleva järelekuur, mis pakub silmailu ja vahet ka võimalust jalga puhata. Korralda ise väike linnaruumiline sekkumine, et pakkuda kaaslinlastele teistmoodi ruumikogemust ja tekitada arutelu linnaruumi teemal.
- Räägi linnaga. Tallinn küll ei hiilga oma kaasamis- praktikate ja empaatiavõime poolest, aga jaga sellegipoolest linnaga oma soove ja muresid. Tallinnas töötab ka nüüdisaegseid linnaruumi arenduspraktikaid soovivaid ametnikke – aita neil leida põhjendusi, miks üks või teine projekt ette võtta.

¹ Laser, 07.09.2020.

Foto: Tõnu Tannel

LINNARUUM TEISEST DIMENSIOONIST

Uus aeg nõuab uusi vahendeid ja ka sotsiaalmeedia võib olla kasulik tööriist urbanistikuks aktivismiks, nagu tõestab Instagramis kasutajanime *mitte_tallinn* all tegutsev kodanik.

Intervjuu *mitte_tallinn*aga. Küsis Aleksander Tsapov

Oma Instagrami konto tutvustuses ütled, et oled Tallinna linnapea Mihhail Kõlvart teiest dimensioonist ja hakkad linna normaalseks muutma. Millisest teisest dimensioonist on jutt ja kuidas seal elatakse?

Tegemist on nüüdisaegse euroopaliku linnaga, kus linnavalitsus mitte lihtsalt ei räägi elukeskkonna parandamisest, vaid kus see on prioriteet, mille nimel tegutsetakse iga päev ja ilma vabandusteta. Selles linnas on poliitikutel sisemine põlemine luua maailma elamisväärsim linn. Elamisväärsimas linnas ei ole kõnniteed alaväärisemalt kitsad ega parkivad autosid täis, seal ei ole ka elumajade ümbrus automeri, lapsed ei pea saama kooli ja trenni autoga ning neist pooled ei ole seetõttu ülekaalulised. Selles linnas ei pea liikumispuudega inimesed veetma oma elu vangidena korterites, sest väliskeskond ei oota neid. Kahjuks on Tallinna reaalsus teistsugune. Ikka kuuleme, kuidas puudu on veel vaid üks viimane läbimurre, enne kui saab hakata elukeskkonda autovabamaks muutama.

Linnavõim on olnud pool mu elust stagneerunud, tegelenud enda võimu ebaseadusliku tsementeerimisega ja linnatänavate nüüdisajastamise asemel kinnistanud nõukogudeaegse linnaruumi eripärasid.

sest. Selles linnas ei pea liikumispuudega inimesed veetma oma elu vangidena korterites, sest väliskeskond ei oota neid. Kahjuks on Tallinna reaalsus teistsugune. Ikka kuuleme, kuidas puudu on veel vaid üks viimane läbimurre, enne kui saab hakata elukeskkonda autovabamaks muutama.

Ühistranspordivõrk ei alga ega lõppe aga bussipeatustega, vaid ka kõik kõnniteed on osa sellest.

Millest tekkis idee hakata tegelema sellisel kujul sotsiaalmeedia linnaaktivismiga?

Tõuke selleks andis frustratsioon. Olen alati kesklinna teadvustanud ja oodanud pikisilmi juba 90ndatest, millal minu kodulinna jõuavad hoolitsetud haljasalad ning ilusad ja jalakäijasaõbralikud tänavad. Kahjuks on see ootus olnud suuresti asjata. Linnavõim on olnud pool mu elust stagneerunud, tegelenud enda võimu ebaseadusliku tsementeerimisega ja linnatänavate nüüdisajastamise asemel kinnistanud nõukogudeaegse linnaruumi eripärasid. Tänavate uuendamise ei tähenda Tallinnas mitte hubasemat linnaruumi, vaid nii lisatavaid sõiduradu ja parkimiskohti kui ka rohkem autodele suunatud odavaid ja koledaid liikluspostide kõnniteedel. Kahjuks leiab sellise kesklinna tõttu aina enam inimesi tee autodesse ning varem niisama koledatest tänavatest on saanud autotumise kiirendi.

Tallinna linn teatab aga eneseõigustuslikult iga aastal, et küsitluse järgi on umbes 90% tallinlastest oma elukeskkonnaga rahul. Samas ei ole enamik inimesi kunagi sügavamalt linnaruumi peale mõelnud ega analüüsinud, miks neile meeldib kuski olla. Selle näitlikustamiseks nimetas **Kõlvart** linnapeaks saades oma

lemmikpaikadena Tallinnas vanalinna, parke ja randu. Enesele aru andmata meeldivad talle Tallinna juures just autovabad piirkonnad. Ehkki liiklusemüra piiravad ja turvalist autota liikumist ning rohelust täis linnaruumi saab planeerida absoluutselt igale tänavale, siis nii Kõlvart kui ka tema eelkäijad on näidanud üles täieliku vastumeelsust linnakeskkonna arendamisele nendest punktidest lähtudes. Mantra on autoliikluse läbilaskevõime.

Millised oleksid küsitluse tulemused, kui lisada täpsustavaid küsimusi? Kas teile meeldiks see keskond rohkem, kui siin oleks laiem kõnnitee? Kui siin saaks istuda? Kui siin oleks ilus hoolitsetud haljastus ja puudeks müra? Ja kui seejärel uuesti küsida, kuidas odalake rahul praeguse keskonnaga. Linnavõim ei ole nende küsimuste esitamisest huvitatud.

Tallinnas kasvab sõiduaudode hulk viis protsenti aastas. Arvestades, et kogu linna on aastakümneid ehitatud ja ehitatakse jätkuvalt autoga liiklujatest lähtudes (valglinnastumine, kaubanduskeskused, uute teede rajamine, vanade laiendamine jne), siis kuidas sellise pikaajalise mitmetasandilise protsessi ümberpööramine sinu nägemuses toimima peaks?

Kiire ja ühiskonnale märgilise sammuna tuleb luua rattasõiduks tihed ja turvaline infrastruktuur. Turvaliste rattateede loomine nõuab enamik tänavatel väga väikesel investeeritud ja neid saab rajada üleöö. Ruumi on selleks KÕIKIDEL tänavatel. Tihti on asfaldil selleks ruumi isegi midagi ümber korraldamata. Samamoodi saab laiendada kõnniteid kelleltki midagi ära võtmata. Samas ei toeta ma kuidagi rattaradade maailmist kõnniteedele, sest need loovad nii ratturile kui ka jalakäijale ebameeldiva keskonna. Kahjuks on see linna peamine *modus operandi*.

Otsekohe peab alustama ka ühistranspordi konkurentsivõime reaalse tõstmisega. Hruštšovi-aegne bussivõrk tuleb nüüdisajastada, sest maailm on muutunud! Liinide algepeatuste koondamine Viru keskuse ümbrusesse on olnud lühinägelik ja tekitab rohkem probleeme, kui lahendab – inimesed soovivad liikuda kiiresti ja otse eri linnaosade vahel.

Trammivõrgu laiendamisest on räägitud juba 60 aastat, aga kus on teod? Uute liinide projekteerimist tuleb alustada kohe, vabandusi selleks ei ole. Peamised suunad peavad olema tiheda asustusega Lasnamäe, Sõle, Mustamäe ja Õismäe, mitte Jüri või Viimsi, kus elatakse hõredalt eramajades. Paaris suures Lasnamäe paneelikas elab sama palju inimesi, kui oleks Jüri maksimaalne trammikasutajate arv kokku.

Ühistranspordivõrk ei alga ega lõppe aga bussipeatustega, vaid ka kõik kõnniteed on osa sellest. Inimene

ei lenda ju otse bussipeatusest tööle või koju. See tähendab juba mainitud, et KÕIKIDESSE tänavatesse tuleb suhtuda suure hoolega. Kõik kõnniteed peavad olema mugavalt laiad, madaldatud äärekividega, ilusa tänavamõõbliga (mis ei ole keset liikumistrajektorit), mitmekesise haljastusega. Need tuleb planeerida tänavatele enne, kui asutakse ära mahutama sõiduradu. Praegu planeeritakse tänavaid vastupidi.

Pealinna rahvastikutihedus on pigem hõre. Mis lahendusi peale kergliiklusteade oleks siin võimalik veel rakendada, et muuta sellel suurel pindalal ja heitliku kliimaga kohas transpordivõimalusi mitmekesisemaks ja elanike jaoks funktsionaalseks? Tallinna rahvastikutihedusel pole väga midagi. Me ei pea võrdlema end vanade Lääne-Euroopa suurlinnade tänapäevastamine. Pole keeruleine kirjutada algoritme, mis leiaksid optimaalsed bussigrasfikud juba sõitvatele liinidele nii, et nt Piritas suunal ei sõidak bussid IA, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, U, V, W, X, Y, Z, AA, AB, AC, AD, AE, AF, AG, AH, AI, AJ, AK, AL, AM, AN, AO, AP, AQ, AR, AS, AT, AU, AV, AW, AX, AY, AZ, BA, BB, BC, BD, BE, BF, BG, BH, BI, BJ, BK, BL, BM, BN, BO, BP, BQ, BR, BS, BT, BU, BV, BW, BX, BY, BZ, CA, CB, CC, CD, CE, CF, CG, CH, CI, CJ, CK, CL, CM, CN, CO, CP, CQ, CR, CS, CT, CU, CV, CW, CX, CY, CZ, DA, DB, DC, DD, DE, DF, DG, DH, DI, DJ, DK, DL, DM, DN, DO, DP, DQ, DR, DS, DT, DU, DV, DW, DX, DY, DZ, EA, EB, EC, ED, EE, EF, EG, EH, EI, EJ, EK, EL, EM, EN, EO, EP, EQ, ER, ES, ET, EU, EV, EW, EX, EY, EZ, FA, FB, FC, FD, FE, FF, FG, FH, FI, FJ, FK, FL, FM, FN, FO, FP, FQ, FR, FS, FT, FU, FV, FW, FX, FY, FZ, GA, GB, GC, GD, GE, GF, GG, GH, GI, GJ, GK, GL, GM, GN, GO, GP, GQ, GR, GS, GT, GU, GV, GW, GX, GY, GZ, HA, HB, HC, HD, HE, HF, HG, HH, HI, HJ, HK, HL, HM, HN, HO, HP, HQ, HR, HS, HT, HU, HV, HW, HX, HY, HZ, IA, IB, IC, ID, IE, IF, IG, IH, II, IJ, IK, IL, IM, IN, IO, IP, IQ, IR, IS, IT, IU, IV, IW, IX, IY, IZ, JA, JB, JC, JD, JE, JF, JG, JH, JI, JJ, JK, JL, JM, JN, JO, JP, JQ, JR, JS, JT, JU, JV, JW, JX, JY, JZ, KA, KB, KC, KD, KE, KF, KG, KH, KI, KJ, KK, KL, KM, KN, KO, KP, KQ, KR, KS, KT, KU, KV, KW, KX, KY, KZ, LA, LB, LC, LD, LE, LF, LG, LH, LI, LJ, LK, LL, LM, LN, LO, LP, LQ, LR, LS, LT, LU, LV, LW, LX, LY, LZ, MA, MB, MC, MD, ME, MF, MG, MH, MI, MJ, MK, ML, MM, MN, MO, MP, MQ, MR, MS, MT, MU, MV, MW, MX, MY, MZ, NA, NB, NC, ND, NE, NF, NG, NH, NI, NJ, NK, NL, NM, NN, NO, NP, NQ, NR, NS, NT, NU, NV, NW, NX, NY, NZ, OA, OB, OC, OD, OE, OF, OG, OH, OI, OJ, OK, OL, OM, ON, OO, OP, OQ, OR, OS, OT, OU, OV, OW, OX, OY, OZ, PA, PB, PC, PD, PE, PF, PG, PH, PI, PJ, PK, PL, PM, PN, PO, PP, PQ, PR, PS, PT, PU, PV, PW, PX, PY, PZ, QA, QB, QC, QD, QE, QF, QG, QH, QI, QJ, QK, QL, QM, QN, QO, QP, QQ, QR, QS, QT, QU, QV, QW, QX, QY, QZ, RA, RB, RC, RD, RE, RF, RG, RH, RI, RJ, RK, RL, RM, RN, RO, RP, RQ, RR, RS, RT, RU, RV, RW, RX, RY, RZ, SA, SB, SC, SD, SE, SF, SG, SH, SI, SJ, SK, SL, SM, SN, SO, SP, SQ, SR, SS, ST, SU, SV, SW, SX, SY, SZ, TA, TB, TC, TD, TE, TF, TG, TH, TI, TJ, TK, TL, TM, TN, TO, TP, TQ, TR, TS, TT, TU, TV, TW, TX, TY, TZ, UA, UB, UC, UD, UE, UF, UG, UH, UI, UJ, UK, UL, UM, UN, UO, UP, UQ, UR, US, UT, UY, UZ, VA, VB, VC, VD, VE, VF, VG, VH, VI, VJ, VK, VL, VM, VN, VO, VP, VQ, VR, VS, VT, VU, VV, VW, VX, VY, VZ, WA, WB, WC, WD, WE, WF, WG, WH, WI, WJ, WK, WL, WM, WN, WO, WP, WQ, WR, WS, WT, WU, WV, WW, WX, WY, WZ, XA, XB, XC, XD, XE, XF, XG, XH, XI, XJ, XK, XL, XM, XN, XO, XP, XQ, XR, XS, XT, XU, XV, XW, XX, XY, XZ, YA, YB, YC, YD, YE, YF, YG, YH, YI, YJ, YK, YL, YM, YN, YO, YP, YQ, YR, YS, YT, YU, YV, YW, YX, YY, YZ, ZA, ZB, ZC, ZD, ZE, ZF, ZG, ZH, ZI, ZJ, ZK, ZL, ZM, ZN, ZO, ZP, ZQ, ZR, ZS, ZT, ZU, ZV, ZW, ZX, ZY, ZZ.

Lisaks eespool mainitud ühistranspordi nüüdisajastamisele on hädavajalik osa sellest ka bussigrasfikute tänapäevastamine. Pole keeruleine kirjutada algoritme, mis leiaksid optimaalsed bussigrasfikud juba sõitvatele liinidele nii, et nt Piritas suunal ei sõidak bussid IA, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, U, V, W, X, Y, Z, AA, AB, AC, AD, AE, AF, AG, AH, AI, AJ, AK, AL, AM, AN, AO, AP, AQ, AR, AS, AT, AU, AV, AW, AX, AY, AZ, BA, BB, BC, BD, BE, BF, BG, BH, BI, BJ, BK, BL, BM, BN, BO, BP, BQ, BR, BS, BT, BU, BV, BW, BX, BY, BZ, CA, CB, CC, CD, CE, CF, CG, CH, CI, CJ, CK, CL, CM, CN, CO, CP, CQ, CR, CS, CT, CU, CV, CW, CX, CY, CZ, DA, DB, DC, DD, DE, DF, DG, DH, DI, DJ, DK, DL, DM, DN, DO, DP, DQ, DR, DS, DT, DU, DV, DW, DX, DY, DZ, EA, EB, EC, ED, EE, EF, EG, EH, EI, EJ, EK, EL, EM, EN, EO, EP, EQ, ER, ES, ET, EU, EV, EW, EX, EY, EZ, FA, FB, FC, FD, FE, FF, FG, FH, FI, FJ, FK, FL, FM, FN, FO, FP, FQ, FR, FS, FT, FU, FV, FW, FX, FY, FZ, GA, GB, GC, GD, GE, GF, GG, GH, GI, GJ, GK, GL, GM, GN, GO, GP, GQ, GR, GS, GT, GU, GV, GW, GX, GY, GZ, HA, HB, HC, HD, HE, HF, HG, HH, HI, HJ, HK, HL, HM, HN, HO, HP, HQ, HR, HS, HT, HU, HV, HW, HX, HY, HZ, IA, IB, IC, ID, IE, IF, IG, IH, II, IJ, IK, IL, IM, IN, IO, IP, IQ, IR, IS, IT, IU, IV, IW, IX, IY, IZ, JA, JB, JC, JD, JE, JF, JG, JH, JI, JJ, JK, JL, JM, JN, JO, JP, JQ, JR, JS, JT, JU, JV, JW, JX, JY, JZ, KA, KB, KC, KD, KE, KF, KG, KH, KI, KJ, KK, KL, KM, KN, KO, KP, KQ, KR, KS, KT, KU, KV, KW, KX, KY, KZ, LA, LB, LC, LD, LE, LF, LG, LH, LI, LJ, LK, LM, LN, LO, LP, LQ, LR, LS, LT, LU, LV, LW, LX, LY, LZ, MA, MB, MC, MD, ME, MF, MG, MH, MI, MJ, MK, ML, MM, MN, MO, MP, MQ, MR, MS, MT, MU, MV, MW, MX, MY, MZ, NA, NB, NC, ND, NE, NF, NG, NH, NI, NJ, NK, NL, NM, NN, NO, NP, NQ, NR, NS, NT, NU, NV, NW, NX, NY, NZ, OA, OB, OC, OD, OE, OF, OG, OH, OI, OJ, OK, OL, OM, ON, OO, OP, OQ, OR, OS, OT, OU, OV, OW, OX, OY, OZ, PA, PB, PC, PD, PE, PF, PG, PH, PI, PJ, PK, PL, PM, PN, PO, PP, PQ, PR, PS, PT, PU, PV, PW, PX, PY, PZ, QA, QB, QC, QD, QE, QF, QG, QH, QI, QJ, QK, QL, QM, QN, QO, QP, QQ, QR, QS, QT, QU, QV, QW, QX, QY, QZ, RA, RB, RC, RD, RE, RF, RG, RH, RI, RJ, RK, RL, RM, RN, RO, RP, RQ, RR, RS, RT, RU, RV, RW, RX, RY, RZ, SA, SB, SC, SD, SE, SF, SG, SH, SI, SJ, SK, SL, SM, SN, SO, SP, SQ, SR, SS, ST, SU, SV, SW, SX, SY, SZ, TA, TB, TC, TD, TE, TF, TG, TH, TI, TJ, TK, TL, TM, TN, TO, TP, TQ, TR, TS, TT, TU, TV, TW, TX, TY, TZ, UA, UB, UC, UD, UE, UF, UG, UH, UI, UJ, UK, UL, UM, UN, UO, UP, UQ, UR, US, UT, UY, UZ, VA, VB, VC, VD, VE, VF, VG, VH, VI, VJ, VK, VL, VM, VN, VO, VP, VQ, VR, VS, VT, VU, VV, VW, VX, VY, VZ, WA, WB, WC, WD, WE, WF, WG, WH, WI, WJ, WK, WL, WM, WN, WO, WP, WQ, WR, WS, WT, WU, WV, WW, WX, WY, WZ, XA, XB, XC, XD, XE, XF, XG, XH, XI, XJ, XK, XL, XM, XN, XO, XP, XQ, XR, XS, XT, XU, XV, XW, XX, XY, XZ, YA, YB, YC, YD, YE, YF, YG, YH, YI, YJ, YK, YL, YM, YN, YO, YP, YQ, YR, YS, YT, YU, YV, YW, YX, YY, YZ, ZA, ZB, ZC, ZD, ZE, ZF, ZG, ZH, ZI, ZJ, ZK, ZL, ZM, ZN, ZO, ZP, ZQ, ZR, ZS, ZT, ZU, ZV, ZW, ZX, ZY, ZZ.

Planeerides tuleb läbi mõelda autota inimese liikumine. Näiteks rattaga ühistranspordijaama, kus on turvaline rattaparkla, kiire transpordühendus ja võimalus liikuda sihtpunkti rendirattaga. Ja mitte ainult mõelda, vaid need võimalused tuleb ka luua.

Juba 15 aastat tagasi räägiti, et õige pea hakkavad Tallinna foorid eelistama ühistransporti. Kahjuks pole linn seda siiani strateegiliselt kasutama asunud. Paugupealt võiks ühistranspordi liikumiskiirust ja tänu sellele ka eelist märgatavalt tõsta.

Samal ajal tuleb hakata lõpuks tegelema liiklusvoo „aktsepteeritud kiiruseületamisega“ – 50 alas 60-ga sõitvate autojuhile tundub autosõit seeläbi veel kiirem ja mugavam. Üldlevinud kiiruseületamine annab talle tagasihoidlikult 20% ajavõitu isegi peatusteta sõitva bussi ees. Teen siinkohal üleskute katsetada, kuidas on sõita nii, et spidomeeter kordagi üle lubatud kiiruse ei tiksu. Lisaks kaassõitjate agressivsusele saab tunda ka aja- ja ruumitaju teisenemist. Distantsid pikenevad ja hakkad mõtlema, kas ikka on vaja sõita. Kiiruseületamine muudab eraauto ja ühistranspordi konkurentsi juba eos vildakaks.

Ilmselt on siin tähtis rõhutada, et autoliiklus peab samuti alles jääma. Nii nagu autosid omavad Kopenhaageni ja Amsterdami elanikud, omavad neid ka tuleviku tallinlased. Kellegi vanaema ei jää sõidutamata ja lastekarja ringivedamist ei hakata kuidagi takistama. Aga igapäevast autosõidust on valdaval osal autokasutajatest 20% võimalik loobuda. Suur asi oleks, kui saaks inimesed kas või kahel-kolmel päeval nädalas autota liikuma. Paljud neist ei ole juba aastakümneid isegi poes autota käinud.

Intervjuu pikemat versiooni loe Müürilehe veebilüljaandest muunlehte.ee.

NÄHTAVAKS TEGEMISE KUNST

Brexit ja pandeemia keerises Eestisse naasnud kunstnik otsib kohta iseendale ja ruumi naisena elamise paljususele.

Intervjuu **Maria Kapajevaga**. Küsid **Merilin Talumaa** ja **Annika Toots**

Maria Kapajeva on multidistsiplinaarne visuaalkunstnik, kes on käsitlenud oma loomingus isikliku ja kollektiivse ajaloo ning identiteedi küsimusi, „võõraks” olemist ja eelkõige naiste representatsiooni ühiskonnas. Kapajeva on pärit Narvast ning ta on tegelema pikalt Kreenholmi püüdnud mõtestamisega. Ta naasis just Londonist, kus ta elas viimased 14 aastat. Sep-

Ma olen uurinud, mida tähendab olla keskealine naine, ja seda, kuidas naised pärast neljakümnendat eluaastat avalikkusest drastiliselt ära kaovad.

Annika Toots on EKA kunstiteaduse ja visuaalkunsti instituudi doktorant ja ingliskeelse ajakirja Estonian Art toimetaja. Oma uurimistöös huvitub ta aja materialiseerimise ja maastiku representatsioonidega tegelevast kaasaegsest kunstist, keskendudes peamiselt fotograafiale.

Merilin Talumaa on kunstikorraldaja ja kuraator, kes elab ja töötab Eestis ja Prantsusmaal. Tal on käsil projekt „Roots to Routes” – Marseille’ ja Baltimaade kunstnike, kuraatorite ja organisatsioonide vaheline koostöö, mis on osa I3. Manifesti biennaali „Les Parallèles du Sud” programmist.

tembri keskpaigas avas ta Tallinna Kunstihoone galeriis isikunäituse „Kui maailm õhku lendab, loodan lahkuda tantsides”.

Miks sa otsustasid tagasi Eestisse tulla?

Tegelikult ma ei tea, miks ma otsustasin tagasi tulla, ega ka seda, mis edasi hakkab saama, aga pärast kolme kuud Eestis olemist tundub see õige valik. Naasmise praktiline põhjus oli see, et mu korteri üürileandja palus mul keset eriolukorda välja kolida. Tööd ei olnud ja London on ilmselgelt väga kalline linn. See pani mind mõtlema, kus mul oleks sellisel ebakindlal ajal parem olla. Olin mõelnud Tallinnasse, aga ka Londonis kuhugi mujale kolimisele. Ma igatsusin Lääne-merd – see on mu tõeline koduigatsus.

Kuidas mõjutas sinu sealset elu ja tagasipöördumist Brexit?

Brexit referendumi ja sellega kaasnev on olnud mu viimase kümne Suurbritannias elatud aasta taustamuusika. Olen seadnud Londonis elamist kahtluse alla alates 2016. aastast, aga Brexit vaid kinnistas mõlgutusi tulevikust. London on küll suurepärase koht, aga kui soovid suuremat stuudiot ja mingitki vaba aega, siis need kaks soovi ei ühildu. Mul oli peaaegu *déjà vu* – selline nahaalune tunne. Nüüd olin sellest tundeist palju teadlikum kui 1991. aastal Eestis. Siis tähendas see siin vene vähemuse hulka kuulumist – oled äkki välismaalane ja sind ei võeta omaks. Seos nende kahe sündmuse vahel oli märgiline, aga täiskasvanuna mõistsin ma seda muidugi tunduvalt paremini. See pani kohe küsima, mis on mu suhe selle olukorraga, kas ma tahan olla osa sellest. Brexit-eeeline idee elust mõnes Suurbritannia väikelinnas tundus uues reaalsuses peaaegu võimatu.

Sa oled maininud, et enda võõrana tundmisel on oluline roll ka keelel. Kuidas see muutus seoses Brexitiga?

Ma kasutan paratamatult inglise ja eesti keelt nagu välismaalane ning mingis ulatuses on seal alati aktsent sees. Keeleoskus seab piirid ka õppimisvõimele. See on küll isiklikult frustreriv, aga Brexit lisas sinna teadlikkuse, et äratudmine, et olen võõras, jääb. Isegi kui mul oleks Briti pass, ei teeks see minust britti ega muudaks seda, kuidas kedagi nähakse britina.

Kuidas on pandeemia mõjutanud sinu kunstipraktikat ja otsust tulla Eestisse?

Kunst on olnud alati väga napras positsioonis. Pandeemia ajal on olnud huvitav näha, kui vähe kultuuri tegelikult toetatakse. Me oleme alles selle kõige algfaasis ja olukord võib veel palju hullemaks minna. Kui jäin eriolukorra ajal võõraste inimestega korterisse kinni, siis hakkasin endalt küsima, mis kohta ma tahaksin pidada enda jaoks „kohalikuks”, kuhu ma tahaksin panustada, kus ma saaksin pakkuda oma oskuseid ja teadmisi. Mõtlesin kohe Eesti peale, kust olen saanud kunstnikuna palju toetust. Ma arvan, et pandeemia on suur nihestus kunstipraktikates ja kogukondades, mis tegutsevad kunstiloogika põhjal. See on ka minu

suurim mure. Kunstnikuna reisisin oma töö tõttu palju, korraldades õpitubasid, avades näitusi, viibides residentuurides. See kõik on seotud rahateenimise, aga ka nähtavuse, huvitavate vestluste ja koostöödega. Nüüd olen ma sellest täielikult ära lõigatud, ja kuigi me räägime jätkusuutlikkusest ning vähem reisimisest, siis kogu kunstimaailm on rajatud mobiilsusele ja suhtlusele – kui terve rahvusvaheline võrgustik ja koostöö ei toimi, siis kuidas kunstnikud ellu jäävad?

Mis tunne on tulla sellisest väga multikultuursest linnast nagu London Eestisse, mis on praegu tugevalt sissepoole suunanud rahvusriiki, ka poliitilise olukorra mõttes?

Ilmselgelt olen ma sellest teadlik ning käsitlen seda ka oma uues teoses, mis on osa mu näitusest Tallinna Kunstihoone galeriis. Püüan teha kodaniku, kunstniku ja inimesena nii palju kui võimalik, et võimendada liberaalseid vaateid. Tarbetu oleks Briti ja Eesti valitust hea ja halva skaalal võrrelda – nad on väga sarnased ja mõlemas riigis on seis ühtmoodi vilets. Kuid võib-olla on see ka võimalus midagi muuta. Minu jaoks oli Brexit puhul suurim probleem see, et ma ei saanud referendumi hääletada ja oma häält kuuldavaks teha. Muidu ma olen alati hääletanud, nii Eestis kui ka Suurbritannias.

Septembris avasid Tallinna Kunstihoone galeriis näituse „Kui maailm õhku lendab, loodan ma lahkuda tantsides”, kuid kolm sinu isikunäitust tühistati sel aastal pandeemia tõttu.

Jah, kolm näitust tühistati. Tallinna Kunstihoone näitust oli me aga kavandanud juba kaks aastat. See tegeleb sootemaatika ja naiste representatsiooniga ühiskonnas. Tänu kolimisele sain ma luua näitusele kõik uued teosed Eestis kohapeal, mis oli meeldiv väljakutse. Juhtus nii, et kõik loksus hästi paika, kuna näituse toimumise kuupäevad olid juba ammu planeeritud.

Kuidas on Kunstihoone galerii näitus seotud sinu pikaajalise uurimisteema – naiste representatsiooniga?

Ma olen uurinud, mida tähendab olla keskealine naine, ja seda, kuidas naised pärast neljakümnendat eluaastat avalikkusest drastiliselt ära kaovad. Pärast neljakümnendat eluaastat toimub naiste avalikus kuvandis üleminek. Avalikkus lakkab nägemast neid potentsiaalsete emadena, kuigi tegemist on endiselt meno-

pausieelse perioodiga. Siin on kõnekas **Sigmund Freudi** ema ja hooa kontseptsioon – kui sa ei sobitu ühega neist, siis rohkem valikuid sul pole. Isiklikult kogemusest mängis siin olulist rolli minu neljakümnendatesse eluaastatesse jõudmine, laste puudumine ning leppimine õigusega lapsi mitte tahta. Vähe on arutatud ja räägitud ning vähesed naised teavad, et ka siis on hästi, kui sul ei ole lapsi. Seoses sellega, kui sa ei täida emarolli, parafraaseeriksin Eesti poliitikuid: „Kui ta on 27-aastane naine ja tal pole last, siis palun laske ta maha.” Minu uurimistöös ei ole keskne minu enda kogemus, vaid ma olen intervjuueerinud paljusid erineva kultuurilise taustaga naisi. Mõned minu uued teosed põhinevad nendel intervjuudel või on neist inspireeritud.

Nende teemadega suhestuvad ilmselgelt paljud naised. Neile avaldatakse survet saada emaks ja võimatu on sellest kuidagi pääseda.

Sheila Heti raamat „Emadus” (Motherhood, 2018) oli minu jaoks suureks inspiratsiooniks. Heti ütles, et naine vanuses 14–44 peab põhimõtteliselt suutma teha kõike: karjäär, pere, lapsed. Pärast 44. eluaastat on ta tupikus. Seega on naisel justkui saavusteks 30 aastat ja siis on kõik. Ma saan varsti 44 ja suhestun selle teemaga väga tugevalt. Vanuse kontekstis lasub naisel palju suurem surve kui meestel. Kuna hoolitsemise näitena ka bioloogiliselt laste eest, on see surve just meil.

Kas näitus „Kui maailm õhku lendab, loodan ma lahkuda tantsides” on sinu senise pikaajalise uurimistöö lõpptulemus?

Näitus ei esita minu senise uurimistöö lõpptulemust, vaid on pigem üks selle peatükkidest. Mind huvitab, kuidas rahvuslikult meelestatud parteid tegelevad järjepidevalt rahva taastootmise küsimusega. Nagu Ungaris: sulgeme piiri, kutsume naised tagasi, meil on vaja rohkelt ungarlasi, valgeid lapsi. Absoluutselt ignoreeritakse fakti, et planeedi rahvaarv kasvab iga sekundis. Meid ei ohusta liigina mitte väljasuremine, vaid ülerahvastumine. See on suuremas plaanis väga hirmutav.

Sinu näituse ja uute teoste vastukaja on kindlasti väga huvitav.

Minus tekitab natuke ärevust, kuidas mu uusi teoseid võidakse tajuda. Minu peamine motiivatsioon on olnud olla aus. Mul ei ole lapsi ja mul läks aega, et seda endale öelda, aga niipea kui saad seda endale öelda, saad seda öelda ka maailmale. Keegi oleks võinud mulle 20-aastasena mainida, et mul on valikuvõimalus. Kuni oma kolmekümnendate eluaastate ja Suurbritannias kolimiseni ei kuulnud ma kunagi kedagi lausumas, et elu võib olla ka lastevaba; et ka see on üks valikuvõimalus. See surve tuleb väljastpoolt, kuid see muutub internaliseeritud kriitikaks. Ma ei tea ühtegi naist, kes ei mõtleks sellele küsimusele enam-vähem iga päev, kuni teedki lõpuks otsuse või jääd rasedaks. See on küllaltki frustreriv.

Üks osa probleemist ongi tegelikult vähene teadlikkus ja väline surve internaliseerimine. Naisi saadab pidevalt tunne, et nad peavadki kõige

Foto: Keiu Measik

hakkama saama, iga valiku puhul jääb aga alles mingi osa, mis pälvib ühiskonna hukkamõistu.

Võib-olla seetõttu on uus näitus minu jaoks veelgi olulisem – ma tahaksin, et mul oleks veel valikuvõimalusi. Kui mitte ema, kui mitte seksuaalselt atraktiivne hoor, siis kas ma saan olla lihtsalt selline, nagu ma olen? Kas te saaksite lõpetada mu sildistamise? Naise jaoks on olemiseks vähe alternatiive. Sheila Heti puhul sümpatiseeribki mulle see, et ta räägib lastevabaduse ideedest, sellega seotud lingvistikast. Kui me räägime lastetusest, siis kohe oleks justkui midagi puudu. Ja su identiteet on ehitatud üles puudumisele. Kas oleks võimalik seda ka mõnel teisel moel konstrueerida? Sellega seostub ju automaatselt mingi negatiivne aspekt. See ei paku midagi enam kui nende piiride laiendamist. Keegi ei suuda muidugi sellist revolutsiooni kohe ellu viia, see on võimatu, aga kuidagi peab sellele mõtlema hakkama.

on selle omamoodi kokkuvõte, mis aitab mul edasi liikuda, ja ma tundsin ka kohustust koostada see raamat just nende naiste jaoks Narvas. Tahtsin väga, et neil kõigil oleks selle raamatu eksemplar.

Kas raamat on Narva projekti viimane osa?

Raamat lõpetab osa, mida ma alustasin Narvas 2017. aastal. Tegime Narva kunstiresidentuuriga mõningaid plaane, mida edasi teha. Need on veel meie peades, aga ehk saame mingi osa tulevikus teoks teha. Ma ei usu, et ma Kreenholmi täielikult oma peast välja saan, see on minuga vist igavesti. See toob mind uuesti tagasikolimis juurde. Lennukis olles mõtlesin, kui tore oleks olla Eestis ja leida miski, mida saan teha, olles see, kes ma olen, mitte üritades olla keegi teine. Püüdmata tõestada, et olen tõeline

graphy” ja „One Image Story”. Milline on nende roll sinu praktikas ja mis on nende eesmärk?

„Fast Forward: Women in Photography” on uurimisprojekt, mida juhivad professor **Anna Fox** ning kuhu kuulun ka mina. Korraldame projekti raames konverentse, töötubasid ja mentorlusprogramme naistele fototööstuses. Selle ühe osana toimetan ma Instagrami kontot *womeninphoto*, kuhu ma kutsun professionaale üle maailma oma töid näitama. Kui ma sotsiaalmeediaga alustasin, siis mind kütkestas, et Instagramis on noorem põlvkond. Tahtsin ka seal olla, et naistele nähtavust pakkuda. Siis sain aru, et see on hea koht ka uurijatele, kuraatoritele. Ma mõistsin, et see tundub väike asi – anda kellelegi nädal, et oma töid näidata –, kuid tegelikult võib olla just vastupidi, sest inimene saab juurde enesekindlust ja tagasisidet laiemalt publikult. Fotograafias on praegu rohkem naisi kui mehi, kuid kuidagi jõuavad just mehed tippu ja saavutavad suurema nähtavuse. *womeninphoto* on mõeldud fotograafidele parema nähtavuse tagamiseks. Enamik neist inimestest on oma teekonna alguses. Sageli on tege-

Kui tore oleks olla Eestis ja leida miski, mida saan teha, olles see, kes ma olen, mitte üritades olla keegi teine. Püüdmata tõestada, et olen tõeline eestlane.

mist väga põnevate teostega ja mul on hea meel, et paljud tuntud kuraatorid jälgivad seda kontot.

Meie vestluse käigus on tulnud mitu korda jutuks, et sa soovid naistele nähtavust pakkuda. Miks see sinu jaoks nii oluline on?

Kui ma 14 aastat tagasi Suurbritanniasse jõudsin ja seal hariduse omandasin, siis mõistsin, et kõik lood, mille me oleme alateadlikult omanud, lähtuvad meeste perspektiivist. Ma arvan, et lugude rääkimine on oluline – kui ma tean su lugu, siis ma ei saa sind vihata. Kui me näeme rohkem erinevaid vaatenurki ja kuulame rohkem erinevaid lugusid, siis seda suurem on maailmas empaatiavõime. Tekib vähem võimalusi,

Kaader Maria Kapajeva videoteostest „Kümme viisi, kuidas mitte muutuda nähtamatuks keskealiseks naiseks”, 2020

Sa oled töötanud varem Narva ajaloo ja kontekstiga – linnaga, kust sa pärit oled. Kas Narva, selle ajalugu ja inimesed on seotud ka Kunstihoone galerii näitusega?

Mõnes mõttes ma näen mingeid seoseid. Minu jaoks on olnud alati oluline anda naistele hääl. Kunstihoone näituse kallal töötades koostasin ma paralleelselt ka oma raamatu. 2017. aastal Narva näitus „Unistus on helge, veel ebaselge” avades teadsin kohe, et tahan, et see projekt oleks olemas raamatuna. Raamat

eestlane. Olen sündinud siin, nii et see on minu riik, kuid Ida-Virumaalt pärit olemine ja vene keeles rääkimine on samuti osa minust. Aga näen ka seda, et olen naine ja elan läbi kõiki neid protsesse, mis on ka minu jaoks olulised. Püüan lihtsalt leida tasakaalu nende erinevate kogukondade ja teemadega töötamise vahel.

Sa oled algatanud ka mitmeid veebipõhiseid platvorme, nagu „Fast Forward: Women in Photo-

Maria Kapajeva neonskulptuur „Or Other”, 2020

et meiega saaks manipuleerida, et tekitada meie vahel konflikte. **Caroline Criado Perez** „Invisible Women: Exposing Data Bias in a World Designed for Men” on minu arvates üks 21. sajandi olulisimaid raamatuid – see räägib sellest, kuidas me kasvame vaikides üles meeste konstrueeritud ideedega ega saa neid kahtluse alla. Me oleme nendega kohanenud. Ma tahan näidata, et see ei ole ainsus lähenemisviis, võib olla ka teistmoodi. Mustvalget maailma ei eksisteeri, me vajame kaasavat ühiskonda.

UUS EESTI BIIT

MAN REI

Eksperimentaalmuusik Man Rei ehk Kristin Reiman pakub oma albumil „Cusp” mõtisklusi postmodernistlikku ühiskonda saatvast väsimusest ja kurnatusest.

Kuidas sündis Man Rei?

Man Rei sündis umbes neli aastat tagasi, kui ma kasutatud MIDI-klaviatuuri ostsin ja selle seejärel oodatust tunduvalt suuremas karbis rattaga kuidagi Kopliskesklinna suutis vedada. Olin just aastaks Pariisi kolimas ning otsustasin selle talvejope asemel kohvrisse pakkida, mis oli lõpuks päris hea mõte, sest talv ei olnud seal eriti külm ja Abletoni kallal oli sealses piiskeses korteris väga põnev nokitseda. Praegu Frankfurdis tegutsedes on küll õnneks ruumi rohkem, aga eks pilliarsenal on ka veidi laienuud.

Sinu sel aastal ilmunud plaat „Cusp” tegeleb lõputu väsimuse ning igapäevamuredest tingitud unetuse temaatika valamisega helidesse. Kuidas selle plaadi tegemine sulle endale mõjus? Kas see oli omamoodi teraapia ees?

Lindistasin albumit 2019. aasta esimeses pooles paralleelselt oma lõputööga Städelshules, milleks oli uneteemaline ooper „The Drowse”. Maailm näis tol hetkel nii väsinud ja kokku kukkumas ning uni tundus kui põgenemine ümbritsevast ebamugavusest. „Cusp” käsitleb sama teemat rohkemate helikihitide ning hajasama sõnastusega, kuigi mõned osad läksid projektide vahel ka vahetusse.

Ma ei leia, et „Cuspi” tegemine oleks minu jaoks just teraapiline olnud, sest lindistamine, kirjutamine ja tükide kokkupanek oli pigem killustatud siin-seal-kui-aega-on kui põhjalik mõtestatud kulgemine. Hääle kasutamine on küll omamoodi vabastav, kuid ma ei tee muusikat selleks, et ennast paremini tunda. Pigem nõudis album palju kannatust, sest kasseti väljaandmine võttis oodatust aasta jagu kauem aega, aga võib-olla nii ongi parem.

Foto: autoportree

Küsis Mariliis Mõttus

Oled rohkem tuntud kunstnikuna installatsiooni ja skulptuuri vallas, kus oled tegeleud teistegi inimloomusele omaste painetega, nagu hirmud, ärevus ja igavus. Mis sind nende teemade juures huvitab?

Mind huvitab, miks miski haaramatu ja poolsuletamatu ennast kergesti kinnisideeks vormida suudab ning seeläbi tervet eluolu juhtima hakkab. Peas toimuv muudab omakorda ka ümbruse tajumist, maailm tundub liiga suur, rõhuv ja ärev, nagu vaataks kinoekraani liiga lähedalt.

Kunstipraktikas püüdsin selliseid tundeid ruumis taasluua või vähemalt neid kuidagi keskkonna kaudu ajendada. Installatsioonist ja skulptuurist olen ma siiski viimase paari aasta jooksul lahti lasknud, sest sarnaseid ideid on tunduvalt ressursisäästlikum lahendada heliga.

Oled kasutanud „Cuspi” välisvalvestisi linnaruumist. Mis helisid sa peamiselt lindistasid?

Jalutan tihti eesmärgitult ringi ja lindistan klippe helidest, mis millegipärast kõrva jäävad. Kasutan salvestisi hiljem toorainena virtuaalsete instrumentide ehitamiseks, nii et paljusid heliallikaid pole lõpuks võimalik kuulates tuvastada.

„Cuspi” olen kasutanud nii öist rekaviinat Frankfurdi maanteesillalt, kirikukellasid Berliinist kui ka ritsikate siristamist ning mingsugust veidrat elektrikapi suminat. Matkasin enne albumi lõpetamist Tšehhis ning leidsin ühest suvilast vanad kantrikassetid ja estraadi-

Pane kõrv peale: crashsymbols.bandcamp.com/album/cusp

KUULA IDA RAADIOST

Foto: IDA Raadio

SÜMPAATILINE ÕUDUS

„Sümpaatiline õudus” tutvustas end esimesel eetriseminekul fraasiga „metsikut helidisaini hubastesse interjööridesse”. Rohkem kui kaks aastat hiljem on see kirjeldus endiselt tabav. Saatejuhid Tanel Paliale ja Holger Loodus on mänginud koos nii plaate kui ka mitmes bändis. Rabimilia, viimane neist projektidest, tunneb end muusikaliselt „Sümpaatilisele õudusele” üsna lähedalseisvana. Üks *live*'is, teine IDA Raadio eetris – mõlemad

kõlavad popmuusika äärealadel, püüdes jõuda välja juurteni. Näiteks luua silda Éliane Radigue'i 1960ndate elektroonilise avangardi ja moodsa *drone rock*'i vahele. „Sümpaatilise õuduse” üks idee on teha kuuldavaks väga põgusad helid, mille pärisosaks on võib-olla hoopis vaikus ja mis seetõttu tihti raadioeetrisse ei satu. Külalispole „Sümpaatilisel” seni stuudios käinud, kuid varsti loodavad Tanel ja Holger olla oma saates ise külalised – panna kokku tunnijase saate enda eksirännakust kummalises muusikas, Rabimilia mahukast arhiivimaterjalist. Järgmine „Sümpaatiline õudus” on eetris 6. oktoobril kl 21.

Foto: IDA Raadio

PSÜHHODISKO

„Psühhodisko” on saade, mis peegeldab Tartus tegutseva vinüülaadipoee Psühhoteek ja sellega seotud „psühhoteegi” liikumise tegemisi. Psühhoteek on korraga nii plaadipoed, stuudio, valgustusasutus kui ka omanäolise ja huvitava muusika pakkumise ning leidmise koht. Saade IDA Raadios on aga loodud rahuldama kuulajate muusikalisi erivajadusi. Suuresti kuuleb valikut, mida Shazam ei tunne ja mida Spotify

ei mängi. Esitavat tuleb ainult vinüülidelt ja on enamasti Ida-Euroopa ja Melodija toodang. Psühhoteegi liikumise taga on seltskond, kelle jaoks ei ole esmatähtis kommerts või klikkide ja allalaadimiste arv. Pigem soovivatke harida, tutvustada senikulmatut ja nautida üksteise muusikalist seltskonda. See on helilooming, mida leiab tolmustelt plaadiletidelt ja täikadelt ning mida ei ole tihti muudel kandjatel peale vinüüli välja antud. See ei tähenda samas, et kogu muusika oleks tundmatu. On palju avangardeid pärlie, omaaegselt populaarseid hitte, mis on unustusehõlma vajunud või lihtsalt „moesti” läinud. Selline muusikaarheoloogia ja leitu jagamine on tegijatele puhas rõõm. Saadet juhib Ahto Külvet. Järgmine „Psühhodisko” on eetris 20. oktoobril kl 15.

Foto: press

White Gloss – Toolbox (Internet Cafe, 2020)

■■■■□

Kuulas Tanel Matsalu

huerequeque – huerequeque (Trash Can Dance, 2020)

■■■■■

Kuulas Lauri Tikerpe

L Steelo – Tallinna kõrgeimal mäel (Priisle Records, 2020)

■■■■□

Kuulas Mihkel Noot

Kodumaise *underground*-tantsumuusika skeenes on pead tõstmas meeliülendavad *post-club*-helivood. Käima on lükatud üritustesarjad ning tekkinud on punt Djsid ja produtsente, keda võiks siduda selle uue kooli elektrosühedele. Välismaised muusikaajakirjad ja -portaalid on võtnud nende saundide kirjeldamiseks kasutusele omamoodi katustermi „deconstructed club”. Sellest kontseptist on saanud nähtus, mille alla liigitatakse tihti eksperimentaalse kõlaga teoseid, mida on raske juba teada-tuntud žanritega ühte patta panna. Mõned tantsumusaja spetsialistid ütlevad nende helimanipulatsioonide kohta lõõpival, et tegemist on lihtsalt *breakbeat*'i trakkidega, millele on lisatud veidi pedantlikku IDM-sära. Kuulda võib industriaalselt kärekarikat ja metalse jälkelajaga instrumenteeritud, mille jõulisust on tasakaalustatud pehmemate reivi ja *trance*'i meloodiajoonistega. Trummid vahelduvad kiirelt ja põksivad närviliselt. Struktuur on katkendlik, esineb palju erikõlalust ja lood kulgevad sageli ettearvamatus suundades.

Täpselt sama kirjeldus kehtib ka White Glossi EP puhul, mida võiks nimetada üheks kohalike *post-club*-reliiside viimistletumaks näiteks, seda nii muusikalise sisu kui ka lõpp-produkti poolest. Samas ei saa vaadata mööda nende helide hüperaktiivsusest, mis pakub isegi liiga palju ning ajab juhtmed korralikult lühisesse. Vihaste *gabby*-biitide ühendamine Beyoncé'ga jääb vaevu hea maitse piirile, kuid samas ei saa kindlasti väita, et igav hakkaks.

Macajey – Daydreamin' (2020)

■■■■□

Kuulas Mihkel Braun

Mingo Rajandi Quintet – To Be! (2020)

■■■■□

Kuulas Vootele Ruusmaa

Jeremy Macachor on Californiast Tartusse rännanud muusik ja helimees, kes iseloomustab oma loomingut ümbruskonna ning positiivsete tundumuste põimingu-na. Ja ta usim kaamängiv tööpoolest tababki midagi selle ilmumisaegse Eesti juures, serveerides seda kohalikest paar kraadi positiivsemalt.

„Daydreamin'” on unelev, hägune. Meenub siinse sügistaalve lõpmatu udusevõitu niiske hallus; masendav on mängitud hubaseks. Oma koha leiab ta kusagil unenäopopi ja *shoegaze*'i vahel. Ühest laenatakse õhulisest, hõljuvad meloodiad ja teisest muundatud vokaalid koos jälkelajavate kitarridega. Sekka maitsekalt elektroonikat. Nagu osutas Talvike Mändla juba Macajey eelmise albumi „Surfing The Air” (2018) puhul, on tema helilooe pehmenemine märgatav nüüdki. Nii samuti on taas panustatud Macachori sametisele häälele üle puhaste instrumentaalpalade. Sõnad, lühised, pole siin olulised nende sisulise tähenduse poolest, vaid vahendina kõlamängudeks.

Unistava loomuga helide (musternäidiseks on albumi nimilugu!), mis küll kipuvad ajuti pisut üksteisega kokku sulama, vahel seiklemiseks on siiski abiks mõned esiletõusnud maamärgid. Õnnestunult rokisemate varjunditega fliriv „Walkin'” ja „Sleep” oma soojalt põksuvate bassirütmide ning sumedalt piiksuva sündiga. Mõni lugu jääb ehk pisut trafareetiks („Mornin'”), kuid üldiselt on album nauditav ja näitlikustab eelkõige kõnekalt, kuidas järkjärgulise eksperimenteerimise ja tähelepaneliku peenhäälestusega leitakse oma niis.

VIHJE

Postroki ansambel Wolfred on saanud valmis kolmanda kaamängiva „Tides”, mida esitletakse 2. oktoobril Tartus Genialistide Klubis ning 17. oktoobril Tallinnas Sveta Baaris. Eriküalistena astuvad üles instrumentaalset *math*- ja postroki viljelev Kaschalot ning instrumentaalmuusikat mängiv After The Waves Have Washed Me Away. Vaata lisaks: facebook.com/Wolfred

Tea, et ma midagi ei tea. See Sokratese *pickup line* võib praeguses kontekstis kohatu tunduda. Kui ei tea, siis guugelda. Aga kui Google ei aita? huerequeque peale pooktakse põhiliselt lindu – Peruu jämejalga. Artisti kohta ei leia aga suurt midagi. Plaadifirma ütleb, et tegemist on rakverelasega, kes resideerib muidu kusagil Euroopas. Aga ehk see polegi oluline.

Viimase kolme aasta sees salvestatud hämaravõitu *lo-fi folk dub* tundub nagu kojujõudmine. Mitte see kodu, kuhu sa igal õhtul pärast tööd rampväsinuna sisse vajud. Hoopis see tunne, mis tabab vahel teisel pool maakera võõrasse kohta saabudes. Midagi nii-nii omast, nii õiget. See on kruusi sisekariibidesse, kus hinge kude paraneb kaja kaja haaval. Bermuda kolmnurk, kuhu on hubaselt kokku kadunud Kruder & Dorfmeisteri Viini koolkond, Not Not Fun Peaking Lights ja mitmed teised. Aardekaardi leiab huerequeque Bandcampi lehe pääselt.

Teine müstika on vokaalisämplid. Kui need üldse on sämplid. Ega ma ju ei tea, võib-olla on artist need ise sisse lugenud. Kust on pärit read, mis kõlavad justkui need oleks mananud seintele meie algupärane kriipar Ülo Kiple? „Teie palgaramatud / teie vanglad on meie ainukesteks koolideks!” kuulutab pala „phinnus silmas” kodeeritud poeesia. Või „soonetundja” industriaalne pilvelõhkujamantra: „Teras, alumiinium, klaas / teras, alumiinium, klaas.” See jääb ajukäärus kajama samamoodi nagu „jüriöö baabülonis” hõimubiit või „faasani poja” rituaal. Reisismine ajal, mil reisismine pole võimalik.

Linnamäe tee on tänav Tallinnas Lasnamäe linnaosas Kuristiku ja Priisle asumis. See Vikipeediast kopeeritud lause on L Steelo (Linnamäe Steelo) esimese kaamängiva „Tallinna kõrgeimal mäel” kontekstis päris tähtis – L Steelo elab ja hingab Lasnamäed.

Lokaalsus on rähikultuuris andev jõud. Kes on oma eluaja jooksul vähemalt korra näiteks Mobb Deepi või D.I.T.C. (Diggin' in the Crates Crew) muusikaga kokku puutunud, teab, kui suurt rolli mängisid Bronxi, Queensi ja Brooklyni igapäev 90ndate idaranniku saundi kujunemisel. L Steelo muusika üritab mugandada seda esteetikat kohaliku meele ja keele jaoks ning annab oma parima, veenmaks kuulajaid, et need kolm New Yorgi linnaosa on tunnetuslikult Tallinna magalarajoonidega sarnasemad, kui esialgu arvata võiks.

Lasnamäe tänavate isearustusest, öösi ringiuitamisest või pommide (grafti) tegemisest rääpides on emsiid B.A.N.I ja TA kahtlemata omas elemendis. Albumi kaks tipphetke – „Markeri tint”, ood grafitikultuurile, ja narkomaani igapäeva kirjeldav „Narkar” – maalivad ilmekalt pilte ümbritsevast, kus ilus ja keele eksisteerivad samal ajal. Atmosfääri aitavad luua Otto Suitsu, Stasi ja Slini *boom bap*'i stiilis taustad, mis täiendavad albumi eesmärgi kõlada natuke nagu uuema aja „The Infamous” või „Lifestylez ov da Poor & Dange-rous” ehk isegi liigigi edukalt.

„Tallinna kõrgeimal mäel” on žanri ja presentatsiooni poolest niisuguse, mis saaks Mati Undi romaaniga „Sügisball” sellele dimensioonile, mida võib pida universaalseks tingimuseks, et oled kunagi ühel mäel elanud.

Holy Motors – Horse (Wharf Cat, 2020)

■■■■□

Kuulas Kaspar Viilup

Holy Motors tuli, nägi ja võitis. Nad jõudsid tegutseda Eestis vaid lühikest aega, kuniks Ameerika *indie label* Wharf Cat nad oma tiiva alla Zazy. Tegelikult on see isegi pisut ebarealne – kamp noori eesti muusikuid teeb hipstervesternidest ja kõiksugu popkultuuri kliiseedest inspireeritud muusikat ning satub ise omamoodi *American Dream*'i. Nad elavad ise läbi just seda unistust: muusika tõi kaasa Holy Motorsi liikmete metamorfoosi ning veidral kombel on nad saanud tegelasteks iseenda loomingus.

Seetõttu pole mul ka mingit probleemi, et „Horse” kõlab kui plaat, millega oleksin justkui varem kohtunud. Siin on kõvasti elemente Mazzy Starilt – eriti just need nakkavad meloodiad! – ja teistelki unenäopopi ning *shoegaze*'i legendidel, aga mis siis? Holy Motors ei ürita endite end võõraste sulgedega, vaid vesternid on nende reaalsus, kauboikaabud igapäevane riideese, *road movie* omamoodi elustiil. Nad on nii häbitult siirad, et ma usun seda kujutluspilti. Võib muidugi olla, et see kõik on lihtsalt mäng ja farss, aga vahet pole, mulle meeldibki mõningaid muinasjutte uskuda.

Aga kas meil on üldse sellist muusikat vaja? Milleks taaselustada ja -toota neid muusikalisi nišse, mis on oma tähtsuse tasahilju minetanud? Vastused neile küsimustele olenevad aga puhtalt kuulajast. Sõltuvalt vaatenurgast võib „Horse” kõlada kui kadunud aegade nostalgia või hoopis pinnutatud retroromantika. Mina jään esimese variandi juurde.

„MA EI TUNNE PARAKU SAMA” EHK KUIDAS VÕTTA VASTU „EI-d”

Miks on keeruline korvi saada ning kuidas harjuda mõttega, et nii naised kui ka mehed tohivad kohtamise käigus ühtmoodi algatust üles näidata?

Kärt Kelder

See juhtus tükk aega tagasi. Seisame tüübiga koridoris ja viivitan minckuga. Järjekordne küllakutse, filmivaatamine ning pakkumine jääda ööseks. Teised on juba maininud, et meeldin talle. Kahtlen veidi. Seejärel võtan julguse kokku ning ütlen: „Sa meeldid mulle.” Vaikus. „Rohkem kui sõbrana,” lisan, justkui eelnenust poleks küllalt olnud. Sõbra silmad lähevad üllatusest suureks.

Ta kohmetub ning aiman juba, mis sealt tuleb. Kas ma jõuan uksest välja joosta, enne kui ta mulle vastab?

Sageli on „ei” tulemuseks lõpmatu eneses vigade otsimine. Selle peale saab humoorikalt küsida, miks me peame end nii tähtsaks ja kõige põhjuseks iseenest?

„Oi, ma ei tunne paraku sama,” lausub ta tavapärasest aeglase-malt, nagu tahaks igat sõna mulle võimalikult selgeks teha. Mäletan, et tundsin tol hetkel piinlikkust. Esimene mõte oli, et kas ma ikka pidin selle välja ütleva. Miks ma suud paotasin? Oleks võinud ju veel oodata, äkki ta ikkagi ei meeldi mulle. Nüüd on aga häbi. HÄBI! Uksest ma siiski välja ei jooksnud. Sammusin sirge seljaga. Neid kordi on olnud teisigi ning mida aeg edasi, seda vähem ebamugav on. Kui aus olla, siis tegelikult enam polegi piinlik, sest pole vahet, kui tugevast soost sa oled, „ei” vastuvõtmise oskust on vaja õppida.

Eriti kui esineb arusaam, et mõned meist kannatavad tõrjumist paremini. Mõne all pean silmas stereotüüpide suhtumisi ning nn meheliikuse esindajaid, kelle jaoks võib-olla isegi ei eksisteeri sellist nähtust nagu „ei”. Instagrami konto *seepoleokei* demonstreerib selgelt, kuidas keeldumine pole põhjus enda pealesurumiseks. Psychology Today viitab, et oskamatus tõrjutud saada paneb inimesi ennast kaitstes edasi pingutama ning teisi solvama, rääkimata vägivaldast kõrvalsajate vastu. Eriti esineb seda meeste hulgas, kellesse on justkui sisendatud pidevat püüdlust võimsa jahisaagi poole!

Loomulikult pole „ei” vastuvõtmine kerge. Oma pehme vati sees loodame ju alati suure visiooni täitumist. Tihtilugu järgneb negatiivsele reaktsioonile enda sees sobramine. Näiteks kui kaotad töö, paneb see küsima, kas oleksin võinud rohkem pingutada. Küsida. Õppida. Analüüsida. Üleüldse, kas oleksin võinud teistmoodi käituda? Inim-suuhete puhul võtame seda veelgi isiklikumalt. Sageli on „ei” tulemuseks lõpmatu eneses vigade otsimine. Selle peale saab humoorikalt küsida, miks me peame end nii tähtsaks ja kõige põhjuseks iseenest? Mitte et keegi meist oleks väheoluline. Pigem on küsimuse eesmärk panna mõtlema, et ehk on tegemist muude tegurite kui vaataja silmis peituva iluga.

KAS FLIRTIMINE ON AJARAIK?
Ühel sünnipäeval tuli jutuks flirtimine. Kuidas seda siis ikkagi edukalt harrastada? Tegin poolnaljaga ettepaneku korraldada selleleemaline koolitus. Pärast tunde taidlemist ning näidete väljamõtlemist tuli teistelt tagasiside, et koolitus on nõrk, sest kõik ette laotud nõksud on osalejatele juba ammu teada. Õhku jäi seega küsimus, miks siis ei flirdita. Mitte ainult tol õhetul, vaid ka mujal sel teemal vesteldes on ilmnunud, et

ei soovita mängida. Ei taheta oodata. Ei taheta oletada. Tahetakse lihtsalt teada, kas tuleb „ei” või „jah”.

Meenub **Epp Kärsini** saates „Mida vanemad sulle ei rääkinud” kõlanud **Tarmo Kruusimäe** ehk Kojamehe kommentaar jahilkäigust. Mees tõdes, et kui pöder hüppaks põõsast välja ja ütleks jahimehele otsekoheselt, et noh, teeme ka midagi vä, lased mind maha vä, jääks diil suure tõenäosusega pooleli. Mis on siis mõjus vestluse algataja? Kas lihtsalt ligiastumine ja teisele tõdemine, et soovid temaga rääkida, pole piisav? Selles otsekohesuse on muidugi oht, et vastuseks on taas ei. Samas, siis on vähemalt vastus käes.

Ei teagi, kas peab tänama või laimama inimesi, kes on mõelnud välja kohtingusaidid ja -rakendused. Seal saab profiili järgi otsuse langetada ning alati teise ringi ei jõuta. See tähendab, et ära jääb veider koridoris seismine ning vastase reaktsiooni ootamine. Kui aga avaneb võimalus öelda silma jäänule midagi sotsiaalmeedia avarustes, võib tulemuseks olla mugavustsoonis veeteerimine ning stereotüüpsete situatsioonide taasloomine.

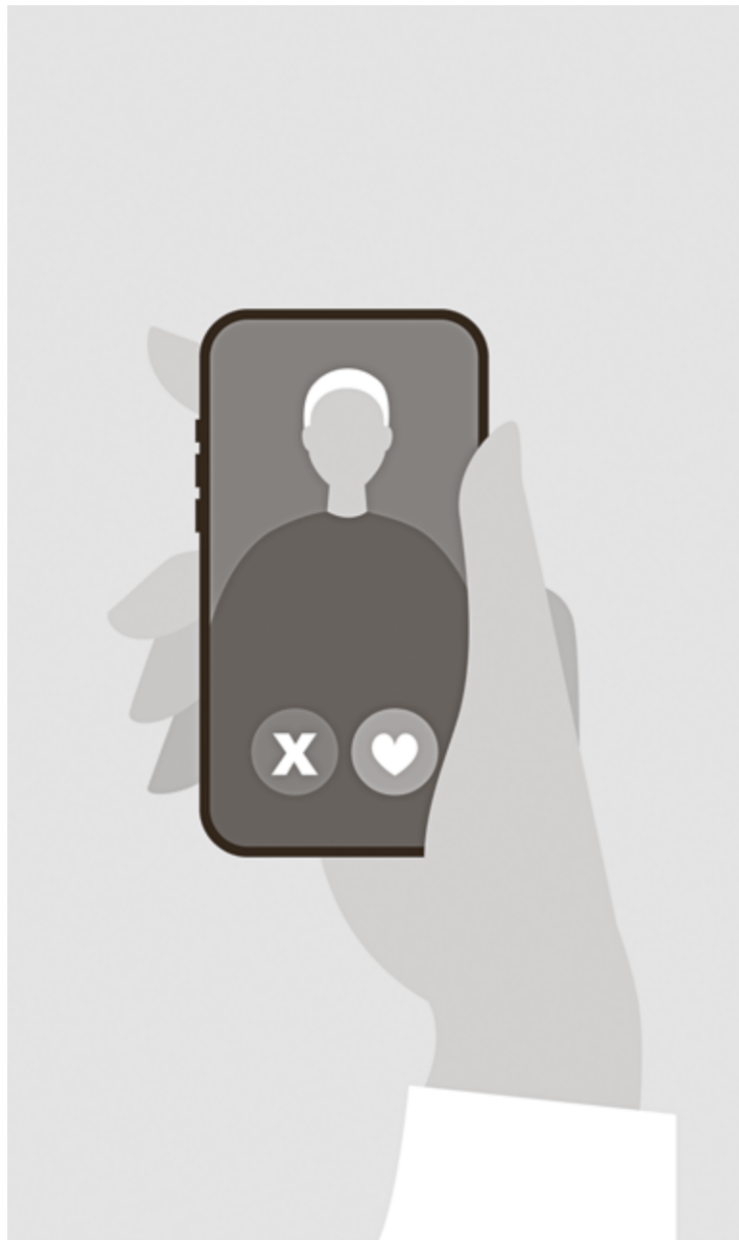
Kui arutlesime kohtingurakenduste efektiivsuse üle sõpradega, tuli välja, et tegelikult ootavad ka mehed esimest sammu naistelt. Tinderis pole harv juhus, kus naise profiilil on kirjas, et „kirjuta mulle esimesena (või svaibi vasakule)”, „mees, haara ohjad”, „ütle midagi vaikumat” või „ma tegelikult ei käi siin”. Nii viisi võib neid „efektiivseid” *pickup line*-e vast tootma jäädagi. Miks mitte lihtsalt ise vajalik samm astuda?

SOOROLLIDE MUUTUS

Nüüdisajal on tekkinud väga palju küsimusi seoses naise ja mehe rollidega. Kes peaks siis kelle välja kutsuma? Kes arve tasuma? Kui palju traditsioone on okei? Kas naiste enesekindluse tõus lämmatab mehi? Internetiavarustes ringles mõni aeg tagasi video vene naisest, kes olid seisukohal, et mees peab väljaskäimised kinni maksma. Kui põhjust küsiti, siis tihtilugu ei osatud vastata muud kui „sest nii on”. Tõstaksin esile teiseigi kurioosumi. Käisin mullu Sõpruse kinos vaatamas dokumentaalfilmi „Võrgutamiskool – kolm lugu Venemaalt”, mille sisu keerles 30ndates naiste ümber, kes kõik osalesid võrgutamiskoolis sooviga leida endale ideaalne (jookas) mees. Etteruttavalt ütlen, et kuigi naised said mehed rajalt maha tõmmatud, ei olnud ükski neist kokkuvõttes lõpptulemusega rahul.

Siinkohal meenub sõbranna, kes on kustutanud sotsiaalmeedia kontod ning proovib leida teed tagasi sinna, kus laigid ja filtrid ei lugenud. Sellega seoses on temaga juhtunud nii koomilisi kui ka toredaid seikaid. Ta on tuletanud meelde, et kunagi oli aeg, mil küsti reaalselt numbrit ning saadeti sõnumeid või, mis veel harukordsem, helistati. Kusjuures, kuna vanamoelise ei pruugi kõigil meeles olla, on ta ise härjal sarvist haaranud.

Ühel päeval nägi ta meest, kes tundus olevat väljakutsumiseks just õige. Samuti oli härral kena ratas. Sõbranna lähenes noormehele ning kutsus ta rattaga sõitma. Taas klassikaline vaikus ning silmade suure-

Illustratsioon: Nadia Sropek / Stock

nemine. Järgnes vastus: „See on veidi piinlik, aga ma olen abielus.” Sõbranna imestas mehe reaktsiooni peale, sest temal hakkas imelik alles pärast teatud lauseosa mainimist. Kas mees tundis, et kui juba naine julguse kokku võtab, siis oleks pidanud „jah” ütleva? Või oli tal tõesti piinlik abielus olla?

Kuidagi peab hakkama muutuma arusaam, justkui inimeste omavahelises suhtluses kehtiksid kindlad reeglid. Maailm tundub liikuvat pigem avatuse kui sulutuse poole. Sellega seoses on hakatud rääkima ebakindlusest ja tunnete mahasurumise tagajärjel tekkitavest psüühilistest probleemidest. Eriti meeste seas, kes justkui peavad olema tugevad. Tegelikult ei pea. Mitte uuringud näitavad, et mehed ootavad samamoodi lähedust ja tähelepanu nagu naisedki. Tugev olla ongi väljendada tundeid, mis ei tähenda korvisaamise korral loomulikult vastaspoole mõnitamist.

Vahepeal tasub olla kannatlik ja õppida inimest tundma. Või realist ning mõelda, kas see, mida teiselt tahetakse, on tegelikult võimalik. „Ei” pole alati seotud teise väljanägemise või iseloomuga, keelduja pigem tunnetab enda vajaduste järgi, mida ta tegelikult soovib. Mäletan end kunagisele järjekordsele „ebaõnnestumisele” ütlemas, et kohtusime vist vales ajal. Tema vastas aga, et ei ole olemas valet aega ja kohta, vaid eri vajadustega inimesed. „Ei” on okei. See ei tähenda muidugi, et negatiivne vastus haiget ei teeks. Teeb küll, eriti kui oled peas juba viisaastakupaane haudunud.

Seega, rohkem enda „piinlikku” olukorda asetamist! Kes teab, mida kõike toredat sellest sündida võib. Vähemasti lugusid, mida sõpradele meelelahutuseks rääkida.

¹ Winch, G. 2013. 10 Surprising Facts About Rejection. – Psychology Today, 03.07.

UUS EESTI DISAIN

RAILI KEIV

Marielis Mõttus ■ Järjekordne sünnipäev pereringis. Enne külaliste saabumist avatakse võtmega massiivse puhvetkapi uks, mille taga peidavad end nõukogude ajal kokku ostenud lauanõud, mis pole küll eriti uhked, kuid pannakse pidupäeval ikka ja alati lauale. Teiste hulgas ka roosakaslillade rooside ning meelpeasid meenutavate lilledega kaunistatud portselanist tassid ja taldrikud, mis tekitavad minus siiani lapsepõlve-nostalgiat. Sama nostalgja tärkab minus siis, kui märkan keraamikule ja tootedisainerile Raili Keivile ARSi kunstilinnakus asuvasse stuudiosse külla minnes laual Jonnipunniks ristitud kumera põhjaga tassi, mille siseküljel õitsevad needsamad roosid. See muster,

Peegeldame disaineritena nii teadlikult kui ka tahtmatult seda ajastut, milles me elame.

nagu Raili ütleb, on pärit ühe Saksa portselanitehase siidtrükkide ülejääkidest, mis talle seal praktikal olles kätte sattusid. Nüüd sellesama pisike kokkusaatuse peale mõeldes tekib endalgi küsimus, milline on meie generatsiooni suhe sellise justkui iseenestmõistetava nähtusega nagu tarkberaamika. Kas see on

Vasakul „Portselan kohtub betooniga”. Foto: Epp Kubu. Paremal seeria „Nihkes”. Foto: Katrin Press

meie jaoks järjekordne kohmetuse ohvriks langenud supitaldrik ja riivilil tolmu koguv lillevaas või hoopis miski, mida ka tulevaste põlvete jaoks hoolsalt klaasi taga hoida?

PORTSELAN KOHTUB BETOONIGA

Raili Keiv, kes on tudeerinud Eesti Kunstiakadeemias nii keraamikat kui ka tootedisaini ning täiendanud end vahetusüliõpilasena Kopenhaagenis ja Saksamaal, Euroopa portselanitööstuse hällis, sõnab, et paljuski mängib sinne tarkberkunsti saatuses rolli selle ajalugu. Kui nõukogude aja lõppu poolel hinnati veel väga näiteks ARSi kunstikombinaadi toodangut, siis 90ndatel hakkas süsteemi muutumise ja piiride avanemise järel tulema müügile odavamaid ja kehvema kvaliteediga tooteid, kuid ka head Lääne disaini, ning keraamikutel oli raskem ellu jääda.

Raili sõnul on tarkberkunsti aeg viimase kümne aasta jooksul uuesti pead tõstma hakanud – on rohkem neid, kes sellega tegelevad, ja neid, kes väärtustavad kodumaist disaini. Kuigi Skandinaavia pole olukord võrreldav, on asjad siiski hüppeliselt paranenud.

„Mitte ainult keraamikadisainis, vaid disaini vallas üldse. Kui vaadata, mida inimesed ostavad ja kannavad, siis ilmselt on kõik märganud, et kümme aastat tagasi olid need kallid välismaa brändid, aga nüüd ostatekse eesti kaubamärke, eriti teevad seda noored inimesed. Tundub, et midagi on muutunud,” nendib ta.

Raili enda tööde keskmes on just tarkberaamika, spetsiifiliselt lauanõud, ning kuigi tema peamine töövahend on portselan, sest „see lihtsalt on nii perfektne”, intrigeerib teda ka materjalide omavaheline dialoog. Nii on ta teinud portselani ühte nii betooni, puidu kui ka metalliga, mille tulemuseks on näiteks betoonplaadi sisse integreeritud taldrikud, betoonkäepidemega kannud või puidu imitatsiooniga kruusid, vaasid ja taldrikud. See disain on korraga minimalistlik, kuid samas oma nutikate detaili- ja vormilahenduste ning kahe materjali sümbioosi poolest silmatorkav. Raili sõnab, et kõik tema seeriad on alati kontseptsiioonipõhised ning saanud alguse mõnest näitusest või koostööst, millest sündinud esemeid ta hiljem vastavalt vajadusele kohandab. „Minu jaoks on oluline, et iga uus projekt oleks väljakutse ja minu jaoks

huvitav. Vanade asjade kordamine ei paku mulle pinget,” ütleb Raili. Näiteks tegi ta EKA õppejõuna hiljuti kaasa Fotografska projektis, mis keskendus nullkulu põhimõttel toidunõudele, lisaks on ta osalenud residentuuris Saksamaal Kahla portselanitehases, mille fookuses oli toitumiskultuuri muutumine ja selle tulevik, loonud Kehrwieideri kohvikule portselanist originaalstiilis kohvifiltri jpm. Üheks tema uueks tooteks on näiteks õhutaime-dele mõeldud väikesed vaasid, mille kohta ütleb disainer, et vähemalt taimede puhul ei teki kellegi küsimust, „Mul on hea meel, et nad oskavad selle üldse üles leida, seda väärtustada ja inimesed seda osta. Sellist vormikultuuri ja kodumaist ajalugu on hakatud rohkem tähele panema ja hindama,” sõnab ta. Raili ise käib pigem välismaal materjaliardeid jahtimas, kuid peamiselt nn visuaalse vormiotsingu eesmärgil. „Ma katsun asju ja vaatan, kuidas ning mis materjalist ja glasuurist on vorm tehtud. See on minu visuaalse mälu jaoks hea võimalus näha, kuidas midagi teha. Keegi on minu eest justkui ära katsetanud ja ma saan astuda sammu edasi sellest, kuidas varem teatud on.”

Tärgavat huvi on Raili tähendanud viimasel ajal ka sotsiaalmeedias kodumaiste *second-hand*-tarkberkunsti müüjate peale sattudes. „Mul on hea meel, et nad oskavad selle üldse üles leida, seda väärtustada ja inimesed seda osta. Sellist vormikultuuri ja kodumaist ajalugu on hakatud rohkem tähele panema ja hindama,” sõnab ta. Raili ise käib pigem välismaal materjaliardeid jahtimas, kuid peamiselt nn visuaalse vormiotsingu eesmärgil. „Ma katsun asju ja vaatan, kuidas ning mis materjalist ja glasuurist on vorm tehtud. See on minu visuaalse mälu jaoks hea võimalus näha, kuidas midagi teha. Keegi on minu eest justkui ära katsetanud ja ma saan astuda sammu edasi sellest, kuidas varem teatud on.”

Kui rääkida isiklikest lemmikutest tarkberaamika vallas, ütleb Raili, et Eestis on talle alati meelindunud siinse keraamika *grand old man* **Leo Rohlin**, kelle vormitunnetust ta hindab, kuid konkreetseid lemmikuid tal enda sõnul pole. Pigem eelistab ta vaadelda oma lemmikdisaini riigiti ja kultuuriti. Eriti on ta kõige selle fänn, mida tehakse Jaapanis. „Seal on vormitunnetus minu jaoks hästi sümpaatne ja neid asju võib lõputult uurida. Ma ei tea, kas see tuleneb eksotilisusest, et nad on kuidagi nii eemal ja teistmoodi. Seal on väga kõrgelt arenenud vormi- ja materjalikultuur.” Raili loodab, et kunagi võiks Eestis näha sellist vaatepilti, nagu on praegu Kopenhaagenis, kus suvalise kohvikusse sisse astudes peegeldub kohalik disainiajalugu vastu nii toolidel kui ka segistitelt. „Mulle tundub, et see on Eestis valdkonniti erinev. Näiteks arhitektuuri vallas on võimalik head uut Eesti arhitektuuri rohkem tunnetada. Paljuski on see kinni selles, et meil on keraamikatoostust praegu suhteliselt vähe, kui palju need pisikesed tegijad ikka toota jõuavad, aga ma loodan, et seni räägivad need tööd ja objektid iseenda eest,” ütleb ta. „Kohalik disain pole ainult toode, vaid dialoog ja kultuur, mis peegeldavad meid kogu ümbritsevas materiaalsuses ja kõigis valikutest.”

TEE EESTI DISAININI

Raili sõnul mängib tema teekonnal disainerina märkimisväärselt rolli tema välismaal veedetud aeg, nii õppimine Saksamaal Halles ja Taanis Kopenhaagenis kui ka õpingutejärgne elu Berliinis, mis aitas tal vähemalt oma väikesest konnatigist kaugemale mõelda, end mitte nii väga teiste eesti tegijatega võrrelda, vaid positsioneerida ennast rohkem maailma mastaabis. Berliinis veedetud aja puhul peab Raili oluliseks just kooli tugisüsteemist väljaastumist ning kohanemist päriseluga. „Taanelased on teinud ellu mugavaks ja heaks pigem iseendale, aga Berliinis tundsin ennast rohkem tereolulena. Disaineri või kunstnikuna on seal väga inspireeriv olla ja inimesed on avatud. Mõttelend on nii vaba, et ei pea ennast piirama.”

Raili Keiv. Foto: Anne Chon

Eelmisel kuul oli Raili üks neist, kelle töid esitleti Londoni disaininädala puhul Adorno virtuaalplatvormil ja -galeriis, mille üle Railil on väga hea meel. Ta mainib, et oli ka varem Adorno asutajaga arutlenud, mille kaudu saadaksid disaini müügialgust, mille kaudu sotsiaalsed disainerid nendendi jõuaksid. „Selles suhtes on meil Eestis mingid kohad täiesti täitmata, aga neid ongi väga raske täita, sest me oleme nii väikesed, meil ei ole selleks veel turgu välja kujunenud. Kui kunsti isegi mingil määral ostatekse ja selle olemasolust saadakse aru, siis eksperimentaalsem ja unikaaldisain on teiste valdkondadega võrreldes täitsa uus.” Meeldiva näitena toob Raili aga välja, et viimasel ajal on leidnud tee tema loominguni ja teinud tellimusi mõned suuremad kohalikud asutused, ning tal on hea meel, et teda on märganud. See aitab tal ka enda stuudiot üleväl pidada.

Tärgavat huvi on Raili tähendanud viimasel ajal ka sotsiaalmeedias kodumaiste *second-hand*-tarkberkunsti müüjate peale sattudes. „Mul on hea meel, et nad oskavad selle üldse üles leida, seda väärtustada ja inimesed seda osta. Sellist vormikultuuri ja kodumaist ajalugu on hakatud rohkem tähele panema ja hindama,” sõnab ta. Raili ise käib pigem välismaal materjaliardeid jahtimas, kuid peamiselt nn visuaalse vormiotsingu eesmärgil. „Ma katsun asju ja vaatan, kuidas ning mis materjalist ja glasuurist on vorm tehtud. See on minu visuaalse mälu jaoks hea võimalus näha, kuidas midagi teha. Keegi on minu eest justkui ära katsetanud ja ma saan astuda sammu edasi sellest, kuidas varem teatud on.”

Kui rääkida isiklikest lemmikutest tarkberaamika vallas, ütleb Raili, et Eestis on talle alati meelindunud siinse keraamika *grand old man* **Leo Rohlin**, kelle vormitunnetust ta hindab, kuid konkreetseid lemmikuid tal enda sõnul pole. Pigem eelistab ta vaadelda oma lemmikdisaini riigiti ja kultuuriti. Eriti on ta kõige selle fänn, mida tehakse Jaapanis. „Seal on vormitunnetus minu jaoks hästi sümpaatne ja neid asju võib lõputult uurida. Ma ei tea, kas see tuleneb eksotilisusest, et nad on kuidagi nii eemal ja teistmoodi. Seal on väga kõrgelt arenenud vormi- ja materjalikultuur.” Raili loodab, et kunagi võiks Eestis näha sellist vaatepilti, nagu on praegu Kopenhaagenis, kus suvalise kohvikusse sisse astudes peegeldub kohalik disainiajalugu vastu nii toolidel kui ka segistitelt. „Mulle tundub, et see on Eestis valdkonniti erinev. Näiteks arhitektuuri vallas on võimalik head uut Eesti arhitektuuri rohkem tunnetada. Paljuski on see kinni selles, et meil on keraamikatoostust praegu suhteliselt vähe, kui palju need pisikesed tegijad ikka toota jõuavad, aga ma loodan, et seni räägivad need tööd ja objektid iseenda eest,” ütleb ta. „Kohalik disain pole ainult toode, vaid dialoog ja kultuur, mis peegeldavad meid kogu ümbritsevas materiaalsuses ja kõigis valikutest.”

CÉLINE SCIAMMA FILM

NOÉMIE MERLANT ADÈLE HAENEL

ARTIS

KINOS ARTIS | 22. OKTOOBRIK | 10 SEANSSI | WWW.KINO.EE

WITH LÉANA BAZZANI, NOÉMIE MERLANT, ADÈLE HAENEL WITH THE PARTICIPATION OF VALERIA GOLINO WRITTEN AND DIRECTED BY CÉLINE SCIAMMA PRODUCTION BÉNÉDICTE COUDREAU COSTUME DESIGNER CHRISTOPHE DIANZ ASSOCIATE DIRECTOR DELPHINE BAZELI COSTUME DESIGNER CÉLINE BAZELI MUSIC BY JULIEN KESSLER EDITOR JULIE LEBLANC EXECUTIVE PRODUCERS ANNE LEBLANC AND JULIE LEBLANC PRODUCED BY ANNE LEBLANC AND JULIE LEBLANC WITH THE PARTICIPATION OF CANAL+ - CMC - IN ASSOCIATION WITH ARTE FRANCE, FRANKFURT FILMFESTIVAL, CANNES FILM FESTIVAL, PARIS FILM FESTIVAL

liées HOLD UP arte *Iles+France CANAL+ CINE+ m2 GRANIT

KIIRKOHTING

KAISA LING

Küsis **Maia Tammjärv** ■ Meil on hea meel tutvustada Müürilehe värskeimat kolleegiumiliiget Kaisa Lingu, vodevillbluusi kollektiivi Kaisa Ling Thing käilakuju, raadio- ja kultuuriajakirjaniku ning kirjandusteadlast.

Oled tegev päris mitmel alal: lisaks kirjandus(teadus)ele ja muusikale teed Klassikaraadios kultuuri-saateid, lähiajal oled astunud üles näiteks kunstkriitiku, sarjanäitleja, tõlkijana jne. Kas skisofreeniliseks ei lähe? Kuidas sa kõike jõuad?

Mis seal salata, olen päris uhke, et olen jõudnud siin elus nii palju erinevaid asju katsetada. Kinnitan endale, et niiviisi elades ei hakka kunagi igav. Ja igav polegi senimaani hakanud, ainult vahel on väsitav. Aga no tervislikud eluviisid, normaalsed inimesed minu ümber, korralik toitumine, kalendri-rakendus, *to-do list* ja jooksev logistika-korraldus – nii on siiani õnnestunud skisofreeniat vältida. Ma olen alati arvanud, et mõistlik on noorena ära rabeleda, siis saab kunagi hiljem laialt ja ausalt molutada. Võib muidugi ka hoopis selguda, et kui alustasin rabeledes, pean seda lõpuni tegema. See oleks küll ootamatu!

Foto: Patrik Tamm

Kuidas sulle tundub praegu olukord meie kultuuriajakirjanduses? Kas midagi on puudu, kas midagi on üle?

Mulle meeldib eesti kultuuriajakirjandus väga. Riik on väike, samas on rohkelt kulturnikke, kes hoiavad end asjaga kursis, suhtlevad pidevalt omavahel, üritavad üksteisele ära teha jne, mistõttu kajastus on mitmekesine, tihe ja kõrgel tasemel. Kindlasti võiks olla rohkem neid n-õ kontseptuaalseid ja interdistsiplinaarseid lähenemisi ja vähem igavat kraami, aga seda räägivad ju kõik ja ega ma ei teagi, mida siis täpselt vajaka on. Alati on rõõmus meel, kui keegi suudab üllatada! Hindan seda, kui kellelgi on millegi vastu kirg ja seda kirge suudetakse ka edasi anda. Mõtlen vahel, et olemas võiks olla ka kultuuriajakirjanduse metakriitika, keegi võiks igal nädalal või kas või kord kuus anda ülevaate parimatest (ja ühtlasi ka kõige piinikumatest) tekstidest või saatelõikudest, neid uurida ja asjalikult kritiseerida. Aga selleks oleks jälle vaja inimressurssi ja raha ja kes seda kõike veel lõpuks lugema hakkab...

Kuivõrd sinu uusim roll on Müürilehe värskeima kolleegiumiliikme oma, oskad ehk ka meie kohta midagi asjalikku ja kriitilist öelda? Mis on Müürilehes puudu, mis üle?

Loen Müürilehte regulaarselt alates 2015. aastast. Uskuge või mitte, suur osa lehtedest on mul füüsilisel kujul praegugi alles, sest olgugi et minimalistlik elustiil sümpatiseerib mulle (vt Müürileht nr 99), ei raatsi ma neid koltunud paberipakke oma kodukontori riivli alumiselt laudilt makulatuuri või ahju saata. Vahel mõtlen, et iga kuu võiks ilmuda kaks numbrit, aga see lööks mu mõnusa rituaali jällegi segi. Alates 2019. aasta veebruarist, mil kultuuriuudised tagumisele leheküljele küüditati, loen lehte tagurpidi, alustan uudistest ja arvustustest ning alles siis keeran ette esilehe, läbin religioosselt juhtkirja, luule ja sekseri. Seejärel jätkub lugemine eksponentsiaalselt kahanevas tempos, päris viimase otsa läbin kiirustades siis, kui uus leht on juba lauale jõudnud.

Panen südamele, et hoiaksite ikka kainet joont, samas teeksite rohkem huumorit, julgeksite koos oma lugejaskonna ja kaasautoritega vananeda, et toimetajad ei hakkaks oma isiklikke agendasid läbi suruma ega kivistuks. Minu arust on olnud just nauditav jälgida arengut ja sedagi, kuidas sisu toimetajate vahetudes muutub, hindan rubriikide voolavust ja loodan, et see jääbki alati selliseks nii, mulle meeldib, et Müürileht on plastilise ülesehitusega ega alahinda oma lugejat. Kui ma millestki aru ei saa, siis guugeldan häbitundeta! Kindlasti tasub kujunduse ja kirjasuuruse puhul mõelda ka inimeste peale, kelle silmad ei ole just superheas korras nagu minul.

Theatrum: „Tagasi”. Foto: Ular Mändmets

01.10. SÕNA SAAVAD PORTREEFOTOGRAAFID

Kuna 2020. aasta on Fotomuseumis pühendatud üldse portreežanrile, algab seal 1. oktoobrist just selleteemaline loengusari. Kohtume tunnustatud fotokunstnike Birgit Püve, Tanja Muravskaja, Elna Kostabi, Maria Kapajeva ja Annika Haasiga, kelle kõigi loomingu on portreefotožanr olulisel kohal. Iga kunstnik käsitleb enda ülesastumises portree tähendust lähtuvalt isiklikust seisukohast ja tunnetusest, seega tõstab loengusari esile žanri väljendusviise erinevaid vaateid. Loengute täpne ajakava: linnamuseum.ee/fotomuseum

02.—...—11.10. FESTHEART TARTUS JA RAKVERES!

LGBT+ filmifestival Festheart alustab 2.–4. oktoobril Tartus, et rullida kinolina seejärel lahti 9.–11. oktoobri kodulinna Rakveres. Näidatakse filme eneseleidmisesest („Suvi 85”), kohanemisest maailma avardumisega („Täiesti normaalne perekond”, „Päeva printsess”), sisemistest ja välistest konfliktidest („5 minutit”) ja lahkumisest („Meiega on lõpp”), aga see pole muidugi veel kõik. Lisaks toimub Tartus mh heameelevaldus kõigi õiguse nimel abielluda, Rakveres vestlusringid „Kapit välja?! LGBT+ suhted perekonnas” ning „Millest me räägime, kui me räägime filmi(kriitika)!”? Silm peale: festheart.ee

Oktoobrikuus näidatakse Theatrumis veel Eva ja Indrek Koffi kirjutatud ning Lembit Petersoni lavastatud lugu „Tagasi”. See on pöördepunktide ja otsustamisest, vanast haast edasipüüu- ja alalhoiutungi konfliktist. Ja igatsusest. Info: theatrum.ee

Kaader filmist „Suvi 85”

04.10. SÕNADETA VIHMAVARJU ALL

„Kui kõrgel olid laavad ja laed, / kui lähedal oli päike, / kui lähedal taevas, / kui kaugel aed / ma olin väike.” Betti Alveri „Tulipunase vihmavarju” põhjal tehtud samanimeline Karl Sakritsa lavastus on ise aga hoopis sõnadeta. Vihmavarju all mängivad Laura Nõlvak ja Kaisa Selde. Eesti Noorsooteatri uus lavateos on mõeldud ja mõistetav vaatajatele alates kolmandast eluaastast. Vaata lähemalt: eestinoorsooteater.ee

05.10. KÕIK LÄHEVAD KUUGILE

Peeter Sauteri 1990. aastal välja antud legendaarne raamat „Indigo” on saanud märkamatult 30-aastaseks! Nii ongi nüüdiskultuuri uurimise töörihm (EKA, TLÜ, TÜ) kutsunud kokku sarja „Etüüde nüüdiskultuurist” 14. konverentsi, mis stardib 5. oktoobril kell 11 Eesti Kirjanike Liidu musta laega saalis. Sõna saavad teiste seas Piret Viires, Rein Veidemann, Joosep Susi ja Andrus Laansalu. Info: ek.ee

07.10. SIIN & SÜÜRIAS

Kogukonnakeskus Siin & Sääli (Liivalaia 28, Tallinn) kutsub 7. oktoobril kell 18–20 kultuuriõhtule „Süüria maitsed & jutud”. Maiustamiseks on laul traditsioonilised toidud, nagu hummus, *baba ganoush*, falafelid ja *maqluba*, süüria kultuuri ja kombeid tutvustavad Siin & Sääli kokk ning keeleõpetaja Shereen ja Süüriast pärit Alaa. Õhtusöögil saab nautida araabia rütme, kõhutantsu ning teha väikse tasu eest hennamaalinguid. Tulijatel palutakse ette registreerida, osalustasu on täiskasvanutele 20 eurot. Lähem teave: siinjasaal.ee

10.10. ÜMARLAUA ÜMBER TARTUS

10. oktoobril esietendub Tartu Uues Teatris Kadri Noormetsa lavastus „ÜMARLAUD”. ÜMARLAUD on üks saar, kus seltskond inimesi soovib teada tõtt. Neid huvitab, mis tegelikult toimus ja kuidas see juhtus. Tõe teadasaamiseks võetakse eri meetmeid: kord uuritakse kasutatud esemeid, siis jälle küsitakse otse, kord proovitakse süüdlast lõksu meelitada, siis jälle tunnistatakse ise kõik üles. Info: uusteater.ee

Foto: press

12.10. ROMEO & JULIA #5

e-lektron esitleb: 12., 15., 16. ja 17. oktoobril saab näha Kanuti Gildi SAALis ja voogedastusena (elektron.live) lavastust „Romeo & Julia #5”. Nii nagu Romeo ja Julia käekäiku mõjutasid protsessid, mis olid nende kontrolli alt väljas, mõjutavad meidki siin ja praegu nähtamatud protsessid, mis on peidus pimeduses meie sees. Kui palju siin on Shakespeare'ist ja kui palju ikkagi meist endist, selgub aga alles kohapeal (või internetis). Info: elektron.art

22.10. ÜLE HELI EKSPERIMENDID

Eialgu märtsis toimuma pidanud Üle Heli festival tuleb nüüd natuke siiski. Nii tasub seada sammud näiteks 22. oktoobril kell 18 Tartu Elektriteatrisse, kus rullub lahti audiovisuaalne kontserdiõhtu „Eksperimentid horisondiga”, mis keskendub heli ja ruumi seostele kujutluste tasandil. Ulmelised helid, akustilised instrumendid, ootamatud sekkumised. Kavas Wondering O (Mihkel Tomberg), Sander Saaremets, Ekke Västriik, Ulmer, Jaanus Siniväli & Maria Jõnsson. Visuaalid: Tencu. Vaata: facebook.com/uleheli

KINO VAIMSE TERVISE FILMIÕHTUD

Oktoober on üleilmne vaimse tervise kuu. Sel puhul toob psühhiaatria ja psühhoterapia keskus Sensus koostöös kinoga Sõprus sellegi aasta oktoobrikuu kolmapäevadel vaatajate ette vaimse tervise teemale pühendatud linatöeseid. 7. oktoobril saab näha Babis Makridise filmi „Haletsus”, 21. oktoober lubab Michael Idovi „Humoristi” ning 28. oktoobril näidatakse Jessica Hausneri „Väikeste Joe'd”. Enne ja pärast seansse vaimse tervise teemalised arutelud spetsialistidega. Info: kinosõprus.ee

NÄITUS KULTUURIVAHETUS KOGOS

Kuni 17. oktoobrini saab Tartus Kogo galeriis näha prantsuse-eesi ühisprojekti „Bagage Cabine”. Nagu nimi vihjab, pidid kunstnikud ja kuraator tulema kohale näitust paigaldama ning avama, võttes teosed kaasa käispaigasis. Aga kuidas tulla, kui lennud on tühistatud? Nii oligi vaja kõik viimasel hetkel ümber teha. See on nagu eluski. Kunstnik takerdub, katsetab, liigub edasi, peatub ja alustab uuesti. Kuraatorid: Elo-die Bernard ja Liina Raus. Kunstnikud: Jean Baptiste Bonhomme, Émilie Brout & Maxime Marion, Julien Des Monstiers jt. Info: kogogallery.ee

KUNST HUUVITAVAD AJAD TELLISKIVIS

Telliskivi Loomelinnak avas septembri lõpus oma kahel poetänaval uue galerii – eesmärgiga tuua kunstlastajateni igapäevases keskkonnas ja mängulises võtmes. Telliskivi Loomelinnaku galerii avanäituseks sai noore filmi- ja muudu kunstniku Triin Valvase „Huuvitavad ajad”. Muu hulgas avab väljapanek eesti meeste hingeelu, meenutab vanu nostalgilisi *action*-filme ja portreereib turistide kurbnaljakat elu kuurortides. Vaata: telliskivi.ee

LUULE KÄSIKIRJAD VÄIKESELE HIPILE

Möödunud aastal Liisi Ojamaa mälestuseks loodud Väikese Hipi fond ootab tänava 1. detsembrini noorte luuletajate debüüt käsikirju ja taotlusi. Välja antakse 800-eurone toetusstipendium, mille eesmärk on aidata katta esimese raamatu väljaandmisega seotud kulusid, et noorel – antud juhul kuni 30-aastaselt – luuletajal oleks kergem mõne kirjastajaga kaubale saada. Detailsem informatsioon: vaikesehipifond.ee

Allikas: Väikese Hipi fond

17.10.—20.12.2020

Olge te hoitud ja armastatud

In the end it depends on how you
define such things.

Dénes Farkas. Foto, 2020

Dénes Farkas, Tõnis Saadoja, Jevgeni Zolotko
ja valik teoseid Prinzhorni kolleksioonist

TALINNA KUNSTIHOONE
TALINN ART HALL

Vabaduse väljak 8

K-P / Wed-Sun / Срд-Вск 11-18

kunstihoone.ee